

LABYRINT

svitavských příběhů

aneb co v učebnicích dějepisu nenajdete

Radoslav Fikejz

ISBN: 978-80-260-6745-0

SLOVO ÚVODEM

aneb o knize jako takové

Chtělo by se říci – do třetice všeho dobrého. Když jsme začali připravovat ve svitavském muzeu projekt Muzejní animace, shodli jsme se, že jeho hlavním záměrem bude přiblížit dětem hravou, zajímavou a přístupnou formou některá ze známých řemesel, vzbudit v nich cit k výtvarnému umění a také zájem o historii našeho – jejich – města. Vytvořit programy, po jejichž absolvování se jim rozšíří vědomosti a schopnosti v oblastech, které jsou v dnešní době, bohužel, opomíjené, ale které jsou velmi důležité pro zdravý rozvoj každého jedince. Už dnes, po roce fungování tohoto projektu víme, že historie města, ve kterém se denně setkáváme, životy řemeslníků a umělců a jejich činnosti se našim dětem poslouchají a žijí jako pohádky, že jim jsou blízké.

Děti si při příležitosti naší muzejní animace prožijí s profesionálními historiky, řemeslníky a výtvarníky jejich profesi, mnohé se naučí a mnohé jim utkví v paměti. Neboť motto našeho projektu je „Co slyším, to zapomenu, co vidím, to si pamatují a co prožiji, tomu rozumím“.

Ale i k tomu, co prožijeme a zaujme nás to, se vždy rádi vracíme. A proto jsme připravili sérii publikací, které jednou určitě nebudou chybět v žádné svitavské domácnosti.

Po publikacích „Řemesla našich předků“ a „Výtvarný ateliér“ se vám nyní dostává do rukou třetí kniha s názvem „Labyrint svitavských příběhů aneb co v učebnicích dějepisu nenajdete“. Třiatřicet příběhů z historie našeho města, ve kterých se prolínají fakta, legendy, pověsti a letopočty s dobovými fotografiemi, úžasnými kresbami i časovou osou ne vždy nejdůležitějších, zato však mnohdy takřka neuvěřitelných událostí města. Kde při svých cestách nacházíte historii měst a městeček?

Já vždy na hřbitovech. A tak zde najdete náčrt starého svitavského hřbitova s jeho nejvýznamnějšími hrobkami, které hovoří o dávné i méně dávné historii města. Co víte o městských vilách z období, kdy byly Svitavy bohaté díky svému, především textilnímu, průmyslu? Často kolem nich procházíte, ale i ony mají velmi zajímavou historii. Víte, jak se v průběhu let měnily názvy svitavských ulic a uliček? A z jakého důvodu? Začtěte se...

V labyrintu svitavských příběhů nenajdete kompletní historii města. Do rozsahu knihy by se nevešla a ani to nebylo naším záměrem. Naopak, najdete zde řadu otázek, na které si budete muset najít odpověď sami. V učebnicích, na internetu, ale třeba také hledáním přímo ve Svitavách. V jejich zákoutích, na domech či památnících ve městě i okolí. A nebo se zeptejte svých rodičů či prarodičů. Možná bude zajímavé pátrat po historických souvislostech našeho města, které bylo mimochodem v dějinách velmi těžce zkoušené, společně...

Projekt Muzejní animace přilákal do muzea spousty dětí a bude samozřejmě pokračovat dále. Děkuji všem, kteří strávili stovky hodin při studiu, psaní a ilustrování publikací, předávání svých vědomostí a zkušeností dětem. Mým kolegům z muzea – Radoslavu Fikejzovi, Leoně Sehnalové, Jitce Olšánové, Jitce Flíglkové, odborným lektorům Vladimíru Graciasovi, Františku Bečkovi, Jiřímu Kosinovi a Vítězslavě Morávkové, konzultantům historie Vladimíru Velešilkovi a Jiřímu Žilkovi a všem ostatním, kteří nám v tomto projektu jakýmkoliv způsobem pomáhají. Je to činnost, která má smysl. O tom jsem hluboce přesvědčena.

Blanka Čuhelová, ředitelka Městského muzea a galerie ve Svitavách

OBSAH

aneb jak se v knize vyznat

Příběh úvodní <i>aneb když se sedí a povídá</i>	7
Příběh legendární <i>aneb jak Svitavy přišly ke svému jménu</i>	8
Příběh zakladatelů <i>aneb jak skončil dlouholetý spor o město</i>	10
Příběh stavitelů <i>aneb jak se město rozrůstalo</i>	12
Příběh hraniční <i>aneb kam Svitavy vlastně patří</i>	14
Příběh vodní <i>aneb není voda jako voda</i>	16
Příběh obránců <i>aneb jak si měšťané chránili majetky</i>	18
Příběh válečný <i>aneb když armády táhly městem</i>	20
Příběh hrdelní <i>aneb stalo se v Šibeničním lese</i>	22
Příběh tragický <i>aneb když město prosilo o pomoc</i>	24
Příběh hřbitovní <i>aneb o místech opředených tajemstvím</i>	26
Příběh uliční <i>aneb ulice, cesty, uličky</i>	34
Příběh nocležný <i>aneb nespaly zde pouze hlavy korunované</i>	38
Příběh duchovní <i>aneb nejen chlebem živ je člověk</i>	40
Příběh zákovský <i>aneb kde se učilo číst, psát a počítat</i>	42
Příběh nedělní <i>aneb kde se kázalo a rozjímalo</i>	44
Příběh misijní <i>aneb o klášteřu z červených cihel</i>	46
Příběh o městském znaku <i>aneb je to vůl, či kozel?</i>	48
Příběh zručný <i>aneb když řemeslo mělo zlaté dno</i>	50
Příběh varhanářů <i>aneb když se píšely rozeznějí</i>	52
Příběh sochařů <i>aneb když člověk vdechne život kameni</i>	54
Příběh malířů <i>aneb když štětce a barvy vyprávějí</i>	56
Příběh betlémářů <i>aneb o putování za betlémskou hvězdou</i>	58
Příběh řezbářů <i>aneb o umění, umělci a nové tradici</i>	60
Příběh průmyslový <i>aneb o cestě západomoravském Manchesteru</i>	62
Příběh mecenášů <i>aneb o tom, kde peníze pomohly</i>	64
Příběh domovní <i>aneb o vilách, domech a domečcích</i>	66
Příběh konfesijní <i>aneb jak vedle sebe žili lidé různých vyznání</i>	72
Příběh smutný <i>aneb o Česích a Němcích v jednom městě</i>	74
Příběh seznamů <i>aneb dějiny nejsou pouze černobílé</i>	78
Příběh muzejní <i>aneb jaký osud měly svitavské sbírky</i>	82
Příběh památek <i>aneb není okruh jako okruh</i>	84
Příběh literatury <i>aneb co ještě můžete vyčíst z knih</i>	94

PŘÍBĚH ÚVODNÍ

aneb když se sedí a povídá

Tenkrát se v zájezdním hostinci Zum Mohren – *U Mouřenína* (jak se nově česky začalo říkat) sešla ctihodná společnost. Byl pošmourný listopad, dny se krátily, a tak na sousedská povídání bylo času až hrůza. Hostinská Anna se měla u sudů co otáčet, aby uhasila žízeň svých hostů. Vypadalo to, že si nohy uběhá, protože sousedé přicházeli a odcházeli, řeč se převalovala jak líná voda v korytě řeky Svitavy. Ale při těch táčkách zůstával u stolu vzadu sedět písmák, který vypravované příběhy pro časy budoucí uchoval, aby poučení po nich zůstalo a jednou se staly i látkou probíranou ve školních lavicích. Starý, zaprášený rukopis pak bez povšimnutí zůstal založen v archivu městského muzea, aby po letech byl znovunalezen, oprášen, doplněn a převyprávěn. Z rukopisu tak vznikla knížka *Labyrint svitavských příběhů*, kterou právě držíte v ruce. Pojďte se vydat na cestu do historie, cestu spletitou, plnou nástrah a tajemství, plnou úkolů a poučení. Z každého labyrintu totiž vede cesta.

Labyrint má dvě části – v jedné jsou vlastní příběhy, je jich na třicet, a když se stane, že příběhy budou složité, tak se v postranním sloupci objeví vysvětlivky nebo úkoly, které bývají vysvětlovány ve školních učebnicích. Druhou částí labyrintu je jakási cvičebnice. Ta slouží k plnění úkolů, kvízů, postřehových her a činností, které cvičí naši paměť a šikovnost. Historie nejsou pouhá data a události, ale právě i příběhy, jichž se stanete součástí.

PŘÍBĚH LEGENDÁRNÍ

aneb jak Svitavy přišly ke svému jménu

Kraj u pramene řeky Svitavy byl v dávnověku porostlý hlubokým hvozdem, jenž byl tu a tam protkán kupeckou stezkou.

Právě sem přišli podle legendy roku 889 sv. Cyril (†869) a sv. Metoděj (†885), aby lid vyvedli z temnot pohanství. Na místě dnešního mariánského kostela na náměstí sloužili mši. "Svit" křesťanské víry dal staré osadě jméno – Svitava. Tak nás informují nejstarší pamětní listiny...

Kaple na Ostrém Kameni u Svitav dodnes připomíná návštěvu dvou soluňských bratří.

Po krajině zůstalo rozeseto množství světec-kých sloupů z období baroka, které připomínají křesťanský ráz Svitavska. U cest pak stávaly tzv. cyrilometodějské kříže – takový název se vžil v lidové tradici. Co na tom, že kříže jsou o několik století mladší a připomínají místa lidských neštěstí. Jsou to kříže smírčí.

Smírčí kříž v Lačnově a Emauzy za rybníkem Rosničkou připomínají místa pradávnych příběhů.

Ve svitavských lesích se odehrálo mnoho ponurých příběhů, nešťastných lásek, loupežnických soubojů, pohanských rejů a magických zázraků. Ožívají pak ve vyprávěních, která se vztahují k božím mukám u cest a v lesích.

Místo nejstaršího osídlení – ulice U Tří dvorů s kostelem sv. Jiljí a původní farou.

Známe hrad u pramene řeky, Blodigův kříž, Emauzy u rybníka, Šibeniční les...

889 900

981 1000

889 legendární návštěva soluňských bratří 9. století – příchod Cyrila a Metoděje 981 Kosmas připomíná potok Svitavu

Možná právě zde se zastavila kněžna Svatava, žena krále Vratislava I., aby si odpočala na dlouhé cestě do Prahy. Chudoba místních lidí ji přiměla zde založit osadu a pojmenovat ji Svatava...

K řece Svitavě se k roku 981 vztahuje událost, kterou popisuje kronikář Kosmas. Potok Svitava tekl na samotné hranici slavníkovského panství. Právě zde byla starobylá hranice mezi Čechami a Moravou. Kronikář vycházel z ústních tradic, ale jedno je jisté – v době jeho života (†1125) měla řeka své jméno.

Skutečnost je prozaická – řeka Svitava získala své jméno z praslovanského označení pro čistou, průzračnou vodu. A městu se začalo říkat podle této 98 km dlouhé řeky.

Typické statky na území Svitavska – tzv. Vierkanthof – se dochovaly v části města, kdysi Moravském Lačnově.

Vaše práce ještě nekončí...

G Vygugluj...

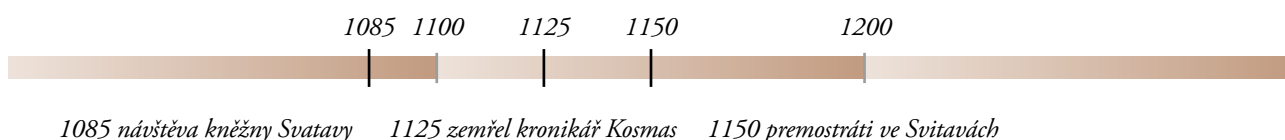
1. Víš, odkud přišli Konstantin a Metoděj na Velkou Moravu?
2. Řekli ti ve škole, co to jsou hlaholice a cyrilice?
3. Pokus se zjistit, kdy a kde přijal Konstantin jméno Cyril?
4. Jak se jmenovali první dva přemyslovští králové?
5. Co to byly smírčí kříže?

Bonus

Cytil a Metoděj jsou označováni za spolupatrony Evropy. Dokážeš zjistit, jaké jsou jejich atributy (se kterými předměty bývají nejčastěji zobrazováni)?

Zapiš si...

- 9. století – období Velkomoravské říše
- 863 – příchod Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu
- 2. polovina 9. století – počátky českého státu

PŘÍBĚH ZAKLADATELŮ

aneb jak skončil dlouholetý spor o město

Skutečná historie města se začala psát v polovině 12. století. Olomoucký biskup Jindřich Zdík přivedl do Litomyšle řád premonstrátů, který začal osídlovat pohraniční hvozdy mezi Čechami a Moravou. Na levém břehu řeky Svitavy vysadili osadu Starou Svitavu s kostelem sv. Jiljí a farou.

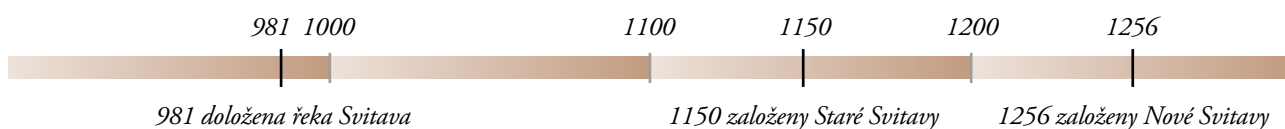
Kostel sv. Jiljí byl zřejmě románskou bazilikou vystavěnou v polovině 12. století. Dnešní podoba je raně barokní.

Původně gotický kostel Navštívení P. Marie je druhou doloženou nejstarší stavbou ve městě, a to z poloviny 13. století.

O století později, roku 1250, se území kolem Staré Svitavy dostalo do vlivu olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburgu (†1281). Tento přítel krále Přemysla Otakara II. obratně kolonizoval moravská území a do království přivedl německy mluvící osadníky.

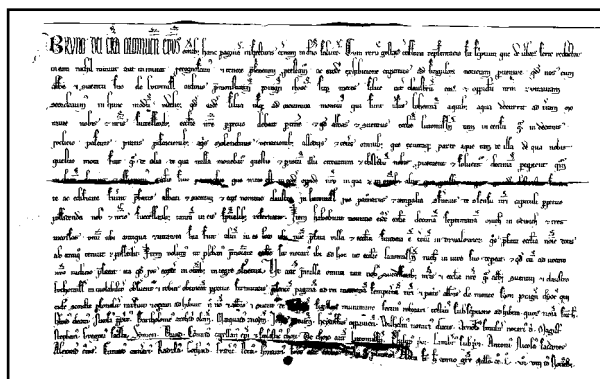
O Svitavy se tak rozhořel spor, který byl roku 1256 vyřešen smírnou listinou, která je pokládána za zakládací listinu Svitav.

Smírčí listina, která je pravděpodobně dobové falzum, připomíná město Novou Svitavu na pravém břehu řeky. Město vzniklo podél komunikace a do vínku dostalo městská práva podle německého vzoru. Středobodem se stal nový farní kostel Navštívení Panny Marie. Litomyšlským premonstrátům zůstaly pozitky z města s právem obsazovat zdejší faru.

Olomoucký biskup Bruno ze Schauenburgu (1245–1281) obratně osídloval zalesněná území Moravy. V jeho hledáčku se ocitla i krajina kolem pramene řeky Svitavy. Narazil zde sice na nároky litomyšlských premonstrátů, ale vše se podařilo vyřešit smírčí listinou. Stalo se tak roku 1256 a město Nová Svitava má svůj pevný počátek.

Takzvaná zakládací listina města Svitavy z 6. listopadu 1256 je pravděpodobně dobovým falzem.

Vaše práce ještě nekončí...

G Vygugluj...

1. Vzpomeň si z hodin dějepisu na to, co to byla středověká kolonizace?
2. Proč k nám přicházejí kolonisté z oblastí, v nichž se mluvilo německy?
3. Co bývá ve středověku označováno jako falzum?
4. Kdo to byli premonstráti?

Bonus

Zjistíš něco o sv. Jiljím? Ve který den, pro vás tak významný, má sv. Jiljí svátek?

Zapiš si...

- 1063 – v Olomouci založeno biskupství
- 1306 – vraždou krále v Olomouci vymřel po meči rod Přemyslovců

1300

1400

1500

13. století – osada Čtyřicet Lánů

14. století – doložen Moravský Lačnov

16. století – Nové město – předměstí

PŘÍBĚH STAVITELŮ

aneb jak se město rozrůstalo

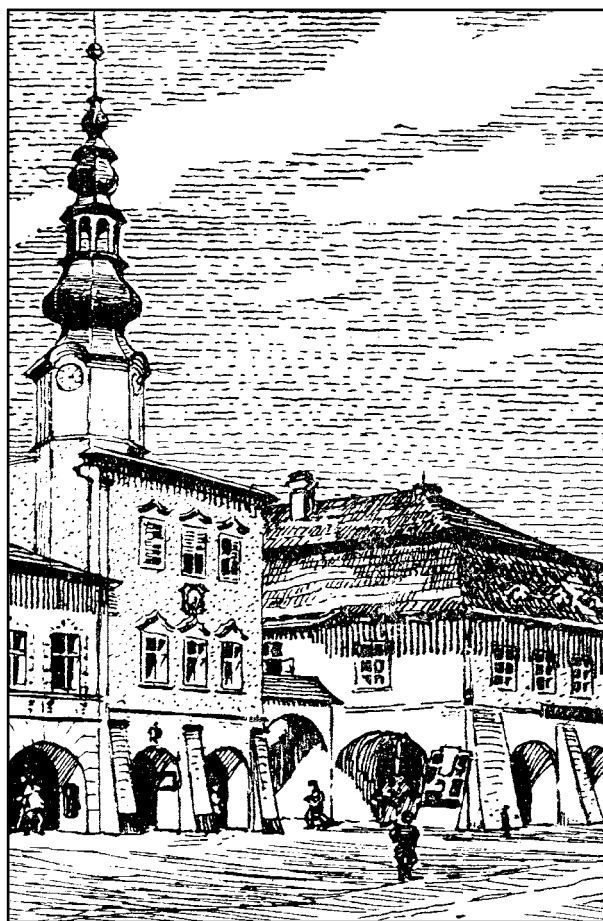

Nejstarší dochovaná podoba města od F. B. Wenera z roku 1752.

Téměř půlkilometrové náměstí s více než osmdesáti právovárečnými domy bylo postaveno z nejdostupnějších materiálů – dřeva a opuky. Teprve po požáru města roku 1590 dostalo renesanční ráz. Domy byly nově postaveny a opatřeny podloubím. Další požár města v roce 1781 náměstí zcela změnil, stavělo se v barokním slohu a výsledkem přestaveb je dnešní podoba památkové zóny. Úzké uličky vedoucí k městským hradbám a k vodním zdrojům zůstaly zachovány.

Růžová ulice – jedna z dochovaných ulic na náměstí a hostinec U Bílé holubice. Tak mohly vypadat domy na náměstí v původní podobě.

Stará radnice z roku 1538 a dům U Mouřenína z roku 1551.

1150

1200

1250

1300

1400

1500

1590

1150 kostel sv. Jiljí

1250 mariánský kostel

14. století vznik hradeb

1590 přestavěno náměstí

Svitavští stavitelé natáhli délku podloubí na 670 metrů, náměstí vydláždili a na začátku 20. století nabarvili. To už se v linii domů objevovalo mnoho architektonických stylů – renesance, baroko, klasicismus, historizující slohy či secese. Horní část náměstí nese necitlivé stopy socialistické architektury.

Nejstaršími měšťanskými domy jsou radnice a dům U Mouřenína. Renesanční radnice byla zakoupena městem v roce 1538, ale dnešní podobu dostala až v roce 1849. Kdysi zájezdní hostinec U Mouřenína je datován rokem 1551. Pamatuje nocleh mnoha osobností, ale legendární se stala návštěva císaře Josefa II. v roce 1776.

Celé náměstí jako památková zóna bylo v letech 1993–1994 opraveno do dnešní podoby a rekonstrukce pokračují až do současnosti.

Na nároží domu U Mouřenína se objevila soška muže tmavé pleti. Ostatně, latinské slovo „maurus“ označovalo severoafrické černochy. A protože „mour“, tedy uhelný prach, má barvu černou, je jasné, kdo to mouřenín je.

V roce 1835 vznikla první katastrální mapa města a jeho předměstí. Svitavy v té době měly téměř čtyři tisíce obyvatel a rozloha města se nakonec ustálila na 3 133 hektarech.

Vaše práce ještě nekončí...

G Vygúgluj...

1. Co je to vlastně opuka?
2. Vzpomeň si na to, co to byla městská práva?
3. Dokážeš vyhledat informace o tom, co znamenalo, že město mělo např. právo várečné, milové, trhové nebo hrdelní?
4. Z jakých důvodů začala vznikat u měšťanských domů podloubí?

Bonus

Dá to sice trochu hledání a surfování po internetu, ale určitě zjistíš názvy některých dalších českých a moravských měst, která mají zachováno podloubí...

Zapiš si...

- 13. století – vlna zakládání měst v Čechách a na Moravě
- rychtář – nejvyšší úředník ve městě

1700

1781 1800

1900

1994 2000

1781 požár města

19. století – zbořeny hradby

1994 největší oprava náměstí

PŘÍBĚH HRANIČNÍ

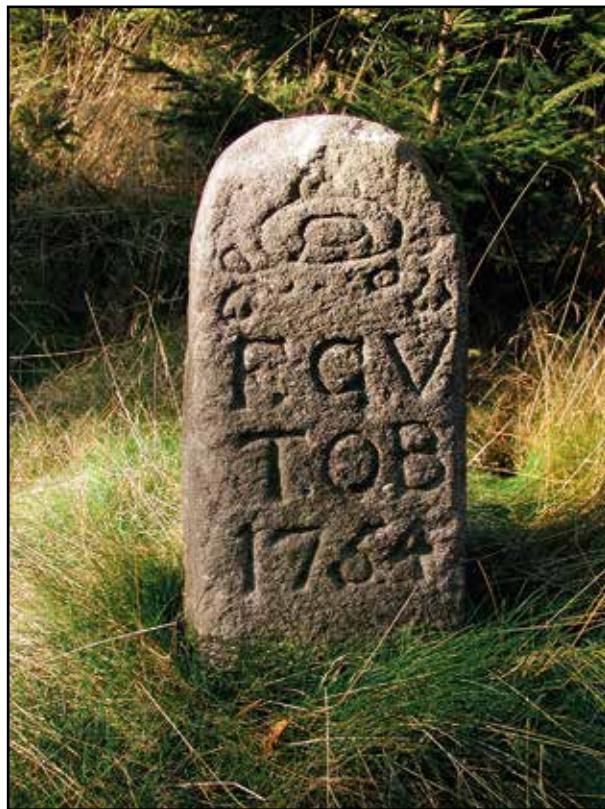
aneb kam Svitavy vlastně patří

Kde Svitavy leží? Na Moravě, nebo v Čechách? Historická hranice je zřejmá, prochází západně od Svitav a vymezovala starou zemskou hranici Čech a Moravy. Z hlediska hydrogeologického se na Javornickém hřebeni nachází hranice evropského rozvodí. Vody říčky Loučné směřují přes ves Trstěnici k severu, ale vody řeky Svitavy tečou směrem jižním.

O Svitavách, které se nacházely na zemské hranici, jsme zpraveni u kronikáře Václava Hájka, který k roku 894 připomíná slavnou cestu českého knížete Bořivoje z Moravy do Čech. Pokřtěný Bořivoj byl doprovázen družinou krále Svatopluka až do Svitav na hranici české země. A hned roku 981 kronikář Kosmas mluví o další hranici, tentokrát o potoku Svitavě, která tvořila přirozenou hranici slavníkovského panství. Od roku 1256 jsou Svitavy pevně spjaty s olomouckým biskupstvím a tedy s Moravou.

Vypadalo to, že tomu nebude jinak v celých dějinách města. V roce 1754 byla vytyčena zemská hranice mezi Čechami a Moravou. Jejím pozůstatkem se staly kameny v lesích na Javornickém hřebeni, jejich souvislá linie se táhla ku Hřebči. Hraniční kameny byly natolik důležité, že se staly součástí vojenských a později katastrálních map. Každý kámen měl vlastní číslo a z každé strany symboly a iniciály majitelů panství. Menší kameny nesly jenom označení příslušnosti k panství HZ Herrschaft Zwittau a HL Herrschaft Leitomischl.

K hraničním kamenům na Javornický hřeben vede jedna z naučných stezek.

Rok 1848 přinesl zánik poddanství, tedy město se stalo nezávislým na olomoucké vrchnosti, a znamenal i vznik politických okresů. Svitavy se staly soudním okresem v rámci politického okresu Moravská Třebová. Krátké měsíční intermezzo v době vzniku republiky a vytvoření Hřebečské provincie nepřineslo zásadní změnu v zemské příslušnosti města. Doba okupace však ano.

Od roku 1876 se soudilo v budově bývalé Tetscherovy přádelny na Kostelním náměstí. Zde tedy bylo sídlo okresního soudu a vězení.

Roku 1938 bylo město přičleněno k Hitlerově třetí říši, byl zde zřízen úřad landráta a Svitavy byly vytrženy z historických státoprávních kořenů. Jako součást kraje Sudet vítězila příslušnost a orientace na Opavu. Po válce byl obnoven stav před rokem 1938, ale v roce 1949 získalo město statut okresního města, vedle Moravské Třebové, jako součást Brněnského kraje. V roce 1960 se začal psát zcela nový příběh. Svitavy byly nadobro odtrženy od Moravy a staly se součástí Východočeského kraje s krajským městem Hradec Králové. Tento stav, který narušil nejen starou historickou hranici mezi Čechami a Moravou, ale zpřetrhal i kulturní vazby na Moravu, vydržel do roku 1997. Tehdy vznikly v novém krajském uspořádání z původního kraje dva kraje nové. Svitavy se staly okresním městem kraje Pardubického.

Naučná stezka o historii hraničních kamenů na Javornickém břebení.

Vaše práce ještě nekončí...

G Vygugluj...

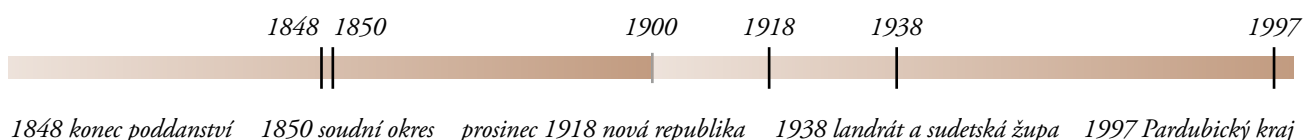
1. K českým a československým dějinám patří bohužel i smutné příběhy. Jedním z nich byly i události v Mnichově. Jistě si vzpomeneš, co se v tomto městě v roce 1938 odehrálo, kdo se této události zúčastnil a jak se tato událost dotkla našeho státu.

Bonus

Při zabírání českého pohraničí nacistickými jednotkami v roce 1938 došlo nedaleko Svitav k bojovému střetnutí mezi tzv. ordnery a československými vojáky. Dokážeš zjistit, kde k tomuto střetnutí došlo? Umíš vysvětlit slovo „ordner“?

Zapiš si...

- Pohraniční území českých zemí, před rokem 1945 osídlené převážně německy mluvícím obyvatelstvem, se nazývalo Sudety

PŘÍBĚH VODNÍ

aneb není voda jako voda

Řeka Svitava znamenala v praslovanštině „čistou, průzračnou vodu“ a nakonec po ní bylo i pojmenováno město, zpočátku na levém břehu u brodu a od 13. století na obou březích toku. Řeka samotná se stala důležitou součástí vývoje města a plnila mnoho funkcí – od životně důležitého zdroje pitné vody, přes funkci vojenskou, tedy obrannou, funkci hospodářskou, jako zdroj energie a podstatu rybníků, až k funkci významného krajinného prvku a oblíbeného místa pro výlety do okolních lesů, v nichž se vody téměř sto kilometrové řeky sbíhají.

KDYŽ VODA CHRÁNILA MĚSTO

V krajině Svitavské pahorkatiny nenajdeme opevněné hrady a tvrze, byť tudy procházely odbočky kupeckých stezek, které tu a tam vedly nebezpečnými hvozdy. Funkci útočiště před nepřáteli plnily opevněné kostely. Středověcí stavitelé se tak snažili využívat přírodních překážek, bažin a stěží přístupného terénu k obraně sídel. Teprve v roce 1389 i Svitavy byly obehnány kamennými hradbami, k nimž neodmyslitelně patřil vodní příkop. Takové příkopy ve městě dnes již nenajdeme, byly zaházeny v roce 1874, ale vedly v místech dnešních alejí.

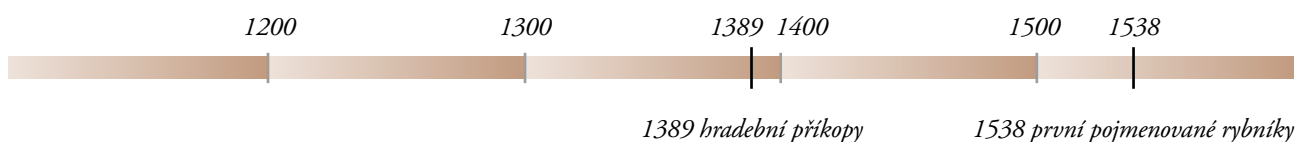

RYBNÍKY

Od 15. století se krajina kolem města začala měnit. Vznikaly rybníky, některé se přimykaly i k hradbám uvnitř města, většina byla zakládána všude tam, kde byly vhodné podmínky. Od roku 1538 zpráv o rybnících přibývá, známe je i jménem, ale v 18. století dochází za biskupa Maxmiliána z Hamiltonu k jejich vysoušení. Dnes zbyly po rybníční síti pouze kousky hrází uprostřed polí.

Tájuplný pramen pod Ostrým Kamenem.

STUDNY, PRAMENY, KAŠNY A FONTÁNY...

Nebylo vždy samozřejmostí mít pitnou vodu pro člověka i pro hospodářství. Cesta k vodovodu ve Svitavách byla neobyčejně trnitá. Měšťané využívali veřejných vodních zdrojů z kašny sv. Floriána na náměstí, jehož socha byla vztyčena v roce 1783, i když kašna samotná je nepochybně starší, a z kašny na dolní části náměstí v místě, kde od roku 1994 tryskají vody Fontány života a smrti. Původní kamenná kašna byla dílem stavitele Johanna Biera z roku 1901 a stávala na středověkém prameni. Navíc právozárečné domy na náměstí využívaly i soukromých studní ve sklepeních. Jak by jinak Svitavští mohli využívat veledůležité privilegium k vaření piva, a to již od 13. století? A pak veřejné zdroje byly i zásobárnou vody pro hašení požárů.

Těch vodních zdrojů bylo mnoho – kašna sv. Floriána, kašny u vil průmyslníků (Langerova, Ettlova, obě Budigovy vily) a Bierova kašna na dolním náměstí.

19. STOLETÍ NENÍ JEN STOLETÍ PÁRY

Doba 19. století vše změnila. Byly zakládány textilní továrny, dlážděno náměstí, město protala železnice, a to přineslo nárůst obyvatel. Jestliže v polovině 19. století zde žily pouhé 4 tisíce obyvatel, pak do roku 1900 se jejich počet zdvojnásobil. A problém byl na světě – kde brát pitnou vodu. Řeka Svitava se totiž vlivem průmyslu stala odpadní stokou a ekologii nikdo neřešil. V roce 1886 se situace stala neúnosnou. Proto spojili své síly dva největší odběratelé vody – město a pivovar a rekonstruovali stávající vodovod.

Vodovodní studna na Kostelních lukách (1912).

CÍSAŘI K POCTĚ

Teprve roku 1899 rozhodlo zastupitelstvo města o výstavbě zcela nového vodovodu, tentokrát z lokality Kostelních luk. Až roku 1907 byl vypracován projekt ing. Rudolfem Pfisterem a vodovod byl pojmenován po císaři Františku Josefovi I. jako připomínka jeho šedesátiletého panování. Po roce stavění byl vodovod 22. prosince 1912 zkolaudován. Měřil 22 kilometrů, ke staré studni přibyla další a roku 1928 ještě jedna. Celý vodovodní systém byl doplněn studnou na Olomoucké ulici.

1700 1738 1800 1900 1912 1929 1997 2000

1783 kašna sv. Floriána

1912 vodovod

1929 rybník Rosnička

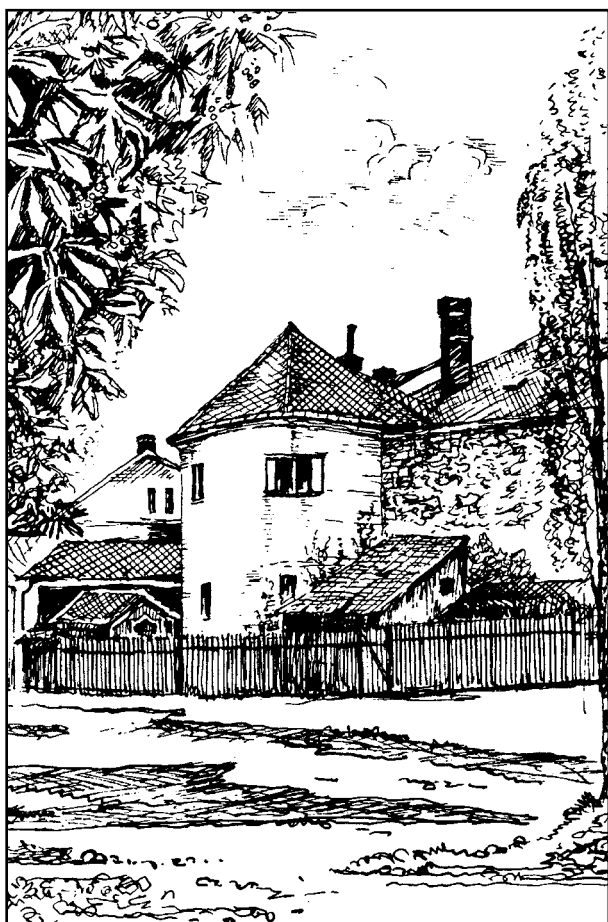
1997 povodně a regulace řeky

PŘÍBĚH OBRÁNCŮ

aneb jak si měšťané chránili majetky

Místa pro úkryt obránců původně byla za silnými zdmi kostelů. Později byl střed města obehnan dřevěným plotem s hliněným valem. Teprve roku 1389 požadoval biskup, aby si měšťané postavili pevné kamenné hradby.

Jediná dochovaná bašta na Nerudově ulici.

Téměř deset metrů vysoká hradební zeď byla zesílena vodním příkopem, parkánem a desítkami baštami. Hradby musely být v průběhu času

několikrát obnovovány, zvláště po třicetileté válce v 17. století.

Zbytky hradeb na Máchově aleji na konci 19. století.

Do města se původně vjíždělo třemi branami. Branou Pražskou, Brněnskou a Lanškrounskou.

Ulice Pod Věží vedla z náměstí k Lanškrounské bráně.

1150

1200

1250

1300

1389 1400

1150 opevněné kostely

1250 doloženy hradby

1389 kamenné hradby

15. století – hradby zničeny

V blízkosti dochované bašty se nacházela ještě branka pro pěší – tzv. fortna. Od 18. století začali měšťané opevnění systematicky rozebírat na stavební materiál.

Dnešní Máchova alej koncem 19. století byla skutečnou alejí.

Na začátku 19. století byly zbořeny brány a v roce 1848 vznikaly na uvolněných parcelách okrasné aleje. V roce 1874 byly zavedeny hradební příkopy a hradby se staly minulostí. Jejich připomínka existovala pouze v názvech ulic.

V roce 1910 se k hradební baště přimykala zeď, na které byly dobře viditelné funkční prvky fortifikace – střelny, stínky a konstrukční pozůstatky kdysi dřevěného ochozu.

Vaše práce ještě nekončí...

G Vygugluj...

1. V textu se objevilo slovo fortifikace a její prvky.
Co to slovo ale znamená?
Co je to stínka?
Co parkán?
Co je ochoz a bašta?
2. U většiny českých a moravských měst došlo v 19. století k boření hradeb. Proč?
3. Podle čeho byly ve Svitavách pojmenovány jednotlivé městské brány?

Bonus

A zase hurá na internet... Zkus vyhledat nějaká česká a moravská města, ve kterých zůstal alespoň částečně středověký systém hradeb zachován.

Zapiš si...

- K ochraně lidí ve středověku často sloužily různé tvrze, hrádky, hrady, ale i opevněné kostely
- Právo mít hradby patřilo k nejdůležitějším privilegiím měst ve středověku
- Opevnění měst sloužilo k ochraně majetku měšťanů, ale bylo i významným prvkem středověké vojenské taktiky

1600

1700

1800

17. století – oprava hradeb

18. století – měšťané rozebírají hradby

19. století – bourání bran

PŘÍBĚH VÁLEČNÝ

aneb když armády táhly městem

Prašné cesty, na nichž město od středověku stálo, byly svědkem mnoha událostí. Zažily nájezdy Fridricha ze Šumberku, loupeživého rytíře, který svůj hrad koncem 13. století postavil na Hřebči. Ale těžké doby začaly až v dobách nájezdu husitů. Tak v roce 1421 oblehl Žižka město, a zanedlouho opět. Dochovaly se i pověsti z těchto časů.

Legendární Husitský kámen, při němž prý došlo k setkání Prokopa Holého, hejtmana táboritů, se svitavským purkmistrem Zehemarckem. Oba se znali z pražských studií, a proto Žižka Svitavy nevyplenil. Město se ale muselo postavit na stranu kalicha. Kámen dodnes stojí u silnice ze Svitav do Mor. Třebové. Pochází však z 19. století.

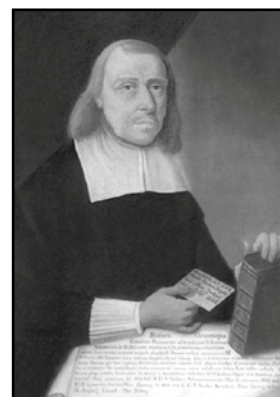
Hradby postupně chátraly. Za uherských válek byly poničeny, měšťané je postupně rozebírali pro své stavby. V 17. století byla ještě snaha hradební zeď opravit, ale minula se účinkem. Dobýt Svitavy novou vojenskou technikou, zvláště za použití dělostřelectva, už nebyl problém.

Roku 1468 v dobách uherské války mezi Jiřím z Poděbrad a Matyášem Korvínem se před městskými branami opět bojovalo, ale měšťané snad vpustili nepřátelské vojsko do svých ulic. Dobrovolně. Celé 16. století je dobou „zlatého věku“ bez výrazných vojenských konfliktů, i když se tu a tam objevily poplašné zprávy, třeba o tureckém nebezpečí.

Nikdo nemohl tušit, co přinese třicetiletá válka (1618–1648). Průchody vojsk všech armád, rekvizice, rabování a vojenská ležení přímo ve městě. Asi tím nejznámějším se stal ochranný glejt švédského generála Torstenson

Generál L. Torstenson

Děkan A. Christely

z roku 1645, jímž zakázal svým vojákům plnit města Svitavy a Březovou. A tehdy město získalo na švédské výpalné i půjčku od moravskotřebovského děkana Christelyho, jinak svitavského rodáka. V době selských rebelií 1680 zde pobývali i císařští vojáci, kteří udržovali klid na panství.

1200

1300

1400

1500

13. století – loupeživý rytíř

15. století – husité před branami

Nástupem Marie Terezie (1740–1780) se Svitavy dočkaly i válečných událostí sedmileté války. Oddíly pruského krále Fridricha II. procházely po několik dnů městem, svádějící bitvy s rakouskou armádou. Byla to doba roku 1758 a město ožilo množstvím barevných uniforem. Těm válkám se někdy říká „války barevné“. Koncem tohoto století sem přibýly oddíly Rusů a pak Francouzů, zvláště po bitvě u Slavkova (1805), kdy byl zdejší starosta odvečen do Letovic jako rukojmí. A pak zase Rusové (1814) naplnili místní lazarety.

Hotel Městský dvůr (dříve Zur goldene Krone), v němž přenocoval pruský král Fridrich II. Veliký v roce 1758. Stalo se tak během sedmileté války s Marií Terezií.

Svitavský starosta Johann Chrisostomus Werner zemřel roku 1805 na následky strádání, která prožil po zajištění francouzskou armádou. Werner byl zakladatelem rodu dědičných poštmistrů, ve své době nejvýznamnější rodiny ve městě.

V prusko-rakouské válce roku 1866 se ve městě odehrály zajímavé věci. Nejdříve se zde formují rakouské sbory, aby pak vykrvácely

v bitvě u Hradce Králové a ve zběsilém úprku, společně se Sasy, projížděly městem. Za nimi Prusové, kteří dokonce město ostřelovali z děl, rakouští huláni si to nenechali líbit a na Javornickém hřebeni došlo k prudké srážce. Pak vítězní Prusové v čele s králem Vilémem a kancléřem Bismarckem vpochodovali do města. A poprvé se zde dojednávalo příměří, leč neúspěšně.

Ustupující rakousko-saská armáda na svitavském náměstí v roce 1866.

Kostelní náměstí a dnes již neexistující Ponceletův dům, místo vyjednávání příměří mezi kancléřem Bismarckem a rakouskou armádou. Příměří sice sjednáno nebylo, ale Bismarck a Prusové se stali velmi oblíbenými mezi Svitavany. A to tak, že tím roztrpčili císaře Františka Josefa I.

PŘÍBĚH HRDELNÍ

aneb stalo se v Šibeničním lese

Když bylo v roce 1256 založeno město, získalo mnohá privilegia jako součást německého, tedy magdeburgského práva. Mezi výsadami byla

Nejstarší místo na náměstí – svitavská rychta.

i soudní pravomoc vykonávaná místním rychtářem. Rychtář jako soudce řešil drobné spory majtkové i vážné trestné činy. Od 16. století zapisoval agendu do rychtářských knih a úřadoval v domě na horní části náměstí. Rychtu se

Dvůr svitavské rychty na horní části náměstí pravděpodobně vznikl se založením města. Originální privilegium, které vymenovalo a rychtě přisuzovalo požitky a platy, se sice nedochovalo, ale známe jeho potvrzení z roku 1330. Rychta to byla velmi bohatá. Teprve smrtí rychtáře Viktorina Fojta roku 1599 skončilo soupeření rychty s městskou radou a práva přešla do rukou konšelů. Závažnější delikty se ovšem řešily na správním

centru panství, tedy na hradě Mírov. Po vzniku vrchnostenské kanceláře na záměčku ve Čtyřiceti Lánech, byla řada menších trestů vykonána právě tam.

dvorem obklopovaly městské hradby, ale poté, kdy rychtářská práva přešla roku 1599 na město, rychtářský úřad ustupuje ze své slávy.

Mezi práva patřilo i právo hrdelní, tedy trestat těžké zločiny tím nejvyšším trestem, a to i za používání násilných donucovacích metod při získání doznání obviněného – práva útrpného

Hostinec U Jelena v blízkosti šibenice. Zde podle pověsti dostávali odsouzcenci poslední jídlo.

(tortury). Tortura se sice používala až do začátku 19. století, ale byla od počátku 16. století postupně panovníkem omezována. Existenci svitavské šibenice potvrzují místní názvy – Šibeniční les, Šibeniční louka, Šibeniční rybník aj. Stála na severozápadním okraji městského lesa, ve kterém se dnes nachází hotel Schindlerův háj. Byla prostá se čtyřmi vyzděnými sloupy spojenými dřevěným ráhmem. Kat do Svitav přijížděl z Poličky, nebo vrchnostenský mistr popravčí z Kroměříže. Stejně tak závěrečný ortel náležel vrchnostenským úředníkům.

1200

1300

1400

1500

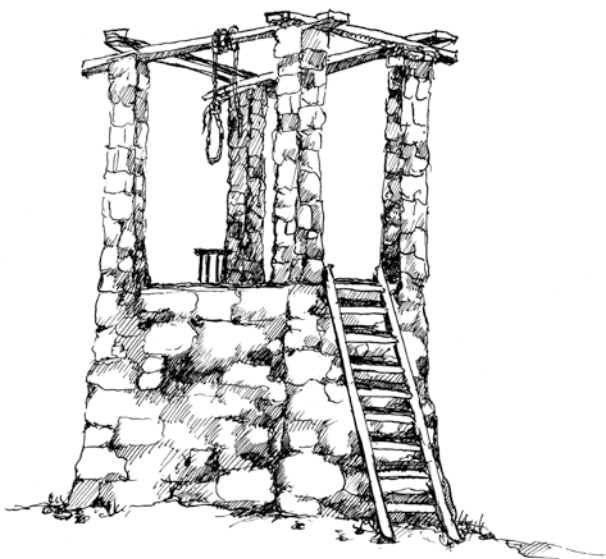
1599

13. století – rychtářská práva

15. století – Šibeniční les

1599 konec rychtářských práv

Šibenice ještě stála v 19. století, pak její stopa z historie mizí. V roce 1928 v místě Šibeničného lesa vznikl Háj hrdinů na památku obětí světové války z let 1914–1918 s kaplí, altánem a množstvím památníků. Háj, který udržovali studenti reálné školy až do roku 1945, začal po druhé válce pustnout. Ztrácely se pomníky, na

Jedna ze svitavských pověstí připomíná, že odsouzcenci na smrt bylo splněno poslední přání. Mohl se totiž najít v protějším hostinci U Jelena, což ho před popravou jistě potěšilo. Možná, že zde stoloval i poslední popravený, který je zmíněn v dokumentech. Cyril Brisslinger byl v roce 1654 usvědčen z vraždy Markéty Heintzové ze Čtyřiceti Lánů, a protože se také jednalo o recidivistu a zloděje koní, byl roku 1655 popraven...

místě kaple byla postavena pionýrská základna. Háji se začalo říkat Pionýrský háj a jeho pietní ráz byl zcela zapomenut. Dnes zde zůstaly nepatrné zbytky pomníků, bez nápisů a symbolů. Kratičká poznámka na závěr hrdelního příběhu. Viselci, tedy popravení, byli pohřbíváni u šibenice. Možná jsou ještě patrné terénní stopy. Možná sem byli pohřbíváni i sebevrazi, možná to je pouze legenda.

Háj hrdinů – kaple a pomníky obětem světového válečného konfliktu byly rozesety po celém Šibeničném lese (1928).

Vaše práce ještě nekončí...

G Vygugluj...

1. Na žádném středověkém náměstí nechyběl pranýř. K čemu sloužil? Jak vypadal? Dochoval se i někde poblíž Svitav?
2. Asi nejnámější exekucí v našich dějinách je poprava pánů na Staroměstském náměstí. Kolik těch pánů bylo? Proč byli popraveni? Jak se jmenoval kat, který exekuci vykonal?

1655

1700

1800

1900

1945

2000

1655 poslední poprava 18. st. – tresty na lánském záměčku 19. století – zánik šibenice duben 1945 – popravy německých zběhů

PŘÍBĚH TRAGICKÝ

aneb když město prosilo o pomoc

Pohled na Svitavy zhotovený po tragickém požáru města v roce 1781.

Zvony kostelů často byly na poplach. Rozezněly se v 15. století, když bylo město ohroženo a poté vyplněno vojsky husitů. Husitští hejmani se načas stali i pány Svitav. Ve válce krále Jiřího z Poděbrad a Matyáše Korvína roku 1468 byly zle poničeny hradby.

Za třicetileté války (1618–1648) město trpělo průchody vojsk všech bojujících stran, zejména švédských oddílů generála Torstensonova (1645).

Mariánský sloup na náměstí z roku 1703 připomíná ochranu města před epidemiemi.

Vstupní portál římskokatolické fary se znakem olomouckého biskupa z roku 1636.

1300

1400

1500

1590

13. století – nájezdy lapků

14. století – morové rány

15. století – husitské a uherské války

1590 velký požár města

K tomu přibyly epidemie moru a cholery (1680). Přípomínkou těchto smutných časů je mariánský sloup na náměstí.

V 18. století město vydrancovali Prusové, jejichž král Fridrich II. v domě na náměstí přenocoval (1758). V napoleonských válkách tudy táhly ruské i francouzské sbory (1800–1815). To ovšem byly Svitavy k nepoznání. Důvodem proměny byl největší požár města ze 4. září 1781. Celé město vyhořelo, přes dvě stě domů a na tři desítky stodol. Trvalo dvě desetiletí než se Svitavy představily v nové barokní podobě. V podstatě tak zůstaly dodnes.

Mariánský sloup na náměstí z roku 1703 je výrazem poděkování města Panně Marii za ochranu před epidemiemi moru a cholery, které hubily Svitavany v průběhu 17. století.

Vaše práce ještě nekončí...

G Vygúgluj...

1. Ve kterých letech vládl Jiří z Poděbrad? Víš, jaké přízvisko si tento český král vysloužil?
2. Kdo to byl Matyáš Korvín a proč s Jiřím z Poděbrad bojoval?
3. Ve škole jste si určitě říkali, kdo proti komu bojoval ve třicetileté válce. Tak si zkus vzpomenout (nebo se prostě podívej do sešitu)...
4. Ve kterém současném státě bys hledal Prusko?
5. Proč se bojovalo v tzv. válkách o Slezsko a kdo proti komu stál?

Bonus

Ve středověkých kronikách se často píše o „černé smrti“. Víš, co to bylo?
V 17. století „černá smrt“ zmizela, ale přicházely další epidemie. Jaké?

Zapiš si...

- Husitské války byly v 1. polovině 15. století
- V letech 1618–1648 probíhala třicetiletá válka, česká a moravská města byla obhrožována švédskými vojsky
- V letech 1740–1748 se bojovalo ve válkách o rakouské dědictví (války o Slezsko)
- 1756–1763 – sedmiletá válka

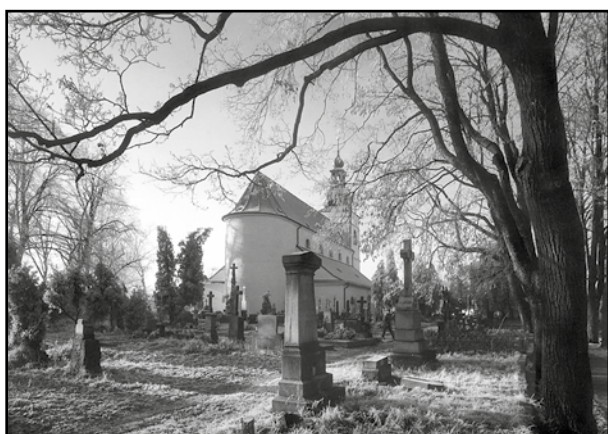

PŘÍBĚH HŘBITOVNÍ

aneb o místech opředených tajemstvím

Říká se, že hřbitovy jsou kronikou každého města. Ve Svitavách máme hřbitovy dva – jeden velký, městský, s obřadní síní a urnovým hájem, ten druhý u silnice na Moravskou Třebovou. Tam byli pohřbíváni členové izraelské obce, tedy Židé. Zbylo z něj málo a v roce 2003 byl pietně upraven.

Svitavský hřbitov s kostelem sv. Jiljí.

šibenice v Šibeničním lese, tedy do nesvěcené půdy. Ale stejně tak tito nešťastníci mohli skončit za hřbitovní zdí u kostela sv. Jiljí.

První zmínka o starém hřbitovu, který známe dnes, se dochovala v zápise úředních knih v roce 1576. Nejstarším náhrobkem je zazděná deska Gregoria Palmy z roku 1585, naproti vchodu do kostela. Velmi staré hrobky jsou i pod podlahou kostela samotného, ale není jich mnoho. V roce 1646 byla na hřbitově postavena kostnice s pamětní deskou a reliéfem lebky. Nejcenější náhrobky se dochovaly z přelomu 19. a 20. století. Hřbitov byl i několikrát rozšířen o další sektory.

Pamětní desky na židovském hřbitově.

Podle pověstí víme, že pohřbívát se mohlo poblíž mariánského kostela na náměstí, snad na Kostelním náměstí. Na hřbitov vedla mezi středověkými domy ulička Rosengasse, tedy Růžová, která do dnes existuje. Další místní legendou je pohřebiště pro viselce a sebevrahy u městské

Kostnice a šachetní morové jámy.

1200

1300

1400

1500

1576 1585

13. století – hřbitov na Kostelním náměstí

1576 hřbitov u sv. Jiljí / 1585 nejstarší náhrobek

Pověst o velké lásce Gregoria a Sabiny

Stalo se to v domě U Mouřenína, a to na sv. Rocha Léta Páně 1585. Purkmistr Zehenmarck promlouval ke své dceři Sabině, aby zapomněla na lásku šlechtického synka Gregoria, který se kamsi vydal na cestu do Španěl, a vyslyšela volání srdce ctihodného měšičana Pusche. Ten by mladou dívku zahrnul ochranou a péčí, o níž se Sabině ani ve snu nezdálo. A navíc by se šlechtická rodina Palmů dívala na polosirotu Sabinu skrz prsty a vůbec... Dívka měla ještě tři měsíce počkat a když by Gregorius nepřišel, byl dohodnut nový sňatek s Theobaldem Puschem. Tři měsíce uplynuly jako voda, Gregorius nikde, a tak se strojila svatba.

A v ten slavný den, kdy si Sabina s Theobaldem řekli své „ano“, přijel Gregorius. Když uviděl Sabinu v šatě nevěsty, jeho srdce nevydrželo a puklo žalem... A Gregorius byl pohřben na našem hřbitově.

Tajemství Langerova hrobu

Psal se rok 1901 a květnový deštík přel štěstí na rodinu Julia Langerera, zámožného majitele pily a váženého občana města. Langerova vila na předměstí Svitav zářila novotou a obrovská zahrada s množstvím cizokrajných stromů ještě nebyla zcela hotova a přesto připomínala kus pozemského ráje. Julius sám se dmul pýchou, jak se může pyšnit otec, který provdává svou překrásnou dceru. Nic nedbal prokletí rodu za své hříchy mládí, které spáchal na rodině Tempešů. Co na tom, že kletba přisuzovala rodině smutný osud. Pche, všechny starosti a chmury byly zapomenuty. Ale neštěstí nechodí po horách, nýbrž po lidech. Najednou se mladá nevěsta před oltářem poroučela bez dechu k zemi. A místo slavné svatby se strojil smutný pohřeb. Pohřební roucho byly nevěstiny bílé šaty a zlaté šperky zdobily zsinanou dívčinu tvář. Hrobka byla vyzdobena kyticemi hyacintů a lilií, které obklopile běloskvoucí mramor na soše zemřelé dívky. Leč, ani po smrti nenalezla klidu. Hrobníci, vidouce bohatství, které zdobilo hruď nebohé, ji lehce přikryli hlínou tak, aby v polonoci ji mohli oloupit. A když odbila ta pravá noční hodina a vše kolem ztichlo, vydali se za vidinou snadného lupu. Když však otevřeli rakev, hrůzou zkameněli. Dívčina totiž vstala, probuzena hlukem lámaného dřeva.

Vstala a vydala se k domovu.

U Langerů už všechno spalo, pouze Julius bděl v slzách nad ztrátou milované dcery. Tu najednou zvonek u dveří. Kdo to může být v tuto pozdní hodinu, pomyslel si Langer a šel otevřít. To, koho uviděl, mu vyrazilo dech. Zděšeně se chytl zábradlí a ucítil palčivou bolest na hrudi, na čele mu vyrazil studený pot a najednou Julia Langerera nebylo. A tak 29. května 1901 černočervená hrobka chladně objala jiné mrtvé tělo. A pak, že přšlo štěstí...

1646

1700

1800

1849

1892 1900

1969

2000

1646 kostnice

1849 rozšíření hřbitova

1892 židovský hřbitov

1969 urnový háj a smuteční síň

1. HROBKY V KOSTELE SV. JILJÍ

Pod podlahou kostela se nacházejí hrobky svitavských děkanů, kněží a starosty Georga Schwarze. Hrobky vznikly koncem 17. století a v polovině 18. století byly jejich vstupy zazděny a přeneseny mimo kostel. Dnes se dochovaly pouze náhrobní kameny se jmény zemřelých.

2. DESKA GREGORIA PALMY

Nejstarším náhrobkem hřbitova je deska mladého Gregoria Palmy z Mohelnice naproti vchodu do kostela. Na hřbitovní zeď byla připevněna roku 1585. Když necháme stranou romantickou pověst o nenaplněné lásce a o nečekaném setkání, musíme zmínit historické okolnosti. Po vyhnání svitavských premonstrátů v roce 1554 z fary nastoupili na kněžská místa všelijací světští duchovní. Jedním z nich byl Laurentius (Vavřinec) Palma z Mohelnice, který jako zdejší děkan a farář skupoval od městské rady pozemky pro jakousi Justinu Paulu Fiperle z Mohelnice. V roce 1587 se všechno provalilo a Vavřinec musel ze Svitav uprchnout, a to i se svým majetkem... Co stálo za jeho nočním útekem ze Svitav? Nevíme, nabízí se i prostor pro spekulace, co když byl Gregorius jeho synem? Anebo to všechno bylo jinak?

3. KOSTNICE

Pamětní deska na zdi kostnice připomíná jména donátorů, na prvním místě zdejšího děkana a místoděkana a dále jmenuje primátora a rychtáře, písaře a konšely, kteří toho slavnostního dne 16. srpna 1646 byli přítomni svěcení stavby, na níž se jistě podíleli. Kostnice, lépe řečeno ossaria, měly na hřbitovech pevné místo. Od středověku byly budovány v době vysoké úmrtnosti obyvatel. Příčinou mohly být války a časté epidemie. Svitavská kostnice nebyla výjimkou – stavěla se v době třicetileté války, tedy v období švédských nájezdů. Právě pod její podlahou by mohly být uloženy kosti z později exhumovaných (v 18. století) morových jam. Ty byly rušeny z důvodu malé rozlohy hřbitova, a to před rokem 1849, kdy se hřbitov rozrostl o dnešní centrální část.

4. REDEMPTORISTÉ A VINCENTKY

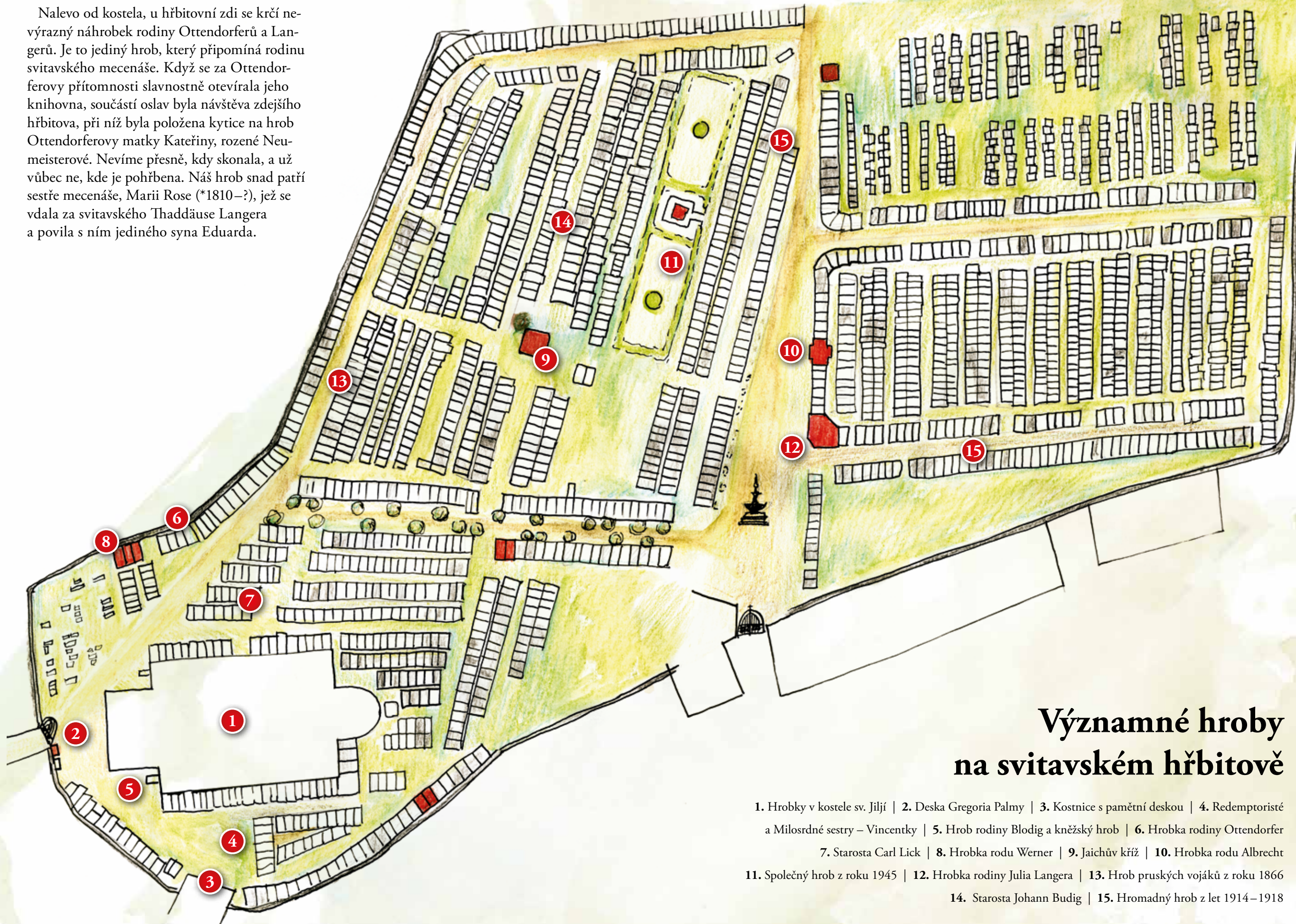
Před kostnicí se nacházejí desítky hrobů dvou řádů, které od poloviny 19. století sídlily ve městě. Kněžský hrob Thomase Christa, kanovníka vídeňského dómu a svitavského rodáka, připomíná řád Milosrdných sester sv. Vincence, který od roku 1867 působil ve Svitavách. Christ se zasloužil o to, aby sestry pečovaly o nemocné a staraly se o děti. Kristus – Vykupitel sv. Alfonse pak připomíná řád redemptoristů, kteří si v roce 1896 vybrali pro svou misijní činnost právě Svitavy a postavili zde kostel sv. Josefa.

5. HROB RODINY BLODIG

V nice kostela se nachází řemeslně dobře vypracovaný náhrobek Brigity Thekly Susanny Blodigové, jejíž čas se naplnil roku 1833. Se jménem Blodig se v dějinách města setkáváme často. Byli to starostové, podnikatelé i mecenáši. Tajemným příběhem o žhavé ruce z roku 1699 vstoupili i do zdejších pověstí.

6. HROBKA RODINY OTTENDORFER

Nalevo od kostela, u hřbitovní zdi se krčí nevýrazný náhrobek rodiny Ottendorferů a Langerů. Je to jediný hrob, který připomíná rodinu svitavského mecenáše. Když se za Ottendorferovy přítomnosti slavnostně otevírala jeho knihovna, součástí oslav byla návštěva zdejšího hřbitova, při níž byla položena kytice na hrob Ottendorferovy matky Kateřiny, rozené Neumeisterové. Nevíme přesně, kdy skonala, a už vůbec ne, kde je pohřbena. Náš hrob snad patří sestře mecenáše, Marii Rose (*1810–?), jež se vdala za svitavského Thaddäuse Langerera a povila s ním jediného syna Eduarda.

Významné hroby na svitavském hřbitově

1. Hrobky v kostele sv. Jiljí | 2. Deska Gregoria Palmy | 3. Kostnice s pamětní deskou | 4. Redemptoristé a Milosrdné sestry – Vincentky | 5. Hrob rodiny Blodig a kněžský hrob | 6. Hrobka rodiny Ottendorfer
7. Starosta Carl Lick | 8. Hrobka rodu Werner | 9. Jaichův kříž | 10. Hrobka rodu Albrecht
11. Společný hrob z roku 1945 | 12. Hrobka rodiny Julia Langerera | 13. Hrob pruských vojáků z roku 1866
14. Starosta Johann Budig | 15. Hromadný hrob z let 1914–1918

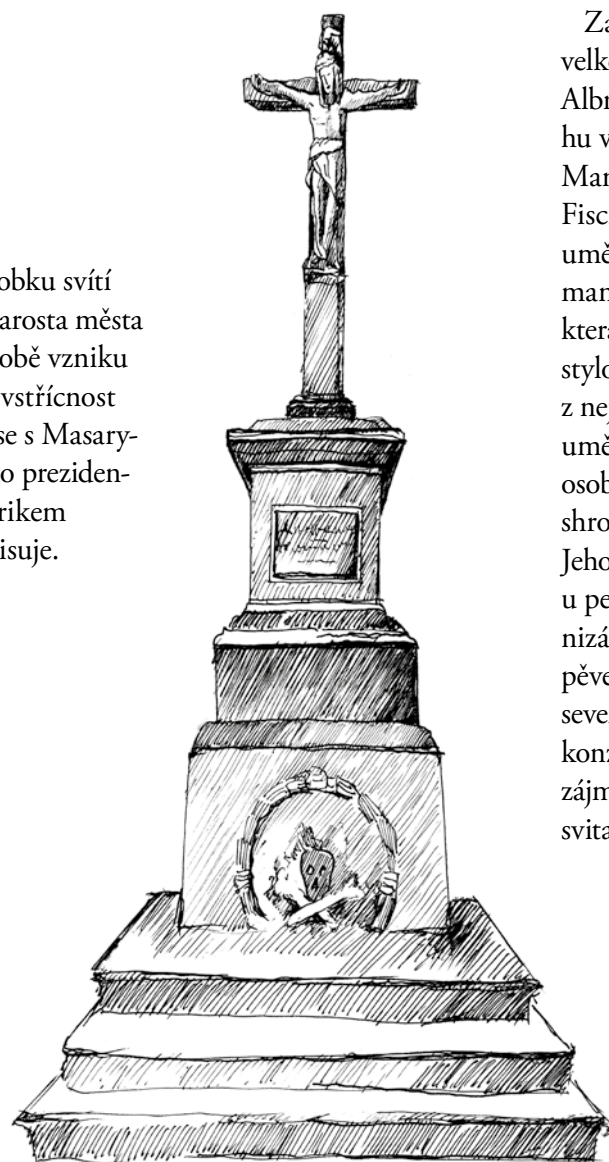
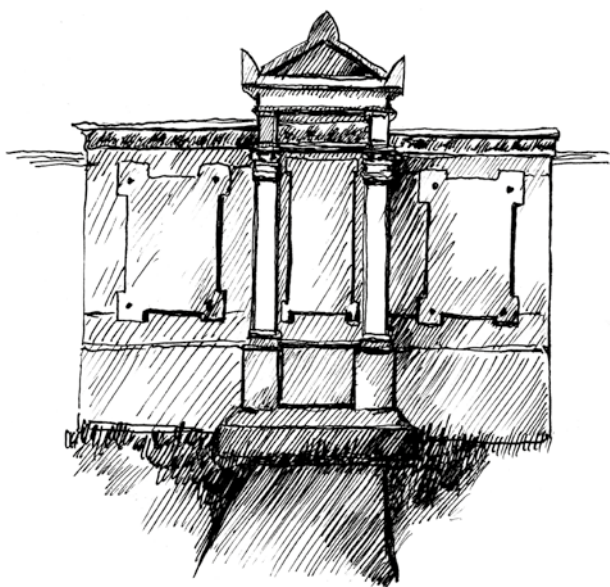

7. STAROSTA CARL LICK

Dvojhrob poblíž kostela vypadá obyčejně, ze žulového náhrobku svítí jednoduchý nápis Carl Lick (1859–1935), ředitel spořitelny, starosta města 1918–1935 a čestný občan města Svitavy. Stal se starostou v době vzniku Československé republiky roku 1918. Politická prozíravost a vstřícnost k nové republice znamenala stabilizaci nových poměrů. Znal se s Masarykem, roku 1929 se stal jeho průvodcem městem a zasloužil se o prezidentovo jmenování čestným občanem roku 1935. Lick byl historikem a kronikářem města a z jeho historických prací se dodnes opisuje.

8. HROBKA RODU WERNER

Na hřbitovní zdi mezi farou a dětským hřbitovem jsou připevněny tři náhrobní desky v antickém portálu. Patří jedné z velevýznamných zdejších rodin, jejíž členové ovlivňovaly chod města po celé 19. století. Se jménem Werner se setkáváme v první třetině 18. století jako s představenými cechu pláteníků. Johann Chrisostomus byl v letech 1788–1805 svitavským starostou. Jeho syn Dominik v roce 1797 zakoupil svitavskou dědičnou poštu, která položila základ ohromnému jmění. Byla to slavná pošta na dnešní ulici TGM a Wernerové zde zůstali do roku 1925, dědičně do roku 1906. Ale asi nejslavnějším Wernerem byl jiný Johann Chrisostomus. Toho si spojujeme s rokem 1848 a slavným svěcením praporu Národní gardy ve Svitavách. Byl totiž gardovým zakladatelem a prvním velitelem.

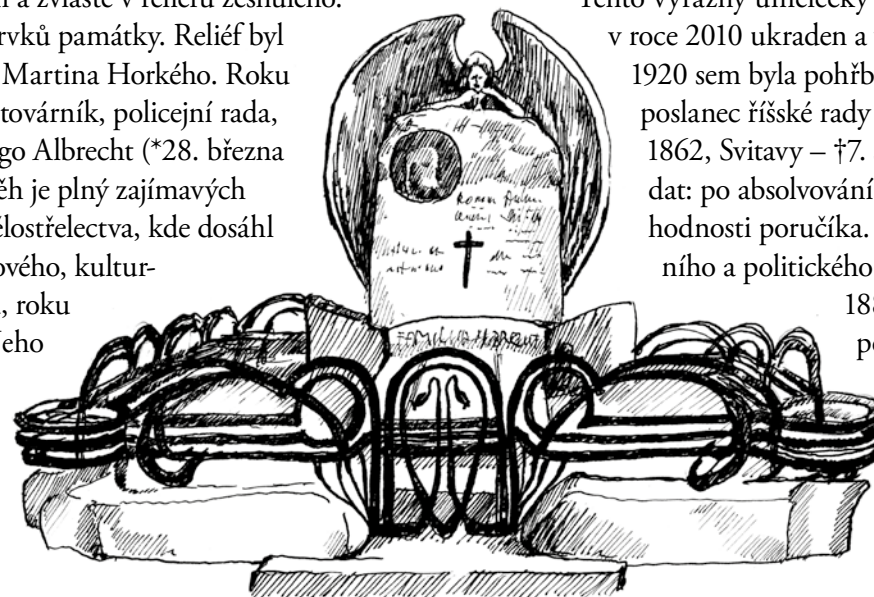
9. JAICHŮV KŘÍŽ

Centrální kříž hřbitova stojí skryt ve stínu stromů od poloviny 19. století a patří k nejstarším památkám v areálu hřbitova. Ten právě v letech 1847–48 byl významně rozšiřován na tamních farních lukách. Železný kříž s pozlaceným Kristem připomíná uzavřený životní příběh Anselma Jaicha, který zesnul v 66 letech roku 1847. Agnes, vdova po zemřelém, nechala tento kříž vztyčit ku památce svého muže. Tak o tom hovoří nápis na podstavci kříže. Uvnitř kříže je cenná schránka s pamětním spisem, jež sem byla vložena 30. listopadu 1848. Tehdy se vybíraly peníze farníků na stavbu kaplanky a rozšiřování hřbitova, tehdy panovaly ve Svitavách hladové roky a město bylo zaplaveno cizími dělníky. Stavěla se totiž železnice.

10. HROBKA RODU ALBRECHT

Za hrobkou měla začátkem 20. století stát hřbitovní zeď. Takový byl požadavek nejvlivnějších svitavských rodin velkotovárníků, aby pro svá místa posledního odpočinku přidali na váze. Ěru „typově nových náhrobků“ zahájila rodina Albrechtů v roce 1901. Důvodem byl skon zakladatele koželužny, která se jednou stane největším podnikem svého druhu v prvorepublikovém Československu. O tom Roman Albrecht vědět nemohl, protože 14. července roku 1900 zemřel. Manželka Jenovéfa a synové Bruno a Hugo oslovili renomovanou vídeňskou architektonickou kancelář Karla Adalberta Fischla a dílnu sochaře Julia Trautzla, rovněž z Vídně. Julius Trautzl (†1958) patřil v té době k velmi vyhledávaným umělcům. Umělci spojili své síly právě ve Svitavách na zdánlivě jednoduché zakázce – návrhu a realizaci náhrobku Romana Albrechta a řešení rodinné hrobky. Materiálem pro dílo se stal mramor, výchozím stylem zůstala moderní secese, která svůj otisk zanechala v kompozici náhrobku a desky s hroznovými úchopnými oky, litinovými a železnými prvky stylového zábradlí a zvláště v reliéfu zesnulého.

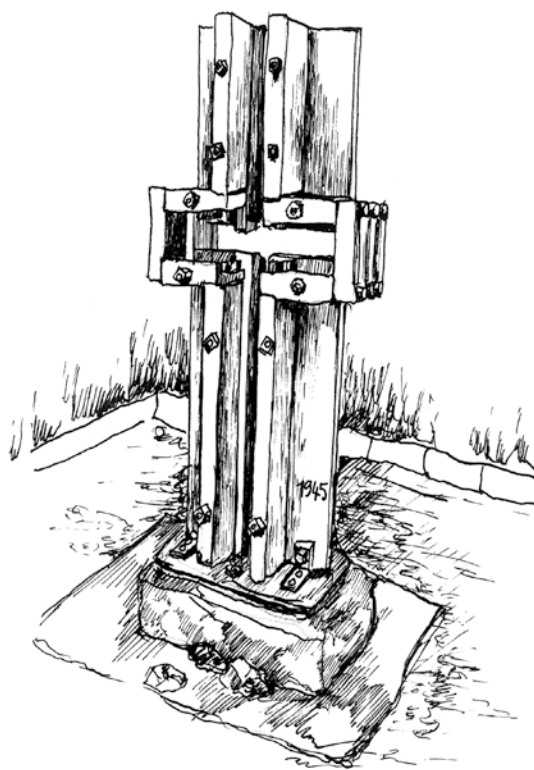
z nejcennějších prvků památky. Reliéf byl uměleckou kopií Martina Horkého. Roku osobností Svitav, továrník, policejní rada, shromáždění Hugo Albrecht (*28. března Jeho životní příběh je plný zajímavých u pevnostního dělostřelectva, kde dosáhl nizátorům spolkového, kultur-pěveckém spolku, roku severní Moravy. Jeho konzervativní, zájmy Němci-svitavských.

Tento výrazný umělecký doplněk se stal jedním v roce 2010 ukraden a v roce 2014 nově nahrazen 1920 sem byla pohřbena jedna z nejvýraznějších poslanec říšské rady a Prozatímního národního 1862, Svitavy – †7. srpna 1920, tamtéž). dat: po absolvování obchodní akademie sloužil hodnosti poručíka. Ve Svitavách patřil k orga-ního a politického života. Působil v místním 1887 založil Svaz Němců politický postoj byl vysoce ve všech pozicích hájil ců, o to více Němců

11. SPOLEČNÝ HROB Z ROKU 1945

Napravo od Jaichova kříže se nacházejí dvě travnaté plochy s hromadnými hroby. Jedna plocha je ničím neo- značena a pod hlínou sem byly ukládány ostatky lidí, kteří podlehlí epidemii španělské chřipky v posledním roce Velké války, tedy roku 1918. Za živým plotem se však nachází část hromadného hrobu německých obyvatel města z května 1945. Šachtový hrob o délce téměř 30 metrů byl vyhlouben ve 2. polovině května, kdy situace ve Svitavách byla značně nepřehledná. Třeba pouze 18. května 1945 sem bylo pohřbeno 126 sebevrahů. Nakonec ve vápnem vysypaných jámách skončilo 335 obětí, dále řada němec- kých vojáků z místního lazaretu. Sebevraždy pokračovaly i následující měsíc, i když ne tak zběsilým tempem. V roce 1993 zde byl posvěcen masivní bronzový kříž od sochaře Martina Jandy. Leč mrtví z hromadného hrobu zde stejně nenalezli klidu. Ostatky byly roku 2000 exhumovány a pře- vezeny na vojenský hřbitov do Brna. Leželo zde přes šest stovek obětí. U dvou set z nich neznáme ani jména. Hrob je dnes evidován na ministerstvu obrany jako hrob válečný.

12. HROBKA RODINY JULIA LANGERA

Toho 29. května 1901 vyšel průvod smutečních hostů z Langrovy zesnulého Julia Langerera přes náměstí k novému hrobu. Pohřeb se stal účastí významných hostů. Julius Langer (*10. dubna 1837) podlehl po Vídeňské nemocnici dne 22. května 1901 ve věku 64 let. Ale i další vel-Langerovu rodinu, a to úmrtí rodinné vychovatelky Antonie Bauerové, o děti Langerů. Dvě rychlá úmrtí v těsném časovém sledu dala pověst. Pro nás je podstatná signatura na lemu spodničky sochy, sochaři Urbanovi, o jehož bližší totožnosti není nic známo. dokážeme určit zcela přesně, je výrobce žulové architektury hrobky. Černá a růžová leštěná žula byla zhotovena v továrně na zpracování kamene Jana Cingroše v Plzni, v té době jednoho z nejvýznamnějších podniků svého druhu v monarchii.

vily a pokračoval s rakví společenskou událostí za operačním komplikacím ve mi smutná událost postihla jež se po tři generace starala základ pro lidovou která připisuje dílo Koho však

13. HROB PRUSKÝCH VOJÁKŮ Z ROKU 1866

Po vypuknutí prusko-rakouské války se východní Čechy staly svědkem rozhodujících událostí konfliktu. Po historicky největší bitvě na našem území, tedy po bitvě u Hradce Králové, poražené rakouské sbory ustupovaly na Moravu, a to přes Svitavy. Za nimi následovali vítězící Prusové. Po jedné menší srážce na Javornickém hřebeni a pruské kanonádě na město, a když císařská armáda město opustila, vjel hlavní pruský stan do města. Zde se poprvé, ale neúspěšně rokovalo o příměří a král Vilém, Bismarck a Moltke pak 12. července město opustili a pokračovali na Moravu až do Mikulova. Ve Svitavách se ale rozšířila cholera, která decimovala místní obyvatele a své oběti si našla i v místních lazaretech. A v jednom z nich, ve škole pod hřbitovem, našlo smrt 180 pruských vojáků.

14. STAROSTA JOHANN BUDIG

V centrální části starého hřbitova, za křížem Anselma Jaicha, se nachází výstavní hrobka rodiny Johanna Budiga. Černá leštěná žula nás odkazuje do doby roku 1915, i když ostatky zesnulých členů rodu jsou datovány rokem 1890. Podstatné je ovšem jméno svitavského starosty, průmyslníka, politika a filantropa Johanna Budiga ml. Narodil se v Moravské Třebové 1. května 1832. Roku 1863 se oženil se Sofií Steinbrecherovou, dcerou moravskotřebovského průmyslníka. Budig od roku 1866 spolupracuje s ministerstvem války a získal řadu státních zakázek (roku 1874 daroval svitavským hasičům kompletní uniformy). Jeho aktivity se nevěnovaly pouze textilnictví, ale pokusil se proniknout do finančních kruhů, ačkoliv jeho Obchodní banka roku 1873 zkrachovala. Budig se stal i významným politikem, v letech 1876–1885 členem říšské rady, od roku 1879 starostou Svitav, post zastával i od roku 1894. V roce 1902 ukončil aktivní politickou dráhu a jako ocenění k životnímu jubileu získal titul čestného občana města. Johann Budig stál u bouřlivého rozvoje města, zasloužil se o výstavbu elektrárny, vodovodu a prosadil i železniční trať do Poličky. Je spojen dlouholetým přátelstvím s Oswaldem Ottendorferem. Zemřel 8. října 1915.

15. HROMADNÝ HROB Z LET 1914–1918

Svitavy si připomínaly své padlé ve Velké válce s úctou. Bylo jich 287 a známe je jménem, stejně tak jako 68 lačnovských obětí a 65 lánských. Výrazem úcty byly pamětní desky na kapli sv. Anny v Lánech, dnes již neexistující pomník v Lačnově, taktéž socha Raněného vojína (1931, Paul Stadler) na dnešním Malém náměstí, která byla rozbita v roce 1945, či monumentální Háj hrdinů z roku 1928. Na samotném hřbitově dnes najdeme pouze připomínky obětí na nápisech rodinných hrobů, litinových křížů a právě na popisovaném symbolickém hrobu. Deska má na sobě 19 jmen obětí, ale zvláštní je to s uvedením jejich původu. Připomíná se zde 7 Svitavanů, kteří v průběhu války podlehl následkům zranění. Až na výjimky jednoho úmrtí v Chrudimi a jednoho v Olomouci, zemřela většina ve Svitavách. Jedno svitavské jméno Franz Huschka (†27. 7. 1917) není dokonce evidováno na oficiálním seznamu padlých Svitavanů v roce 1929, i když mezi oběťmi jsou tři nositelé tohoto jména. Mezi jmény padlých nalezneme dvě jména ze Čtyřiceti Lánů, jedno z Lačnova, dva Rusy, čtyři vojáky z Haliče, po jednom zemřelém z Telče, Rychnova a Janova. A nezbyvá podotknout, že málokterý zemřelý dovršil 30. rok života.

PŘÍBĚH ULIČNÍ

aneb ulice, cesty, uličky

Napadlo vás někdy, která ulice je ve městě nejstarší? Kdo byli ti, po nichž jsou ulice pojmenovány? Jaká jména ulice původně nesly než byly přejmenovány a kolikrát ke přejmenování došlo?

Takto vypadal v roce 1910 Pivovarský rybník a dnešní ulice Milady Horákové.

Dnes je ve městě přes dvě stovky ulic a toto číslo se neustále zvyšuje tak, jak vznikají nové čtvrti. Dříve byly pojmenovány ulice pouze ve městě a na jeho předměstí, kdežto v Moravském Lačnově a ve Čtyřiceti Lánech se orientovalo podle popisných čísel. Tato čísla jsou povinnými označení domů i dnes a poznáte je podle červené barvy na bílém poli. Jsou to základní historická čísla, která jsou spjata s vlastním domem a částí města v katastrálním území. Části města jsou definovány takto: Svitavy – město, Svitavy – předměstí, Svitavy – Lány a Svitavy – Lačnov. A každá část má samostatnou číselnou řadu.

Druhým poznávacím číslem jsou čísla bílá na modrém poli. Těm říkáme orientační a mo-

hou se v průběhu doby měnit. Jsou doplněna názvem ulice a platí pro ně doporučení: čísluje se vždy ven od centra města a po pravé straně jsou čísla sudá. Ale není to pravidlem.

Číslo popisné a číslo orientační.

Názvy ulic schvaluje vrcholný orgán obce, tedy zastupitelstvo. Platilo to tak vždy od doby voleb, tedy od 19. století. Tenkrát ale bylo možné pojmenovat ulici třeba podle aktuálně žijící osobnosti (v našem případě po Ottendorferovi, Masarykovi...). To, že jméno osobnosti může být v různých dobách chápáno různě – to pak vede k přejmenování některých ulic. I názvy ulic mají své příběhy. A všimněte si ještě jedné věci: existují části města, které jsou pojmenovány v logických sestavách – například podle spisovatelů, sochařů, dramatiků, politiků, států či stromů. Jsou zde i názvy podle směřování k městům, podle významných staveb či míst, kde se chovaly ryby, těžila hlína, tekla potok, nacházel se zde most či pracovali řemeslníci. Podle toho poznáte i historii města.

Nejstaršími ulicemi, které dostaly jméno, byly uličky kolem náměstí. A propos – náměstí, těch bylo ve Svitavách mnoho a mají také vlastní příběhy. Třeba Brunovo náměstí, náměstí Národních mučedníků, Kostelní, Komenského, Smetanovo, Budigovo... a náměstí Míru. V době první republiky se hlavnímu náměstí říkalo prostě Trhové nebo Městské, v roce 1938 pak náměstí Adolfa Hitlera, po osvobození náměstí Maršála Stalina a až od konce šedesátých let náměstí Míru. A tak vám poprvé v historii představíme seznam nejvýznamnějších ulic a jejich názvů v době předválečné, válečné, těsně poválečné, po roce 1948 a po roce 1990. Přejmenovávalo se tak, jak kráčely velké dějiny. Možná, že zde najdete i ulici, na které žijete. Nepředpokládám, že znáte německý jazyk, a proto do závorky za německými názvy připojuji český význam ulice, nenese-li vlastní jméno.

ČESKO-NĚMECKÝ REJSTŘÍK ULIC

A

Alešova – *Karl Maria Webergasse*

B

B. Němcové – *Wagnergasse a Ziegelgasse*
(*Kolářská a Cihlářská*) – Sovětská

Bezručova – *Bachstraße* (*Potoční*)
– Koperníková

Blanická – *Wilhelm Hauptgasse*

Brněnská – *Brünnerstraße*

Č

Čsl. armády – *Langermarckstraße*

D

Dělnická – *Kudlichgasse*

Dimitrovova – *Fabrikstraße*

– třída Nár. výboru – Laušmannova

Dolní – *Zwittgasse*

Dostojevského – *Atzingasse*

Dvořákova – *Schubertgasse*

E

E. Beneše – *Steinergasse* – Gottwaldova

Erbenova – *Beingasse* (*Kostní*)

F

Fibichova – *Guttenberggasse*

G

Gorkého – *Schillerstraße*

H

Hálkova – *Lenaugasse*

Havlíčkova – *Puschstraße*

Horova – *Brunogasse*

Horská – *Bergässchen* (*přímý překlad*)

Hradební – *Wallgasse* (*přímý překlad*)

Hraniční – *Vierzighubenergasse*

(*Čtyřicetilánská*) – Marxova

Hrnčířská – *Lehmgasse*

(*přímý překlad*) – Žukovova

Hřbitovní – *Friedhofgasse* (*přímý překlad*)

Husova – *Richard Wagner Gasse* (*ulice je dnes součástí sídliště B. Martinů*)

CH

Chelčického – *Grillparzergasse*

J

J. Želivského – *Bachstraße*

Jana Švermy – *Metznergasse* – Halasova
– Pavla Svatého

Jiráskova – *Stadhofgasse* (*dnes bychom řekli U Městského dvora*)

Jungmannova – *Pestalozzigasse*

K

Kijevská – *Spittelgrundgasse* (*U Špitálských polí*)

Klicperova – *Webschulgasse* (*U Tkalcovské školy*) – U Tkalcovské školy

Kollárova – *Dr. Lichtneckergasse*

Komenského nám. – *Schulplatz*

(*Školní náměstí*)

Kostelní nám. – *Kirchplatz* (*přímý překlad*)

1900 1908

1908 změna číslování

Kpt. Jaroše – *Brünnerstraße* (Brněnská)
Kpt. Nálepky – *Dominik Schwabstraße*
– Molotovova – Šrámkova
Krátká – *Annagasse* – Svobodova
Křivá – *Fünfhäusergasse* (U Pěti domů)
– Nejedlého
L
Lačnovská – *Lotschnauergasse*
(přímý překlad)
Lanškrounská – *Landskronergasse*
Lázeňská – *Margarethgasse*
(ulice sv. Markéty) – B. Němcové
Lidická – *Hohlweg* (Úvoz)
M
M. Horákové – *Hältergasse* (U Haltýřů)
– *Straße der SA* (Ulice SA, Sturm Abteilung,
nacistické útočné oddíly) – Rudé armády
Mühlgasse – *Mlýnská* (přímý překlad)
– Gen. Svobody
M. Kudeříkové – *Königsgasse* – Královská
– Svojsíkova
Máchova alej – *Südallee* (Jižní alej); *Johann
Budig Platz* – Smetanovo nám.
Malá – *Kleinstgasse* (přímý překlad)
– Fučíkova
Malé náměstí – *Brunoplatz* – nám. Prezi-
denta Beneše; *Templgasse* – *Lübeckerplatz* –
nám. Národních mučedníků – nám. Svobody
Mánesova – *Albrecht Dürergasse*
Mařákova – *Mozartgasse*
Mostní – *Brückengasse* (přímý překlad)
Myslbekova – *Alleegasse* (Alejní)
N
Na Barikádách – *Grenzgasse* (Hraniční)
Na Červenici – *Am Lehmgrund* (téměř přímý
překlad)
Na Pořadí – *Badhausgasse* (přímý překlad)
– Lázeňská (ulice zanikla)
Na Průhonu – *Flurgasse* (přímý překlad)
Nádražní – *Theodor Körnerstraße*
náměstí Míru – *Stadtplatz* – *Adolf Hitler
Platz* – náměstí Maršála Stalina
Nár. osvobození – *Gabelsbergergasse*
Nejedlého – *Mendelgasse* – Koněvova
Nerudova – *Badergasse* (Lázeňská)

Neumannova – *Tabakfabrikstraße* (přímý
překlad) – U Tabákové továrny
Nezvalova – *Georg Anton Heinz Gasse*
– Krále Jiřího
Nová – *Neuegasse* (přímý překlad)
O
Olbrachtova – *Teichgasse* (Rybniční)
Olomoucká – *Trübauerstraße*
P
Palackého – *Goethestraße*
Pavlovova – *Beethovenstraße* – Šolochovova
– Šrámkova
Pivovarská – *Brauhausgasse* (přímý překlad)
Pod Věží – *Rathausgasse* – U Staré radnice
Poličská – *Iglauerstraße*
Pražská – *Pragerstraße* – *Konrad Henlein
Straße*
Příční – *Quergasse* (přímý překlad)
Purkyňova – *Melzgasse* (přímý překlad)
– Sladovnická – Legionářská
R
Radiměřská – *Rotmühlersteig*
Raisova – *Humboldtgasse*
Riegrova – *Ottendorferstraße*
Richarda Kloudy – *Realschulgasse* (přímý
překlad) – U Reálky
Rokycanova – *Christelygasse*
Rooseveltova – *Lerchenfeldergasse*
Růžová – *Rosengasse* (přímý překlad)
Ř
Říční – *Am Damm* (Na Hrázi)
S
Seifertova – *Neubaugasse* (Nové výstavby)
Slepá – *Kustodiengasse* (Strážní) – Řípská
Sokolovská – *Schützenstraße* (Střelecká)
– Revoluční – Zenklova
Soudní – *Gerichtsgasse* (přímý překlad)
Š
Šafaříkova – *Wassergasse* (Vodní)
Šalounova – *Joseph Haydngasse*
Školní – *Schulgasse* (přímý překlad)
Štítného – *Kantgasse*
Štursova – *Brücknergasse* (Mostářská)
Švabinského – *Gottfried Keller Gasse*

T

**T. G. Masaryka – Neustadt – Masaryk-
straße – Bismarckstraße** – třída Julia Fučíka

Tobrucká – Johann Strauss - Gasse

Tolstého – Gartengasse (Zahradní)

Tovární – Hobenfelfergasse – U Vysokých
polí (*přímý překlad*)

Tylova – Villengasse (Vilová)

Tyrše a Fügnera – Jahngasse

U

U Mlýnského potoka – Am Mühlgraben

(*téměř přímý překlad*)

**U Nemocnice – Krankenhausgasse (přímý
překlad)**

U Stadionu – Woerishoffergasse – Leninova

U Tří dvorů – Dreihöfen (přímý překlad)

ulice 5. května – Bahnhofstraße

Uzavřená – Postgrundgasse – Neumannova

**Úzká – Schwemmteichgasse (U Plavebního
rybníka)** – Čajkovského

V

V Polích – Feldgasse – Polní (*přímý překlad*)

V Zahradkách – Schrobergarten

Vančurova – Adalbert Stiftergasse

Vítězná – Dammstraße (Hrázní)

Vojanova – Heimrichgasse

Vrchlického – Angerstraße

W

Wolkerova alej – Nordallee (Severní alej)

Ž

Žižkova – Taststraße

Legenda: tučně – dnešní název; **německy**
– název do roku 1938 či název v letech 1938
– 1945 (v závorce překlad původního názvu);
české názvy existují-li i ve variantě přejmeno-
vání: 1945–1946, 1946–1948, 1948–1990
(s možností, že došlo i k přejmenování
v průběhu této periody). Ulice, které nejsou
v seznamu, nebyly přejmenovány. U němec-
kých názvů je nutné rozlišovat slovo die Gasse
(úzká ulice, ulička) od die Straße (ulice).

Spojnice mezi náměstím Míru a Malým náměstím (1950).

Dnešní ulice Tyrše a Fügnera kolem roku 1930.

Nádražní ulice koncem 30. let 20. století.

Zástavba na ulici Edvarda Beneše kolem roku 1940.

PŘÍBĚH NOCLEŽNÝ

aneb nespaly zde pouze hlavy korunované

Není pochyb o tom, že Svitavy leží na důležitých cestách mezi Čechami a Moravou. A protože jsou okolní města vzdálena na dvě desítky kilometrů, jakoby na jednodenní pochod, nepřekvapí, že tu a tam ve městě nocovaly nejen hlavy korunované.

Modrá hvězda – jeden ze zaniklých hotelů. Stával v sousedství muzea. Budova byla zbořena začátkem 70. let 20. století.

První historický nocleh zapsal kronikář v 11. století. Přespal zde první český král (od roku 1085) Vratislav se svou manželkou Svatavou a podle legendy uhlířská osada získala i své jméno odvozené od královny z polské krve. Tedy osada Svatavina. Ve 13. století zakladatel města, olomoucký biskup Bruno, datoval jednu ze svých listin právě ve Svitavách. Těžko říci, zda zde i nocoval. A Záviš z Falkenštejna, poručník krále Václava II., při trestné výpravě proti loupeživému rytíři Fridrichovi ze Šumburka, zde před dobytím hradu na Hřebči také odpočíval.

Ovšem v 18. století návštěv přibývá. Rok 1758 a sedmiletá válka mezi Marií Terezií a pruským králem Fridrichem II. zastihly Fridricha na ústupu od Olomouce v nezáviděníhodné situaci. Fridrich se taktickým manévrem vyhnul boji se soustředěnou rakouskou armádou, obešel ji a čekal na své kolony ve Svitavách. To čekání strávil v hostinci U Zlaté koruny, později hotelu Městský dvůr na náměstí. Významný byl i rok 1776, kdy v zájezdním hostinci U Mouřenína přenocoval císař Josef II. Cestoval do Vídně po jednání v sousední obci Květná a byl velmi unaven. Hostinec U Mouřenína zažil roku 1800 i nocleh ruského generála Korsakova. Bojuje se v době napoleonských válek a vrchní velitel ruské armády Suvorov si vyhlédl k noclehu nově opravený dům na náměstí. Dodnes jej zdobí pamětní deska z roku 1950.

V domě U Mouřenína našel nocleh císař Josef II. v roce 1776 a ruský generál Korsakov roku 1800.

1100

1300

1500

1700 1758

11. století – kněžna Svatava 13. století – biskup Bruno

1645 gen. Torstenson 1758 král Fridrich II.

Na dolní části náměstí je dům se dvěma pamětními deskami. Zde přespal v roce 1800 generál Suvorov a zde se narodil Viktor Felber, jedna z prvních obětí heydrichiády roku 1942.

Pro náš příběh byl zásadní rok 1866.

Do Svitav se přihrnula pruská armáda, která před sebou žene od Sadové ustupující rakouské a saské oddíly. A pruský velitel von Moltke se ubytoval ve Sponerově domě na dnešní ulici Milady Horákové, kancléř Bismarck si vyhlédl Poncetův dům na Kostelním náměstí a král Vilém II. spočinul v Neumeisterově domě na náměstí (dnes AMD). Svitavané Prusy slavně přivítali, což rozlítlo císaře Františka Josefa I. tak, že do města už nikdy nevstoupil, a když se roku 1889 konaly u města vojenské manévry, ubytoval se raději na litomyšlském zámku. Ve Svitavách, ve Sponerově vile, zůstal na pět dní pouze armádní štáb.

Významné návštěvy nemusely být spojeny pouze s noclehem – roku 1929 město přivítalo prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka a v roce 2006 strávil ve městě jeden den Václav Havel. Bylo to v době velké slávy, kdy se připomínalo 750 leté výročí od první písemné zmínky o městě. A vznikla i taková zvláštní fotografie...

Dvě významné prezidentské návštěvy v letních Svitavách – rok 1929 a Tomáš G. Masaryk a rok 2006 a Václav Havel. Místo je nachlup stejné, tedy vchod do Ottendorferovy knihovny.

Vaše práce ještě nekončí...

G *Vyguľuj...*

- 1. Co víš o císaři Josefu II.? V roce největšího požáru Svitav tento císař vydal dva důležité patenty. Víš, o čem pojednávaly?*
- 2. V jaké souvislosti znáš jméno Otto von Bismarck? V textu zaznělo, že byl kancléřem. Ovšem kterého státu? Nebo snad států?*

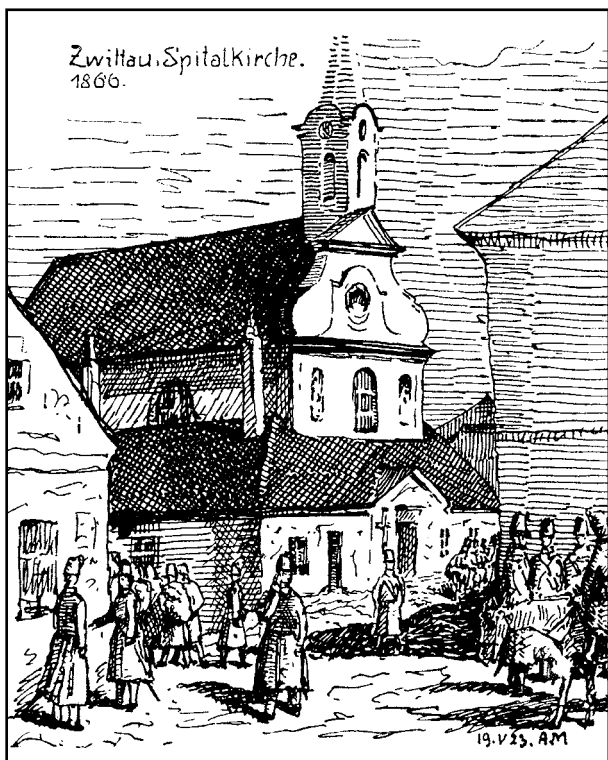
1776 1800 1866 1900 1929 2000 2006

1776 Josef II. 1800 generál Suvorov 1866 král Vilém II. 1929 T. G. Masaryk 2006 Václav Havel

PŘÍBĚH DUCHOVNÍ

aneb nejen chlebem živ je člověk...

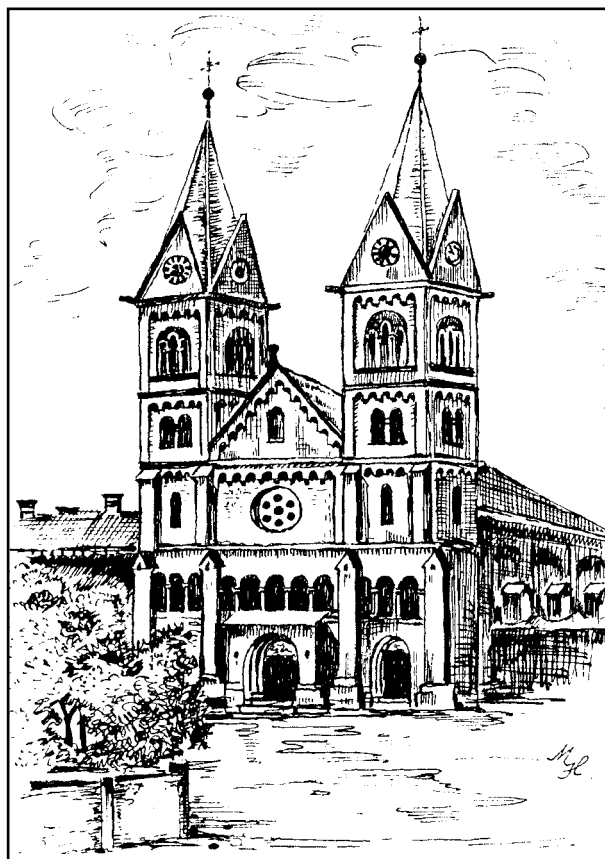

Kostel sv. Floriána se nacházel na dnešní Brněnské ulici. Byl v něm zřízen špitál a učebna školy.

V období baroka město zásadně změnilo svou tvář. Roku 1731 vyrostl nový kostel sv. Floriána, přibyla mariánská kaple v Lačnově, u silnic a mostů se objevilo velké množství soch světců. Mnoho z těchto památek nepřežilo 20. století. Lačnovská kaple byla zbořena v roce 1971 a kostel sv. Floriána byl vyhozen do povětří roku 1976.

V době Marie Terezie (1740–1780) se vyučovalo na různých místech ve městě, nejčastěji v okolí fary a u sv. Floriána. Město si na první

školní budovu muselo počkat do roku 1862. Také Milosrdné sestry sv. Vincence se ve svitavském klášteře staraly o děti a jejich výchovu, a to od roku 1867.

Pseudorománská stavba kostela sv. Josefa s klášteřem redemptoristů trvala dva roky.

Roku 1894 byl položen základní kámen kostela sv. Josefa s klášteřem redemptoristů. Členové řádu pak sloužili ve zdejší nemocnici a podíleli se i na výchově dětí. To platilo až do roku 1950, kdy byl klášter násilně zrušen.

1689 1700

1733

1800

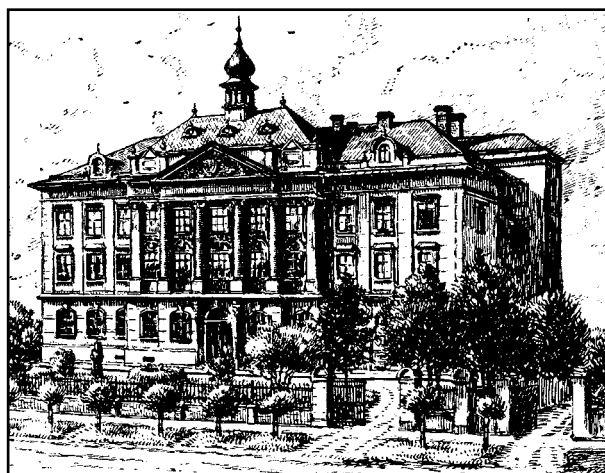
1867

17. století – stavba fary 1689 opraven kostel sv. Jiljí 1733 stavba kostela sv. Floriána

1867 klášter Milosrdných sester

Klášter Milosrdných sester sv. Vincence na předměstí se stal od roku 1867 velmi důležitým duchovním ústavem. V roce 1874 dostal i vlastní novogotickou kapli.

Pýcha města – budova reálné školy z roku 1897 znamenala dovršení cesty města za středním vzděláním. Celé 19. století bylo ve znamení zakládání škol – na náměstí byla roku 1878 postavena škola chlapecká, vznikla škola odborná tkalcovská, škola pro ženská povolání atd. Také česká menšina měla od roku 1920 vlastní školu.

Kaple sv. Anny ve Čtyřiceti Lánech si ponechala i po současné opravě původní podobu památky z 19. století. Cenné jsou desky se jmény obětí 1. světové války při vstupu do kaple. O deskách se dlouho nevědělo, ale doklad o nich poskytl Alois Czepan, lánský rodák. Desky totiž na kapli zůstaly, pouze byly připevněny na zeď obráceně. Snad i proto přežily období ničení německých nápisů po roce 1945.

Větší kaple stávala i v Moravském Lačnově. Byla zasvěcena Panně Marii a vznikla roku 1749. Lačnovští se o kapli vzorně starali, opravovali ji, přestavovali a zdobili. Roku 1840 byly pořízeny obrazy Křížové cesty, které namaloval svitavský Johann Dittmann. Kde obrazy nyní jsou, nevíme. Kaple byla roku 1971 zbořena.

1896 1900 1931

1994 2000

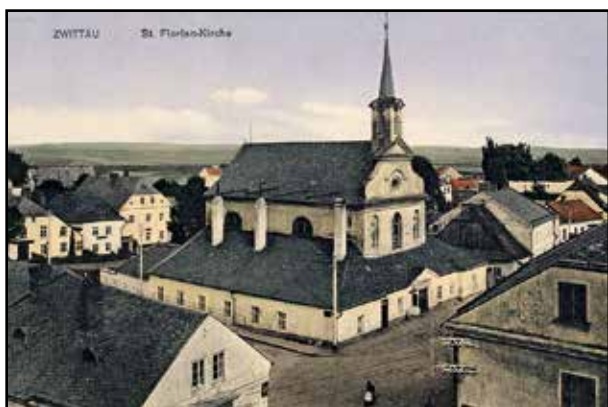
1896 klášter redemptoristů 1931 nemocniční kaple 1994 oprava mariánského kostela

PŘÍBĚH ŽÁKOVSKÝ

aneb kde se učilo číst, psát a počítat

Nejstarší zmínka o učitelském povolání ve městě se váže k roku 1522, učitele známe i jménem, ale nevíme, kde a co se vyučovalo. Škola mohla být v některém z měšťanských domů, či v budově staré fary. Teprve v 18. století zpráv o svitavském školství přibývá. Souviselo to s výstavbou kostela sv. Floriána (1733), v jehož bočních budovách byla, kromě bytů katechety, zřízena i školní třída. Ale peníze z městského školského fondu nedostačovaly, a tak kostel sv. Floriána, původně vystavěný jako špitál, se vrátil k původnímu poslání. Škola ve městě stále chyběla.

V roce 1731 byl položen základní kámen kostela sv. Floriána na Brněnské ulici. Byla to i první nemocnice a také první stálá škola.

Za Marie Terezie byla zavedena povinná školní docházka (1774). Ze Svitav se muselo za vyšším vzděláním dojíždět do Litomyšle, nebo do větších měst. Od roku 1778 se u sv. Floriána vyučovalo pouze čtení, psaní a počty. Svitavy si na první kamennou školní budovu musely počkat do roku 1862.

V roce 1862 byla založena první obecná škola ve městě. Na pamětním kameni v základech budovy stálo poděkování spoluobčanů tehdejšímu starostovi Leopoldu Tempesovi a rok 1864. Tehdy se do lavic poprvé posadili žáci. Roku 1866 se budova stala vojenským lazaretem pruských vojáků. V osmdesátých letech 19. století přibýlo další patro, ale zmizeli chlapci. Škola tak zůstala školou čistě dívčí. Již v roce 1891 byla poškozena vodou z rozlité Svitavy. V roce 1997 se situace zopakovala a od roku 1999 je Školní ulice a Komenského náměstí bez svého symbolu.

Cesta k první školní budově byla neobyčejně komplikovaná. Hlavním problémem byly finanční prostředky. Učilo se na různých místech ve městě, dokonce i v lihovaru, ale řešení se nakonec našlo: na úkor opravy radnice zakoupilo město nemovitost stojící před farní budovou, provizorně ji opravilo a roku 1862 přišlo konečně úřední povolení hlavní školu zřídit. Za velké slávy byla škola otevřena a v roce 1864 se již začalo učit v nové školní budově, zatím jednopatrové. Škola byla později rozšířena, to již byla školou dívčí, ale blízkost řeky se pro ni ukázala jako smrtelná. Dnes ji na mapě města nenajdeme, v roce 1997 ji poškodila povodeň a o dva roky později se porouchala k zemi.

1300

1400

1500 1522

14. století – Svitavané na pražské univerzitě

1522 doložena škola

V roce 1878 byla postavena další škola, a to chlapecká. Starý lihovar vedle Městského dvora na náměstí byl zbořen a na jeho místě vyrostla novorenesanční budova. O deset let později ji čekala dostavba, pak modernizace a školním účelům slouží dodnes. Také česká menšina se v roce 1920 dočkala školy a o něco později i školní budovy v tzv. České čtvrti.

Chlapecká obecná a měšťanská škola na náměstí z roku 1878 si také prošla přestavbami. Ale novorenesanční budova zůstala. V roce 1888 přibyl boční a o třicet let později zadní trakt. Po vzniku republiky zde byly třídy české menšinové školy, ale nedělalo to dobrotu.

Pýchou města se stala v roce 1895 nově založená reálná škola. Finance na ni sbíralo město celé roky, pomohl i Oswald Ottendorfer a v roce 1897 spatřila světlo světa nová školní budova na Novém městě. Konečně se tedy Svitavy dočkaly klasického středního školství a na této době gymnázia vyučoval výkvět místní inteligence. Za všechny jmenujme prof. Antona Mudraka, zakladatele Háje hrdinů jako pietního místa vzpomínek na oběti Velké války. Háj byl založen roku 1928 a jeho zkrášlování zastavila ta druhá válka. A v dějinách školy se setkáme i s Oskarem Schindlerem, který byl ovšem z ústavu pro padělání školních výsledků vyloučen, či Čeňkem Ságnerem. Že nevíte, kdo to byl? Pamětní deska na fasádě školy vám to připomene.

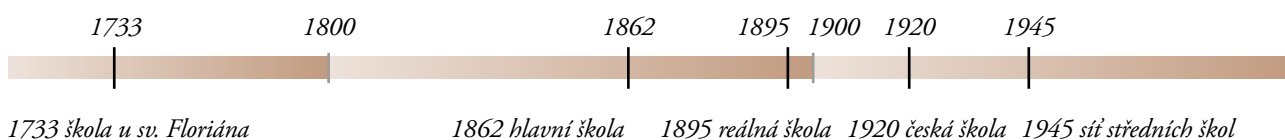

Vyšší zemská reálná škola ve Svitavách.

Ale to by snad o školách a jejich žácích stačilo. Výčet by asi nebyl úplný bez odborných škol. Tak pouze telegraficky: dnešní střední zdravotnická škola je v budově bývalé školy tkalcovské, která byla založena roku 1873, nové budovy podle projektu stavebního rady Franze Schmoranze se škola dočkala roku 1894. Její fasáda je dodnes dominantou Purkyňovy ulice. Z dalších škol je nutné zmínit školu pro svobodná ženská povolání na dnešní ulici Milady Horákové, stejně jako živnostenskou školu pokračovací či síť mateřských školek v klášteře Milosrdných sester, u některých továren ve městě, nebo pavilony na Jungmannově ulici v duchu módního funkcionalismu 30. let 20. století. V éře poválečné byly otevřeny školy jako obchodní akademie, učiliště strojírenské, ale to je zcela nová historie.

Tehdy tkalcovská, dnes střední zdravotnická škola na Purkyňově ulici.

PŘÍBĚH NEDĚLNÍ

aneb kde se kázalo a rozjímalo...

Raně barokní stavba kostela sv. Jiljí z let 1679–1689.

Původní kazatelna kostela sv. Jiljí z konce 17. století.

Interiér kostela sv. Jiljí zůstal od 17. století téměř v původní podobě. Pouze zvonice byla roku 1700 spojena s hlavní lodí a obě kaple – sv. Mikuláše a P. Marie Bolestné prodlouženy. V 18. století byla stavěna sakristie a oratoř. Pod původní dlažbou spočinula těla zdejších duchovních a starostů města, kteří se penězi podíleli na výzdobě chrámu. A tajemný prostor je opředen mnoha legendami.

Interiér farního kostela Navštívení P. Marie je ukázkou citlivosti architektů Jana a Sabiny Kratochvilových a jejich respektu k historické tradici.

1600

1700

17. století – poutě ke sv. Jiljí

18. století – kaple v Lánech

Kostel Navštívení P. Marie byl zcela zničen požárem v roce 1781. Opraven byl barokně a vysvěcen roku 1804. Jeho čtyři kaple a věž doznaly úprav na konci 19. století do podoby, která zůstala až do velké opravy roku 1994.

Současná podoba mariánského kostela na náměstí.

Při kostele působila bratrstva a řada spolků a kostel slouží dodnes jako farní. Cenná je výzdoba chrámu – zvláště obraz Navštívení P. Marie na hlavním oltáři, mistrovské dílo vídeňského Huberta Mauera z roku 1795.

Vaše práce ještě nekončí...

G *Vyguľgluj...*

1. Objevují se nám tady svitavské kostely. Víš, jak to v takovém kostele vypadá? Víš, co je to třeba sakristie nebo oratoř? Pokud ne, bude hračkou to zjistit...
2. V kostelích se nacházejí křížové cesty. Co křížová cesta zachycuje? Kolik má zastavení?
3. V hodinách dějepisu jste si říkali, že se od poloviny 19. století začínají v českých zemích utvářet různé spolky. Zkus si na názvy některých z nich vzpomenout. K čemu mohl sloužit okrašlovací spolek?

Nástropní fresky s motivy Radostného růžence, dílo K. Petersena.

PŘÍBĚH MISIJNÍ

aneb o klášteře z červených cihel

Bývalý klášter redemptoristů s kostelem sv. Josefa.

Na věžích kostela sv. Josefa kdysi bývalo pět zvonů.

Pod rukama místního stavitele Václava Ryšavého a jeho dělníků vyrostla během dvou let nová dominanta města. Kostel sv. Josefa a klášter redemptoristů stojí sice na území Čtyřiceti Lánů, ale neodmyslitelně k městu

Interiér kostela s freskami Jiřího Pešáka z roku 1910.

patří od roku 1896. Nejmladší svitavský kostel podobou připomíná románskou trojlodní baziliku. Autorem projektu se stal Josef Schmalzhoffer z Vídně.

1400

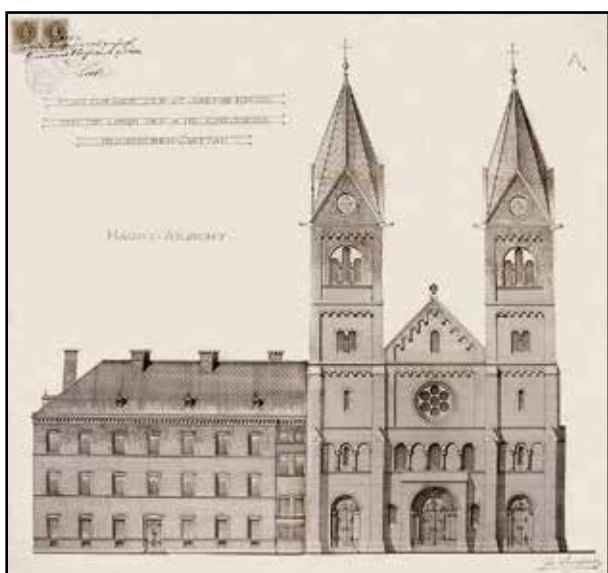
1500

1600 1612

14. století – kázání Jana ze Svitav

1612 jezuitská misie

Ferdinand Stuflesser ze Sv. Ulrychu v Tyrolsku vytvořil hlavní oltář sv. Josefa s postavami apoštolů, stejně jako kazatelnu s řezbami evangelistů a postranní oltáře. Předlohou mu byly nákresy Maxe Schmalzla, který navrhl i detaily výmalby. Umělecky hodnotné jsou freskové obrazy na stěnách hlavní lodi, které zachycují výjevy ze života sv. Josefa.

Schmalzbofferův plán kostela.

Redemptoristé, jejichž hlavním posláním je misijní činnost na venkově, přišli do Svitav z nedalekého Koclířova. Členové řádu se kromě misijní činnosti věnovali práci ve zdejší nemocnici a pomáhali potřebným.

V roce 1946 však byli němečtí řeholníci ze svitavského kláštera vyhnáni a roku 1950 celý klášter násilně zrušila komunistická Státní bezpečnost.

Vaše práce ještě nekončí...

G Vygugluj...

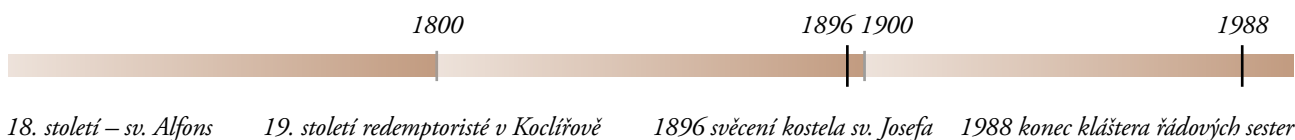
1. V souvislosti s kostelem sv. Josefa se nám objevují redemptoristé. Zkusíš zjistit, jak zní oficiální název této řeholní kongregace? Jaké zásady její členové vyznávají?
2. Co je to misie?
3. Dokážeš nakreslit půdorys trojlodní baziliky?

Bomb Bonus

Na kazatelně kostela sv. Josefa se objevují řezby evangelistů. Víš, kdo byli evangelisté? Kolik jich bylo?

Pen Zapiš si...

- Kongregace redemptoristů vzniká v 18. století
- Na českém území působili redemptoristé od poloviny 19. století
- První dům redemptoristů byl založen v nedalekém Koclířově
- Do řeholního života v českých zemích významně zasáhlo násilné rušení klášterů komunistickou Státní bezpečností počátkem 50. let 20. století

PŘÍBĚH O ZNAKU

aneb je to vůl, či kozel?

Nikdo neví přesně, kdy se ten příběh mohl odehrávat. Bylo to v době husitských válek, či za války uherské v době krále Jiřího z Poděbrad? Nebo snad za časů tureckých nájezdů o století později? Těžko říci, ale první podoba znaku se nám dochovala z roku 1585.

Takto vypadala velká pečeť města.

Dochovalo se množství historických listin, které od středověku propůjčovaly či potvrzovaly městu privilegia. Písaři sepisovali listiny v latině, němčině a někdy i v češtině. Těch českých dokumentů je sice minimum, ale to neplatí o listině z roku 1606. My, František, z Boží milosti Svatého římského kostela... takto listina začíná a pokračuje udělováním trhových privilegií. Od této chvíle se ve městě pečtilo červeným voskem, což bylo původně vyhrazeno pouze šlechtě.

Pověst vypráví o dlouhém obléhání města. Nepřátelé před hradbami se rozhodli Svitavy vyhladovět. Bylo by se jim to podařilo, nebýt důmyslné lsti obránců. Rozhodli se totiž, že poslednímu dobytčeti, které ve městě zbylo, useknou hlavu, nabodnou ji na předlouhé kopí a chasník s ní půjde kolem vysokých hradeb. Tu ji ukáže nepříteli u brány, tu u bašty a tu u hradební střílny. Stalo se tak a nepřátelé nevěřili vlastním očím. Mysleli si, že obránci nouzí a hladem netrpí, když mají ve městě dobytek, který se pase na hradbách. A s nepořízenou odtáhli pryč.

Na portálech dveří a vrat nenajdeme pouze městské znaky. Jako třeba zde, na budově římskokatolické fary je překrásný erb olomouckého biskupa, kardinála Františka Ditrichštejna.

1400

1500

1585 1600

1636

15. století – legenda o vzniku znaku

1585 první doložený znak 1636 znak na faře

Přečetli jsme si pověst a jaká je skutečnost? Barvy znaku byly upraveny statutem města z roku 1969. Na modrém španělském štítě stojí na černé půdě se dvěma stříbrnými spirálami stříbrná hradební zeď s otevřenou branou se zlatými dvoukřídlými vraty s černým kováčím. Za hradbou vyrůstají dvě čtyřhranné stříbrné věže o dvou patrech, s jedním černým oknem v každém patře po každé straně. Stanové střechy věží jsou červené se zlatou makovicí. Mezi věžemi nad branou je položena vpravo hledící zlatá hlava tura domácího s krkem a s lyrovitě prohnutými rohy.

Podoba znaku odráží řadu privilegií udělených městu v 16. století. Opevněné město hradbami je výsledkem rozkvětu Svitavy v této době, kdy byl trh s dobytčím pokládán za jeden z nejvýznamnějších trhů. Trhová práva připomíná i otevřená brána. A stříbrné spirály jsou znázorněním řeky Svitavy, podle které bylo město pojmenováno, a která Svitavami protéká.

Je zajímavé, že podoba dobytčí hlavy na znaku se v průběhu doby měnila. Na poštovních pečeti se dokonce objevuje hlava kozla s bradkou. Ale nemá cenu spekulovat nad tím, zda se jedná o vola, kozla či býka. Je to prostě tur domácí.

V tympanonu bývalé spořitelny na náměstí se nachází jeden ze znaků na veřejných budovách. Stavbu zdobí od roku 1903.

Ottendorferův sirotčinec a chudobinec na dnešní Riegerově ulici je rovněž ozdoben znakem z roku 1886.

Znaky zdobí fasády veřejných budov, které kdysi patřily městu. Setkáme se s nimi na Městském dvoře, staré radnici, budovách škol a třeba i na elektrárně. Člověk kolem nich chodí a ani si jich nevšimá.

1800 1849 1900 1969 2000

19. století – barvami města modrá a bílá / 1849 znak na radnici

1969 statut městských symbolů / konec 20. století – nová vlajka

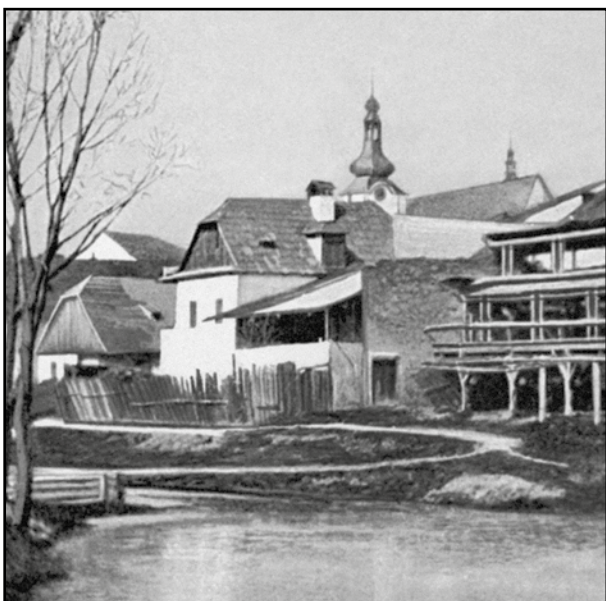

PŘÍBĚH ZRUČNÝ

aneb když řemeslo mělo zlaté dno

Je těžké říci, které řemeslo bylo ve městě jako první. Byli to uhlíři v souvislosti s pověstí o kněžně Svatavě při založení města? Nebo snad tesaři jako stavitelé prvních domů? Nebo to jsou řemesla spojená s výrobou potravin? Co třeba řezníci, pekaři, mlynáři? Nebo ti první řemeslníci vyráběli oděvy? Třeba krejčí a ševci?

A co tak řemesla spojená s péčí o tělo? Lazebníci, holiči a dalo by se toho vymyslet spousta... pouze namátkou: kováři, sedláři, truhláři, skláři, ale také hrnčíři, pak tkalci a soukeníci. Pojďme se tedy projít příběhem lidí, jejichž um a fortel obdivujeme dodnes. Stačí se podívat na mistry stavebníky, nebo na malíře, sochaře, skláře, kameníky, řezbáře či betlémáře. A to jsou samostatné příběhy Muzejní animace, které stojí za to připomenout.

Soukenická valcha na dnešním Malém náměstí.

O existenci starých řemeslníků ve Svitavách jsme věrohodně zpraveni k roku 1330. Tehdy byla potvrzena práva nejbohatšího měšťana, zástupce samotného zakladatele města, tedy rychtáře. Tam jasně stojí, že do počtu odváděných poplatků k rychtě náležejí odvody od řezníků a pekařů, stejně jako od ševců a mlynářů.

Masné krámy, dnes Erbenova ulice.

Ale písemné záznamy o řemeslnících se objevily až se založením městských knih v roce 1515. Byli to právě pekaři, kteří utvořili ve městě nejstarší cech (1519). Nutno podotknout, že pekařští mistři se často stávali starosty města, či jeho soudci. Ruku v ruce se v tomto období objevila další řemesla, která postupně utvářela cechovní organizace. Kováři (kovárna snad stávala u Pražské brány), krejčí, ševci (1558) a kožešníci. Velmi starým cechem (1558) jsou hrnčíři, ostatně Hrnčířská ulice je nejstarší pojmenovanou ulicí města. A když už jsme u pojmenování ulic, další z uliček vedoucích z náměstí dostala jméno podle lázni (1610), dnes ulice Jiráskova.

1200

1300 1330

1400

1500

13. století – městská práva 1330 první řemesla v rychtářském privilegiu

16. století – zlatý věk řemesel

Velmi starým řemeslem bylo kotlářství, většinou spolupracující s kováři, a těch řemesel lze vyjmenovat bezpočetně tak, jak v průběhu 16. a 17. století vznikala. A tak se zde objevují cihláři, koláři, bednáři, zámečníci...

Vedle dnešního hostince U Kalášků stávala kovárna.

V 18. století však v cechovních organizacích hrají prim řemesla, která se zaměřila na zpracování příze a sukna a následné úpravy látek. A protože sláva Svitav byla tvořena textilnictvím, nepřekvapí, že nejbohatšími cechy byly cechy soukeníků a tkalců. Ty měly i nejvíce členů a konkurovat jim mohly snad jen cechy barvířů a jirchářů (koželuhů). Tyto cechy nakonec zaměstnají dřívou většinu obyvatel.

V roce 1872 založil pekařský mistr Karl Ettl pekárnu na dnešní ulici Milady Horákové. Přestavěná velkopekárna na těch místech stojí dosud, i když změnila podobu.

V polovině 19. století příběh cechovních korporací končí. Cechy se nedokázaly vyrovnat s novým způsobem hospodářství, stanovy cechů byly nepřizpůsobivé konkurenčnímu prostředí nově vznikajících továren, a tak se začal další příběh – příběh průmyslový.

Pohled z mariánského kostela na Nové město. Původní zemědělské zázemí se v 19. století změnilo s výstavbou textilních továren. Napravo jsou vidět střechy domů Hrnčířské ulice a vpředu je Löschingerova a Štouračova firma – montáže kol a šicích strojů.

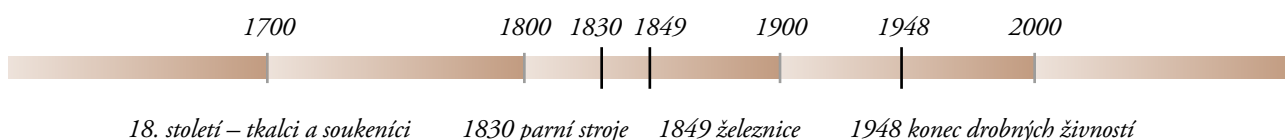
Vaše práce ještě nekončí...

G Vygugluj...

1. Cech, manufaktura, továrna. Všechny tři pojmy už znáš. Dokážeš je stručně charakterizovat?

Zapiš si...

- 1781 – zrušení nevolnictví znamenalo impuls pro vytváření manufaktur a pozdější vznik továren
- 1859 – v Rakousku vydán nový živnostenský řád, který stanovil podmínky svobodného podnikání

PŘÍBĚH VARHANÁŘŮ

aneb když se píšťaly rozeznějí

Již v roce 1527 hrával na varhany mariánského kostela jakýsi Matyáš, ale nic bližšího není známo. Nejstarším nástrojem ve Svitavách tedy zůstávají varhany u sv. Jiljí, které byly postaveny neznámým mistrem kolem roku 1691.

Varhany kostela sv. Jiljí z roku 1691.

Roku 1742 zde byly postaveny varhany nové. Ty musely být v roce 1773 opraveny, neboť vysokým laděním ohrožovaly zdraví malých

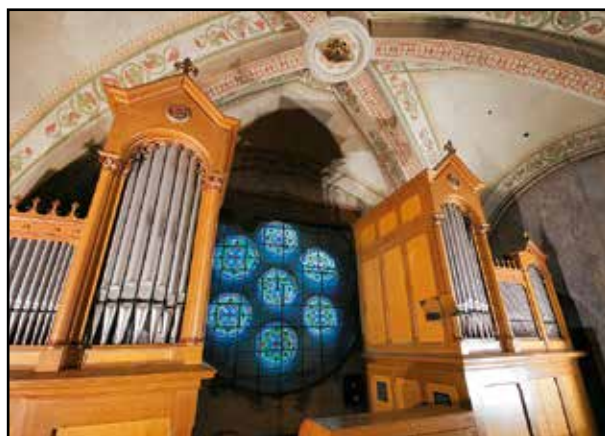
Dochovaná fotografie varhan kostela sv. Floriána byla pořízena roku 1960.

Neusserovy varhany mariánského kostela z roku 1893.

zpěváků. Nástroj zůstal na svém místě dodnes a po celkové opravě byl v roce 2005 slavnostně vysvěcen.

V kostele sv. Floriána mohly být postaveny varhany těsně po dokončení stavby v roce 1733. Jejich autorem se stal neznámý mistr z Králík. Měly osm rejstříků, jeden manuál a jeden pedál. Před odstřelem kostela v roce 1976 zmizely neznámo kam.

Riegrovy varhany v kostele sv. Josefa.

1600

1691 1700

16. století – první hudebníci

1691 varhany u sv. Jiljí konec 18. století – varhany mariánského kostela

Varhany v mariánském kostele na náměstí byly postaveny roku 1765 a nahradily původní nástroj. Ovšem požár města z roku 1781 varhany tak poničil, že se v roce 1795 město rozhodlo pořídit nové od Josefa Staudingera z Andělské Hory. Čekalo se dva roky, než se na dva manuály s 23 rejstříky mohlo vůbec hrát. Staudingerovo dílo vydrželo v kostele do roku 1893. Tehdy bylo postaveno nové mistrovské dílo varhanáře Karla Neussera z Nového Jičína.

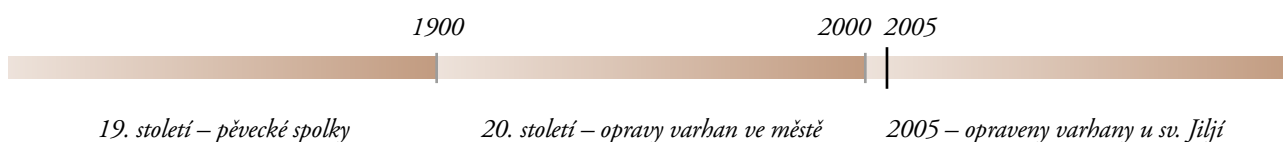
Staudingerův nástroj putoval v roce 1896 do nového kostela sv. Josefa, v němž jeho píšťaly přežily válečné rekvizice roku 1917. Varhany zde vydržely až do roku 1936, kdy byly nahrazeny dílem firmy Rieger z Krnova.

Varhany v kostelech stávaly zpravidla v zadní části hlavní lodi, a to naproti centrálnímu oltáři. Varhaník musel mít přehled o průběhu bohoslužby a musel vidět na zpěváky a hudebníky. Ti byli v prostoru ochozu a na tzv. kruchtě, na níž se nacházely i varhany. Takto vypadá kruchtta mariánského kostela na náměstí.

Nejstarší nástroj na Hřebečsku – varhany v kostele sv. Jiljí.

PŘÍBĚH SOCHAŘŮ

aneb když člověk vdechne život kameni

Pohled na mariánský sloup na náměstí, který byl vztyčen v roce 1703 jako poděkování P. Marii za ochranu města před epidemiemi.

Od 17. století se na ulicích, při cestách, u mostů a na mnoha místech ve městě začaly objevovat sochy světců, kříže a trojiční sloupy. Lidé se obraceli k ochráncům, patronům města a výrazem zbožnosti bylo velké množství církevních svátků a poutí. Umělci pracovali v sochařských dílnách, které vznikaly ve větších městech, ale i v místech zakázky. Ani Svitavy nebyly výjimkou. Pronikly sem dílny významných sochařů tzv. pacákovského

Socha Piety (1713) na Pražské ulici a socha sv. Jana Nepomuckého (1730) na Brněnské ulici nesou stopy Heinzova dláta a svým zpracováním patří k vrcholům barokní tvorby.

Detail sochy Jana Sturmera Ecce Homo z konce 17. století. Socha se dnes nachází na ulici U Tří dvorů.

1700 1713 1734

1800

17. století – smířčí kříže 1703 mariánský sloup / 1713 socha Piety / 1734 socha Nejsvětější Trojice

Socha Nejsvětější Trojice je dílem Severina Tischlera z roku 1734. Stála původně v Lačnově, ale dnes se nachází na ulici U Tří Dvorů.

okruhu (Jiří Fr. Pacák (†1757), žák M. B. Brauna), pracoval zde Jan Sturmer (†1729) či zdejší rodák Severin Tischler (†1742/43). Osobitá díla těchto umělců jsou dokladem vysoké úrovně místního barokního sochařství a nacházíme je na území celé Moravy.

U řady svitavských soch neznáme autora ani dobu vzniku. Neplatí to u všech – zdejší rodák Georg Anton Heinz (†1759, Znojmo) zanechal ve městě mj. sochu sv. Jana Nepomuckého na Brněnské ulici. Svitavy byly na sochaře patřičně pyšné a pojmenovaly po něm i ulici.

Vaše práce ještě nekončí...

G Vygúgluj...

1. V době baroka vznikaly také nádherné sochy. Vyhledej jména dvou známých českých barokních sochařů. Kde najdete jejich díla?
2. Víš, jaký náboženský výjev zobrazuje madona a co zachycuje pieta?
3. Asi nejpoblárnějším českým světce ve světě je Jan Nepomucký. Kde, na kterém místě, byste nejčastěji hledali jeho sochu?

Zapiš si...

- Se sochařstvím se setkáváme už od pravěku
- Sochy jsou vytvářeny z různých materiálů – nejčastěji ze dřeva, kamene, pálené hlíny a kovu
- V době baroka byly na náměstích vztyčovány mariánské sloupy jako poděkování města za ochranu před epidemiemi

1900

1931

1948

19. století – boží muka u cest

1931 socha Raněný vojin

1948 nové sochařství Josef Kadlec

PŘÍBĚH MALÍŘŮ

aneb když štětce a barvy vyprávějí

Malířská výzdoba kostelů je z velké části dílem místních umělců. Setkáváme se zde se jmény mohelnického rodáka Judy Th. Suppera (†1771) či janovického Johanna Handkeho (†1774). Společně s Ludwigem Geisslerem, o jehož životě toho není mnoho známo, a který měl svou dílnu přímo ve Svitavách, se tito umělci podíleli na výzdobě kostelů zdejšího kraje. Mezi skvosty baroka lze řadit i obrazy olomouckého M. Leitnera, jehož *Madona v kostele sv. Jiljí* patří k vrcholům barokní tvorby (1705).

Výraznou malířskou osobností 19. století byl ve Svitavách tvořící Johann Dittmann

Detail obrazu sv. Lukáše (1830), jehož autorství je připisováno Johannu Dittmannovi.

Z původních sbírek muzea – autoportrét malíře Karla Langera.

st. (†1847). Proslavil se nejen svou portrétní tvorbou, ale zejména obrazy s náboženskou tematikou. Dochovaly se cykly křížových cest, oltářní a světecké obrazy. Dittmann sám řadu obrazů starých mistrů renovoval, či přemaloval. To platí i o Geisslerově obrazu hlavního oltáře kostela sv. Jiljí. Ze světských témat jej pak proslavily střelecké terče, které zůstávají jedinečným svědectvím mistrovské práce.

Vyjmenovat malíře, jejichž díla zdobí svitavské kostely, je složité. Do malířské tvorby patří množství fresek, vitráží a drobnějších prací.

1520

1600

1700

1800

1520 obraz *Madonna*

17. století – místní malíři zdobí kostely

konec 18. století – Maurer a Brachtl v mariánském kostele

Mistrovská díla mohou být i mezi obrazy, které mají zcela jiné poslání. Byly totiž odsouzeny ke zničení. Naše muzeum vlastní velkou sbírku terčů, jejichž zhotovením byli pověřováni mistři svého oboru, stejně jako malíři pokojů. Terče nejsou pouze uměleckým dílem, ale jsou i kronikou města, neboť mnoho z nich na sobě nese motivy tehdejšího města a významných událostí. Na střeleckých terčích najdeme původní svitavskou střelnici se jmény střelců, nebo doklad o svěcení praporu národní gardy roku 1848. Toto svěcení se stalo ohromnou slavností, která přesáhla malý region města, neboť se při ní účastnilo mnoho ostrostřelců z okolních měst, a to i na české straně.

Vedle oltářního díla Huberta Maurera, které zdobí mariánský kostel, se zde objevují jména Franz Zimmermann, šumperský Karl Brachtl, Georg Tönninger z Vídně a mnozí jiní. Vítěz s motivy Růžencových tajemství z roku 1906.

Vaše práce ještě nekončí...

G Vygugluj...

1. V českých a moravských kostelích převažují barokní malby. Vzpomeň si na dva známé barokní malíře (české či světové).

Bonus

Co je to vitráž?

1847

1900

1847 zemřel Johann Dittmann st.

20. století – Mikoláš Aleš v Mikulči / J. Pavliš a jeho krajináři

PŘÍBĚH BETLÉMÁŘŮ

aneb o putování za betlémskou hvězdou

První betlém se ve městě objevil za děkana Marschalka v polovině 17. století. Také barokní umělci, jako byli např. Judas Supper či Georg Heinz, se proslavili jako tvůrci betlémových kompozic a figur. Heinzův betlém se dnes nachází ve sbírkách vídeňského muzea lidového umění. V 18. století počet betlémářů vzrostl – proslavil se jakýsi Seitel (†1763). Roku 1780 se dovídáme o poškození betlémových figur častým vystavováním.

Typově nejstarší figury P. Marie a sv. Josefa z betléma kostela Navštívení P. Marie odkazují na první polovinu 18. století.

Koncem 19. století se objevila další generace betlémářů, kteří napodobovali figury starých mistrů – vůdčí postavení zde měli Andreas Stiepak a Johann Willimek. Ale vedle nich se objevují řezbáři, kteří podlehli kráse orientálních betlémů, zasazených do barokních krajín

Figury betléma mariánského kostela.

– Adolf Adler, Friedrich Sobola, Franz Schlessinger, Karl Langer a další.

V roce 1923 byl ve Svitavách založen Spolek přátel betlémů. Protože se jeho členové scházeli

1300

1400

1500

1580 1600 1612

13. století – sv. František a první betlém

1580 první betlém v Litomyšli 1612 betlém ve Svitavách

pouze v neděli, říkali si „nedělní řezbáři“. Předsedou spolku byl zdejší farář Karl Bilek a učitelem řezbářů Andreas Stiepak. A jeden údaj je ohromující – v tomto období žilo ve městě 49 majitelů velkých betlémů a v roce 1945 kronikář napočítal čtyři stovky jesliček, které byly stavěny v kostelích, školách a svi-tavských domácnostech.

Mnoho z těchto artefaktů bylo po roce 1945 zničeno. Některé betlémy se staly součástí muzejních sbírek nejen u nás, ale i v Rakousku, Německu, Kanadě a Brazílii.

Vaše práce ještě nekončí...

G Vygúgluj...

1. Jaký příběh zobrazuje betlém? Které figury nesmí chybět?
2. Kde se nachází město Betlém?

Bonus

Kdo že to podle biblického Nového zákona putoval za betlémskou hvězdou? Který z evangelistů tuto událost popisuje?

Zapiš si...

13. století – sv. František z Assisi postavil první betlém.
V českých se stavění betlémů rozšířilo v době baroka.

Tzv. svitavský mechanický betlém z let 1826 – 1942 je výsledkem práce několika generací betlémářů.

1800 1826 1900 1923 1945 2000

18. století – zlatý věk betlémářů 1826 mechanický spolkový betlém 1923 spolek betlémářů / 1945 ve městě 400 betlémů

PŘÍBĚH ŘEZBÁŘŮ

aneb o umění, umělci a nové tradici

Na tradici umění mistrů dřeva navázal Alois Petrus (1889, Skuteč – †1968, Svitavy). Všestranný řezbář s citem pro umění a bytový interiér začal pracovat v Třebíči, kde i vyučoval na tamních školách. Vedle řezbovaného nábytku se jeho zálibou stal svět loutkového divadla. Je autorem téměř tisíce loutkových scén, kulis a figur. Jeho umělecké práce byly vyváženy do celého světa.

Petrusovo dílo se dostalo i do významných současných publikací – souborný katalog Vídeňská secese a moderna 1900–1925 je toho dokladem.

Alois Petrus a jeho „perníková chaloupka“.

Petrus se ve třicátých letech přestěhoval do Kolína, kde si otevřel nábytkářskou dílnu. Kolínské období je jeho uměleckým vrcholem, v němž získal uznání na Světové výstavě bytové kultury v Paříži. Světová válka jej ale připravila o značnou část majetku a Alois Petrus musel začínat znovu. Proto v roce 1945 přišel do Svitav.

Také předměty denní potřeby nesou stopy technické dokonalosti a citu pro detail.

Ve Svitavách založil řezbářskou firmu – Uměleckoprůmyslový závod. Vyráběl dekorativní předměty, absolventská tabla, obrazové rámy (např. pro dr. Edvarda Beneše), podnosy,

1600

1700

1800

17. století – kazatelna u sv. Jiljí

18. století – baroko – sochy světců

19. století – nábytek v měšťanských domech

kazety, výroční štíty měst, dětské hračky a malovaný nábytek. Avšak jeho snaha o založení řezbářské umělecké školy neuspěla. Přesto jeho dílo našlo pokračovatele – od roku 2010 se ve Svitavách setkávají umělci na akci s názvem Řezbářský memoriál Aloise Petruse.

Na konci dvacátých let 20. století vznikl v Petrusově dílně řezbovaný nábytek pro měšťanskou jídelnu.

Výsledky řezbářského memoriálu Aloise Petruse na Svitavském stadionu.

Alois Petrus je autorem rámu pro vyšívaný obraz prezidenta Edvarda Beneše. Autorkou gobelínu byla Anna Šrámková, jejíž rodina a ona sama se stala obětí nacistické perzekuce pro spolupráci s čl. parašutisty po atentátu na R. Heydricha. Prezidentův obraz v Petrusově rámu byl poděkováním města Svitavy za osvobození. Audience na Pražském hradu se konala v roce 1946.

Vaše práce ještě nekončí...

G Vygugluj...

1. Jako malí jste určitě navštívili nějaké představení loutkového divadla. Zde jste mohli například vidět marionety nebo maňásky. V čem je rozdíl mezi nimi?
2. Ve kterém městě bys mohl navštívit muzeum loutkářských kultur?
3. Nejznámějšími našimi loutkami jsou Spejbl a Hurvínek. Pokusíš se zjistit, ve kterých letech byly tyto loutky vytvořeny? Kdo je „otcem“ obou těchto postav?

1894 1900

1945

2000

1894 řezby ve sbírkách nového muzea

1945 přichází Alois Petrus

od roku 2010 – memoriál A. Petruse

PŘÍBĚH PRŮMYSLOVÝ

aneb o cestě k západomoravskému Manchesteru

Svitavské nádraží v době první republiky.

Období 16. století bylo „zlatým věkem města“ – vznikly řemeslnické cechy a Svitavy bohatly. Tím nejdůležitějším oborem se stalo

BRÜDER ETTL, ZWITTAU MÄHREN C. S. R.
Mechanische Jute-, Baumwoll-, Leinen- u. Teppich-Weberei, Dampfrahmerei, Appretur, Baumwollgarn-, Stück-, Kreuzspulen- u. Kopfleichte, Garn-, Stück-, Kreuzspulen- u. Kettenschnitzerei, Strang- u. Kaltenschlichterei, — Druckerei von Baumwollgarnen und Zwirnerei.

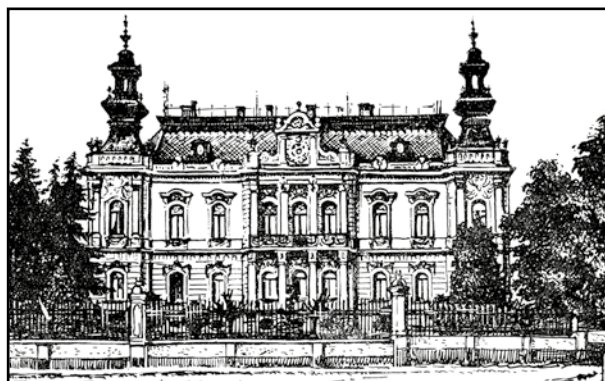
J. BUDIG & SÖHNE ZWITTAU, den.
BAUMWOLLSPINNEREI U. SCHLICHTEREI, BAUMWOLL- UND LEINENWEBEREI

JOH. HEINTR. BERGMANN ZWITTAU, Č. S. R.
Mechanische Buntweberei, Bleicherei, Färberei, Schlichterei, Zwirnerei, Rauhererei u. Appretur

Firemní hlavičky svitavských továren bratři Ettlové, Johann Budig a synové a Johann Heinrich Bergmann z období první republiky.

soukenictví a tkalcovství. Pracovalo se doma, ale 19. století vše změnilo. Byly zakládány specializované dílny, z nichž byl jen malý krok k prvním továrnám...

Langerova vila z roku 1891.

Vila rodiny Sponer, později rodiny Ettl z roku 1886 na dnešní ulici Milady Horákové.

Zásadní změna čekala na město v roce 1845. Byly položeny první pražce železnice, která spojovala Brno s Českou Třebovou. Do Svitav vjel první vlak roku 1849 a celá dráha byla dokončena v roce 1851. Stavba otevřela průmyslníkům nové možnosti a během několika desetiletí se počet obyvatel města zdvojnásobil.

1300

1400

1500

13. století – právo vařit pivo

14. století – první řemesla

16. století „zlatý věk řemesel“ a cechy

Vila rodiny Albrechtů z roku 1887 na dnešní Dimitrovově ulici.

Od roku 1896 se začalo vlakem jezdit i do Poličky. Konec 19. století je spojen s obdobím obrovské proměny města. Více než stovka továren, živností, větších i menších firem dala městu přezdívku „západomoravský Manchester“. Tím hlavním artiklem byl textil – lněný, vlněný, hedvábný a hlavně bavlněný. Pozadu nezůstávalo ani strojírenství, dřevařství a potravinářství. V dobách krize roku 1874 byla otevřena státní tabáková továrna, Svitavané se dočkali pivovaru (1888), plynárny a elektrárny. A objevily se luxusní rezidence průmyslníků.

Textilní továrna Heinricha Klingera měla dramatické osudy. Patřila mezi největší podniky ve městě. Jako židovský majetek byla během okupace arizována, byl v ní zřízen židovský pracovní tábor a po válce několikrát změnila svůj název. Od Svitavu k Technolenu a zpět ke Svitavu.

Textilní a pak strojírenský podnik rodiny Sponerových v Moravském Lačnově nesl po znárodnění pojmenování továrna obráběcích strojů (TOS). Ve Svitavách měla několik provozů.

V roce 1888 si právovárečné měšťanstvo postavilo novou sladovnu a varnu – takto vypadal svitavský pivovar v roce 1910.

Vaše práce ještě nekončí...

G Vygugluj...

1. Dokážeš si ještě vzpomenout, co to byly cechy? Jakou pozici měli cechovní mistři, kdo to byli tovaryši a kdo učedníci?
2. Jestlipak víš, jaký je rozdíl mezi plátnem a sukmem?
3. Svitavy si vysloužily přezdívku „západomoravský Manchester“. Kterému městu se ale říkalo „moravský Manchester“?

1700

1800

1830

1849

1900

17. století – nepokoje proti robotě

1830 první parní stroje a 1849 železnice

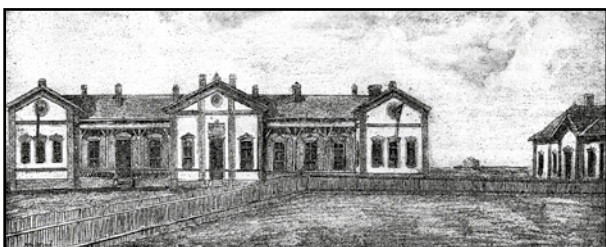
20. století – znárodnění průmyslu

PŘÍBĚH MECENÁŠŮ

aneb o tom, kde peníze pomohly...

Početná řada Svitavanů se snažila pomáhat všem potřebným. Příkladem se stávali kněží, kteří zakládali nadace a stipendijní fondy pro nemajetné studenty. Rodina Kristelli věnovala městu peníze na výpalné ve válečných dobách 17. století. Jména jako Vutz, Schwarz, Tast a Porm zůstávají svědectvím dobročinnosti 19. století. Není divu, že po některých byly pojmenovány zdejší ulice.

Původní podoba svitavské nemocnice vystavěné za Ottendorferovy pomoci v roce 1883.

Konec 19. století je spojen se jménem Oswald Ottendorfer (1826, Svitavy – 1900, New York). Mladý Ottendorfer byl nadšeným propagáto-

V duchu italské renesance postavená budova sirotčince a chudobince vznikla za Ottendorferovy podpory v roce 1886.

Socha Mateřské lásky z roku 1892 na památku Ottendorferovy matky Kateřiny je dílem sochaře Donndorfa ze Stuttgartu.

rem demokratických ideálů roku 1848, avšak životní zkouškou se mu stala emigrace do USA. Jako dělník poznal cenu lidské práce a strasti řady emigrantů, kteří hledali štěstí a příležitost za oceánem. Vlastní pílí se stal redaktorem německých novin v New Yorku a jeho šťastná hvězda se rozsvítila po sňatku s majitelkou tohoto listu, Annou Uhlovou.

Manželé Ottendorferovi se stali zakladateli mnoha charitativních ústavů, knihoven a škol v USA, ale mecenáš nezapomněl ani na své rodné město. Z jeho prostředků byla založena

1700

1800

17. století – půjčka městu na výpalné

18. století – fondy pro špitál a studenty

19. století – dary na podporu kostelů

Ottendorferova veřejná knihovna a čítárna z roku 1892.

Koncertní a přednáškový sál Ottendorferovy knihovny se našetřítí dochoval do současnosti v téměř nedotčené podobě. V takovém prostředí přednášel cestovatel Emil Holub, promlouval prezident Masaryk a jeho výjimečnou akustiku vyzkoušelo množství koncertních mistrů.

nemocnice (1883), chudobinec a sirotčinec (1886) a hlavně architektonický skvost – veřejná knihovna a čítárna (1892). Ottendorfer dobře věděl, že vzděláním lze bojovat proti mravnímu úpadku. Proto věnoval městu peníze na výstavbu reálné školy a podporoval i spolkový život.

Společenský sál v hotelu Městský dvůr patřil k místům konání plesů a ještě dlouho před zřízením městského kina se zde promítalo. Jeho současný stav patří ke smutným příběhům moderních dějin města.

Inspiroval i přítele Johanna Budiga, starostu Svitav, k nezištným darům. Budig tak postavil elektrárnu a obnovil zchátralý hotel Městský dvůr – vše pak věnoval městu.

1826

1883 1892 1900

*1826 V. O. Ottendorfer

1883 nemocnice

1892 knihovna

20. století – vznikla sociální síť pro chudé

PŘÍBĚH DOMOVNÍ

aneb o vilách, domech a domečcích

Dnes stojí ve Svitavách téměř 3500 domů. Svitavy mají čtyři části – Město, Předměstí, Lány a Lačnov. Nejstaršími obytnými stavbami jsou jistě měšťanské domy na náměstí, vedle nich od založení města vyrostly domy chalupníků, zahradníků a domkářů – to jsou lidé, kteří vlastnili dům a nějaký pozemek. Ale podstatou domů na předměstí, Lačnově a Lánech byly hospodářské statky, tedy grunty.

Svitavské Nové město, které protíná ulice T. G. Masaryka byla dokladem, jak je důležité zemědělské zázemí. Vyrosto zde množství gruntů, a to velmi bohatých. Zde vznikala rodinná bohatství Tempesů, Langerů, Neumeisterů... Tento grunt musel ustoupit reálné škole v roce 1895.

V 19. století se situace začala měnit, do Svitav se společně se železnicí začali stěhovat lidé, zejména textilní dělníci. Byly zakládány továrny, kolem nichž vyrůstaly dělnické ulice s řadovými domky. Příkladem mohou být dnešní ulice Havlíčkova, Žižkova, Hybešova, Lázeňská a třeba i Dělnická, však právě proto má takový název.

A k továrnám patřily i rezidenční vily průmyslníků, a to jsou skutečné perly architektury v našem městě. Většinou byly stavěny na konci 19. století. Ale není to pouze o historizující architektuře. Pronikl sem funkcionalismus, slohy 20. století a stranou nezůstaly ani nejmodernější technologie. Tento příběh je jako jediný doveden do současnosti. Pojďme si ty nejkrásnější soukromé stavby podrobněji připomenout.

Vila svitavského stavitele Johanna Biera na Lanškrounské ulici.

1200

1300

1389 1400

12. století – chýše uhlířů

13. století – grunty U Tří dvorů a náměstí

1389 bradby

14. století – okolní vsi

VILA JOHANNA A MAXE BUDIGA (DNEŠNÍ BUDOVA SOUDU)

Jedinečná stavba v historizujícím slohu neorenesance, kterou v roce 1891 zahájil svitavský stavitel Johann Bier, měla pohnuté dějiny. Nechal si ji postavit svitavský starosta, velkopodnikatel a mecenáš Johann Budig (1832–1915). Vila se nachází na Dimitrovově ulici č. 33 a dnes v ní sídlí okresní soud. Historie této vily, kterou obklopovala parková zahrada s fontánou, je zajímavá – v době nacistické okupace (1939–1945) zde sídlil tzv. landrát, což byl říšskoněmecký krajský úřad. Rodina Budigů se musela přestěhovat do své druhé vily na Máchově aleji. V roce 1945 landrát zanikl a o rok později zde vznikl okresní soud. Stavba byla přizpůsobena výkonu soudní správy, ale částečně zůstaly zachovány některé prvky interiéru. V roce 2005 byla k soudní budově organicky přistavěna zcela nová moderní část.

LANGEROVA VILA

Osudy této rezidence v historizujícím slohu z let 1888–1892 jsou opředeny legendou. Dramatický příběh prokletého místa, jehož majitelé patřili mezi svitavskou smetánku, s sebou nese i podivné okolnosti svého vzniku a konce.

Na první pohled aristokratické sídlo projektoval významný brněnský architekt Germano Wanderley se svým synem Hugem.

V roce 1933 získala majetek svitavská spořitelna jako zástavní právo. Téhož roku vilu pronajala městu, které v ní zamýšlelo otevřít úřadovnu nové radnice. Až roku 1942 se Svitavy rozhodly vilu zakoupit, parkovou zahradu zpřístupnit veřejnosti.

Po roce 1945 zůstala budova Langerovy vily na dlouho v téměř původním stavu. Dostala pouze v té době obvyklou šedou fasádu, která skryla bohatou štukovou výzdobu. Za jedinou větší opravu vnitřních prostor v té době lze považovat obnovu malby stropu hlavního schodiště v letech 1969–1971.

1500

1590 1600

1700

1781

16. století – kamenné domy na náměstí 1590 první požár změnil město 17. století – grunty na Novém městě 1781 požár města

ALBRECHTOVA VILA

Poslanec říšské rady a svitavský policejní rada Hugo Albrecht (1862–1920) patřil k nejvýznamnějším občanům německých Svitav. Věnoval se i podnikání. Se synem Romanem vybudovali největší koželužnu v Republice československé. Rodinnou vilu vystavěl Albrechtům v letech 1899–1900 stavitel Johann Bier v těsném sousedství s jejich továrnou. Dnes se stavba nachází na Dimitrovově ulici č. 4.

Osudy vily jsou nejasné. Továrna RALSON (Roman Albrecht a syn) nepřežila krizi třicátých let 20. století, připadla svitavské spořitelně, ale rodina Albrechtů ve vile bydlela nadále. V poválečných dnech 1945 byla vila konfiskována a stala se sídlem nechvalně známého Úřadu pro Němce. Nacházela se zde zajišťovací oddělení konfiskovaného majetku a oddělení pro evidenci německých obyvatel. V roce 1952 se vila stala majetkem zdejší nemocnice, která ji v roce 1995 prodala soukromému vlastníkovi. Ten ji postupně navrácí k historické kráse.

SIGMUNDOVA VILA

Na svitavském předměstí, na někdejším Novém městě č. 36 byla v roce 1886 postavena vila továrníka Ferdinanda Sigmunda. Touto dobou zůstávalo Nové město zemědělskou částí Svitav a nacházely se zde pouze velké grunty statkářů. Okolní budovy zatím nestály a dominantu této předměstské části představoval klášter Milosrdných sester (1867). Klidná část města se ale rychle začala měnit.

Z malé dílny Ferdinanda Sigmunda v průběhu doby vznikl obrovský tovární komplex, ve kterém dnes sídlí mnoho firem a obchodní akademie. Ferdinand Sigmund si v blízkosti své továrny nechal zbudovat vilu, jejímž stavitel mohl být Johann Bier. Stavba totiž nese prvky stavitelovy rezidence na Lanškrounské ulici. Vilu si začátkem 20. let 20. století vyhlédla Otýlie Brexlová, manželka ředitele protější reálné školy a v roce 1926 ji přestavěla. Po válce zde nakrátko sídlil okresní úřad, tehdy národní výbor, a od roku 1956 zde byla umístěna dětská oddělení nemocnice. Vila je dnes v soukromém vlastnictví.

VILA JOHANNA BUDIGA

Roku 1892 dokončil stavitel Johann Bier dva domy na Jižní aleji, později Budigově náměstí, dnes na Máchově aleji. Byla to Ottendorferova veřejná knihovna a čítárna, a naproti ní rodinná vila starosty a mecenáše Johanna Budiga. V roce 1874 zde byla vysazena alej stromů a dvacet let trvalo, než si Johann Budig zakoupil stavební parcely. Průčelí budovy ve stylu německé renesance, doplněné o sochu Mateřské lásky, patřilo k nejkrásnějším částem města.

Původně stála pouze hlavní budova, ale po roce 1900 získala dvě křídla. Jedno z nich bylo technickým zázemím, kočárovnou, druhé s typickou věžičkou sloužilo k bydlení. Aby kompozičně tento trakt nerušil hlavní budovu, byl opatřen plochou střechou. Těsně po těchto přístavbách byla upravena parková zahrada s altánem a Pohádkovou kašnou z dílny sochaře Heinricha Scholze. Rodině Budigů patřil objekt do konfiskací roku 1945, kdy posledním majitelem byl dr. Max Budig. Od roku 1947 zde sídlí muzeum.

SPONEROVA (ETTLOVA) VILA

Dnešní ulice Milady Horákové patří k nejstarším svitavským ulicím. Kdysi zde stával u Farského rybníka mlýn, podle něhož získala část současné ulice jméno – Mühlgasse. Rybník byl vysušen v 18. století, mlýn zanikl, hradební příkopy se změnilly v aleje a koncem 19. století zde vyrostly tovární haly komplexu Bratří Ettlů. Ovšem rodina Ettlů nebyla původními majiteli luxusní rezidence čp. 366/6. Roku 1886 zakoupil továrník Karl Sponer sousední parcely, na nichž plánoval výstavbu rodinné vily v duchu módní italské renesance. Roku 1887 vznikly ve Vídni plány architektů H. Clausseho a M. Hintträgera. Architekti nebyli ve Svitavách žádnými nováčky, podle jejich projektu se stavěla budova sirotčince a chudobince na Ottendorferstraße. Spenerova vila byla projektována s romantickou zahradou v parkové úpravě, jejíž výsledná podoba byla z let 1897–1906. Vila roku 1909 změnila majitele, kterým se stal textilní velkopodnikatel Johann Ettl. Rodině Ettlů sídlo zůstalo až do konfiskace po skončení druhé světové války. V letech 1952–1957 stavba patří zdejšímu podniku Vigona a od roku 1957 sem bylo přeneseno sídlo okresního národního výboru a vila se stala majetkem státu. Dnes v budově sídlí pokračovatel okresního úřadu, tedy Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových. Park je zpřístupněný veřejnosti.

1920 1930

začátek 20. století – Bergmannova vila kolem 1920 bytové domy na ulici U Stadionu první republika – tzv. Česká čtvrť

FUNKCIONALISMUS

Podle plánů svitavských stavitelů – rodiny Ryšavých – si nechal v roce 1932 postavit funkcionalistickou vilku i František, syn českého továrníka Josefa Plívy. Stála na čp 1402/26 na dnešní Lidické ulici. Rodina Ryšavých byla na své projekty hrdá, jak o tom svědčí i stavba Ryšavého rodinné vilky v těsném sousedství tohoto funkcionalistického objektu.

Technologie použité na stavbě učinily z vily velice nákladnou záležitost s prvky luxusu. V roce 1949 zakoupil nemovitost MUDr. Antonín Pavelka, jedna z výrazných osobností novodobých Svitav. Fakt, že závazkové právo, které po konfiskaci na domě vážlo, bylo splaceno až v sedmdesátých letech, svědčí o nadstandardu tohoto nenápadného domu. I dnes je zřejmá péče majitelů o původní ráz stavby. V roce 2009 byla dokončena citlivá rekonstrukce exteriéru i interiéru s důrazem na její estetickou hodnotu a funkčnost, jak je to u funkcionalistické architektury obvyklé.

HOLANDSKÉ DOMY

V lokalitě Na Vějíři jsou vedle tradičních rodinných domů zastoupeny prvky s důrazem na ekologické, tedy energeticky úsporné bydlení. Tento typ domů má svůj vzor v Nizozemí a v našich poměrech představuje ojedinělé spojení esteticky kvalitní architektury s nadstandardním typem bydlení. Ateliér Mecanoo má své realizace nejen v Nizozemí, ale i v SRN a v Jižní Americe.

Na kosodélníkové parcele uprostřed zástavby rodinných domů, řadových domků a městských vil, se architekti rozhodli pro urbanistický koncept čtyř dvojdomků a dvou soliterních domů. Projektantům se podařilo skloubit účelnost a komfort. V přízemí pokoj o plošné výměře 25 metrů s holandským strmým schodištěm a výkladovým nízko posazeným velkým oknem. V podlaží pak obytný prostor s galerií a převýšený blok kabinových ložnic s částečným mezipatrem umožňuje zařízení dle individuality obyvatele. Příznivě a netypicky působí kontrast mezi tmavým dřevěným obkladem horního segmentu s bílým soklem. Ploché zatravněné střechy respektují umístění slunečních kolektorů. Ve srovnání se standardním typem domů mají tyto objekty energetickou úspornost kolem poloviny provozních nákladů.

1930

1940

1950

po 1930 vily na Hálkově a Tobručké a Lidické ulici

II. světová válka – omezení výstavby

po 1950 činžovní družstevní domy

MODERNÍ ARCHITEKTURA

Není ve Svitavách mnoho staveb, které se mohou pyšnit prestižním oceněním. Přesto novodobé architektonické trendy, inovativní technologie zaměřené na úsporu energií a komfort bydlení pronikly i do nově budovaných lokalit, které jsou určeny k výstavbě rodinných domů. Jsou domy, které se vymykají tradičně chápanému bydlení a přinášejí vysokou přidanou hodnotu v nápadech a jejich provedení v praxi. Architekti ing. arch. Štěpán Valouch a ing. arch. Jiří Opočenský získali v soutěži Nový domov 2007 v kategorii rodinných domů první místo.

Na Petrusově ulici čp. 2213/15 byla roku 2006 realizována stavba rodinného domu, jehož základním principem je rozdělení na severní a jižní polovinu. Jih, otevřený slunci a organicky propojený se zahradou, nabízí prostory pro společný život rodiny. Severní část domu je pak určena jednotlivým členům rodiny.

Úroveň bydlení byla v některých částech města velmi rozmanitá. Svitavští továrníci stavěli větší domy nejen pro rezidenční rodinné bydlení, ale také pro vyšší úřednictvo svých firem. Takové vily se často nacházely v blízkosti fabrických komplexů, ale také zaplňovaly proluky v lukrativnějších místech pro bydlení. Zvláště oblíbené se staly rozlehlější parcely na předměstích (dnešní ulice Poličská, Radiměřská, Pavlovova, Lidická, Nádražní aj.)

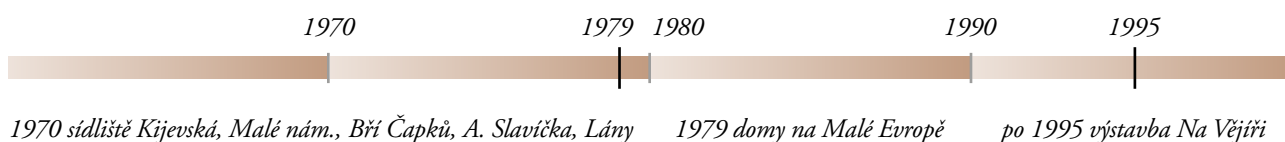
Ovšem v období první republiky začala převládat výstavba nájemních bytů, řadových domů a dvojdomů.

Bergmannova vila se stala roku 1950 kojeneckým ústavem.

Vila Aloise Junga, majitele přádelny bavlny Anton Jung, na dnešní ulici Milady Horákové čp. 491, se stala po konfiskaci lidovou školou umění. V roce 1945 zde bylo i sídlo Rudé armády jako vojenské správy města. Objekt je dnes v soukromém vlastnictví.

PŘÍBĚH KONFESIJNÍ

aneb jak vedle sebe žili lidé různých vyznání

Dějiny Svitav mohou být zvláštním příběhem z hlediska víry jejich obyvatel. V dobách legendárních pověst vypráví o sv. Cyrilu a Metoději, soluňských bratřích, kteří i do těchto končin přinesli křesťanství. Možná „svit“ křesťanské víry znamenal pro město i kořen samotného pojmenování Svitav.

Interiér kostela sv. Jiljí.

Prvními kolonisty byli mniši z premonstrátského konventu v Litomyšli. Psala se polovina 12. století, ale nic bližšího o této době nevíme. Za olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburgu sem byli pozváni osadníci, kteří přicházeli z přelidněných německých zemí. Zatím všichni v jedné víře, byť mluvili odlišným jazykem.

V roce 1322 udělil král Jan Lucemburský městu povolení jednoho „Žida lichevního“, a tak i do Svitav pronikla izraelská víra. Ale už nikdy nezjistíme, zda Židé do města skutečně přišli.

Příslušnost ke katolické Moravě, přenesení sídla litomyšlského biskupství do Svitav a německý živel nezměnily víru měšťanů ani v době husitských válek. Teprve reformační 16. století definitivně vyhnalo řád premonstrátů z města (1554) a na jejich místo byli dosazováni světší kněží, mnohdy nehodni svého úřadu.

V době třicetileté války byla zcela přestavěna farní budova.

Změny se nedaly zastavit a stavovské povstání a následná třicetiletá válka sem přinesly protestantské učení. Svitavští se k protestantům na chvíli přiklonili, ale sympatie vzaly rychle za své, když olomoucký biskup slíbil měšťanům milost a obnovení privilegií za slib věrnosti katolické víře. Právě v 17. století došlo k barokní přeměně města a jeho kostelů, což pokračovalo i o století později. Tehdy se ve městě objevilo množství soch, pořádaly se zbožné poutě a procesí, při kostelích byla zakládána bratrstva. Je doložena i zvláštní tradice – podávání „neproměněného vína“ při svatém přijímání Těla Páně, jako pozůstatek pradávných časů.

1500 1554 1600 1620 1622

15. století – přijímání pod obojí 1554 vyhnání premonstrátů 1620 Svitavy na straně reformace / 1622 Svitavy na straně Říma

Roku 1715 do Svitav dorazila první židovská rodina Jakoba Donatha a Židů nepatrně přibývalo s občanskou společností 19. století. Svitavy přestaly být od roku 1848 poddanským městem olomouckých biskupů (od roku 1777 arcibiskupů) a čekalo je první sčítání obyvatel (1857). Žilo zde pět tisíc lidí, z drtivé většiny římských katolíků. K protestantským směrům se přihlásilo pouze 9 obyvatel. Roku 1880 ve městě žilo 36 protestantů, 159 Židů, tři osoby byly bez vyznání. A počet obyvatel bez okolních obcí Lačnova a Čtyřiceti Lánů dosáhl 6 351.

Židovská synagoga na dnešním Malém náměstí byla postavena Ernstem von Gotthilfem v roce 1902 v tehdy módním orientálním slohu. Padla za oběť nacistického běsnění za Křišťálové noci v listopadu 1938. Z jejího vybavení se toho příliš nedochovalo, snad jen několik ohořelých knih, které jsou vystaveny v muzejní expozici. Na místě synagogy dnes stojí čekárna autobusového nádraží.

V roce 1888 byla založena židovská náboženská obec, která si roku 1892 zřídila vlastní hřbitov a roku 1902 postavila synagogu. Ta v listopadu 1938 padla za oběť nacistickému běsnění Křišťálové noci a nikdy už nebyla obnovena. Devastace židovského hřbitova, započatá za nacismu a dokončená v letech komunistické totality, byla zastavena až jeho pietní úpravou roku 2003.

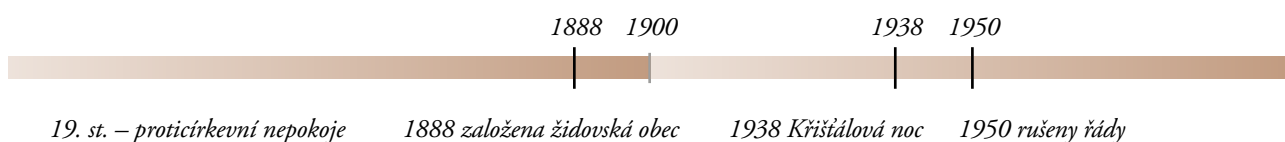
Novogotická nemocniční kaple byla zbořena zcela nedávno při výstavbě nové nemocnice.

Svitavští evangelíci na začátku 20. století se scházeli v Ottendorferově knihovně a v sirotčinci. Jejich počet nebyl vysoký, ale neustále narůstal. Kdo ovšem mohl odhadnout, jakým směrem půjdou dějiny po nástupu nacistů k moci? Soužití lidí tří konfesí v jednom městě skončilo s prvními transporty Židů do táborů na východě. Po válce se situace změnila, ale to je jiný příběh.

Vaše práce ještě nekončí...

G Vygugluj...

1. Vzpomeň si ještě, jak to bylo s reformací? Kdo stál u jejího zrodu?
2. Na počátku třicetileté války stálo české stavovské povstání. Ve kterých letech probíhalo?
3. Do Svitav Židé přišli až v 18. století. V Evropě však žili už od raného středověku. Jak se říkalo uzavřeným částem měst, kde byli nuceni pobývat?

PŘÍBĚH SMUTNÝ

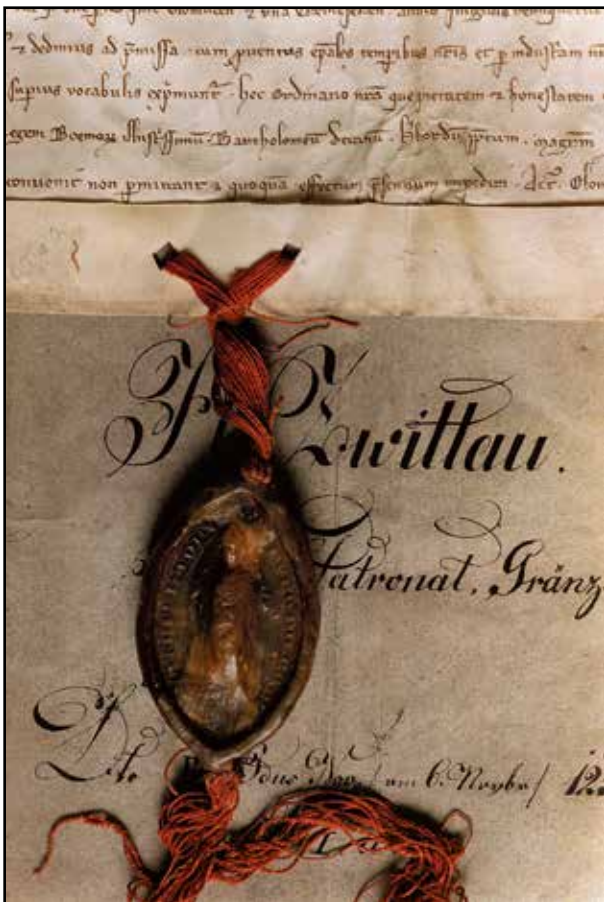
aneb o Češích a Němcích v jednom městě

Možná by ten příběh smutným nebyl.

Kdyby... Původní osada Stará Svitava měla slovanské obyvatele, leč bylo jich málo. Česky spolu rozmlouvali, česky se namlouvali a česky se Pánu Bohu zpovídali. Teprve druhou kolonizací olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburgu (1245–1281) sem začali přicházet německy hovořící osadníci. Nové Svitavy kolem mariánského kostela povstaly na základě německého práva a německých lidí bylo více a více.

Až do 16. století se jazyky proplétaly natolik, že zápisy v úředních knihách byly tu vedeny česky a tu německy. Nakonec němčina převážila a v 18. století zvítězila úplně. Německy se v dobách Marie Terezie obchodníci domluvili daleko jednodušeji. A protože olomoucká biskupská vrchnost hovořila a úřadovala německy, bylo to o to snazší.

Koncem 19. století se začala situace měnit. Vládními nařízeními docházelo k vyrovnávání práv na úřadování v zemských historických jazycích, tedy i v jazyce úřední žádosti, kterou musel úředník vyřídit v jazyce podání. A tak se najednou museli c.k. úředníci naučit česky i německy, zvláště v jazykově smíšených městech. To byl i případ Svitav, v nichž to vyvolalo bouři nevole mezi drtivou většinou německých obyvatel.

Na dnešním Malém náměstí stával od roku 1900 pomník císaře Josefa II. Roku 1920 byl pomník odstraněn a převezen na zahradu do Baudischovy továrny na Jugmannově ulici. V době II. světové války se ztratil, pravděpodobně padl za obětí válečné rekvizici.

1300

1500 1515

1700

12. st. – slovanská kolonizace / 13. st. – německá kolonizace 1515 založeny městské knihy 17. st. – převládlo německé obyvatelstvo

Česká menšina se hlásila o svá práva ve městě vznikem České besedy v roce 1894 kolem Národního domu. Češi měli založeny i své politické strany a s napětím hleděli k říjnu roku 1918. Při vyhlášení Republiky československé sice nezůstali stranou, ale očekávali, jak se celá situace vyvine. V prosinci roku 1918 byla komplikovaná situace v čsl. pohraničí vyřešena vojenským obsazováním pohraničních měst v oblastech, pro něž se vžije označení Sudety. Mimochodem, tento pojem poprvé použil rodilý Svitavan Franz Jesser, později senátor parlamentu RČS. Češi po vyhlášení svobodného státu realisticky zhodnotili své možnosti a ve Svitavách pracovali ve školských sekcích nového městského úřadu, zaměřili se na podporu českého spolkového života ve většinově německém městě.

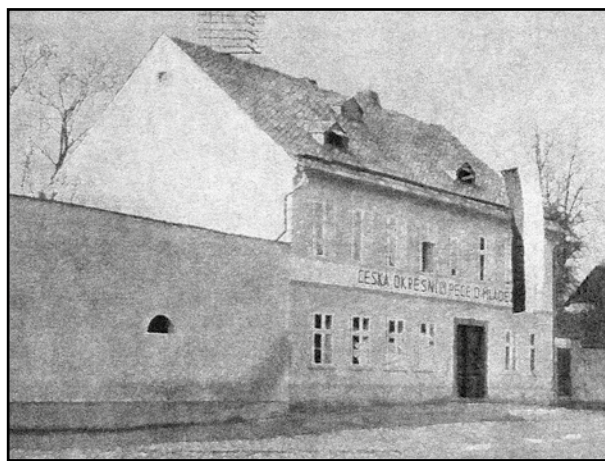
Centrem života české menšiny se stal hotel Národní dům na ulici T. G. Masaryka. Fotografie jej zachycují v roce 1910 a po přestavbě roku 1935.

Po drobných půtkách, třenicích a hašteření se situace v nové republice stabilizovala, nakonec se německé obyvatelstvo s novou situací vyrovnalo, koneckonců továrníci chtěli vyrábět, obchodníci prodávat, zaměstnanci pracovat. Fungovalo mnoho spolků, zvláště těch křesťanských, kde jazyk jejich členů nebyl tím nejpodstatnějším, i když důležitým prvkem soužití.

Družstevní výstavba v tzv. České čtvrti za reálnou školou byla výsledkem sebevědomé menšinové práce v nové republice. Stavělo se zde de facto až do začátku druhé světové války.

Tomu období společné práce říkáme doba aktivistického postoje Němců k československému státu. Ze Svitav byli do politiky zvoleni již zmíněný Franz Jesser či kněz Karl Fritscher. Zatěžkávací zkouškou se stala hospodářská krize 30. let, s ní spojená děsivá nezaměstnanost a sociální neklid.

Pýcha českého sociálního systému – budova okresní péče o mládež stávala na dnešním Malém náměstí. Dnes se na jejím místě nachází finanční úřad.

1900 1905 1918 1938 1945

19. st. – jazykové spory a zákony

1905 Moravský pakt

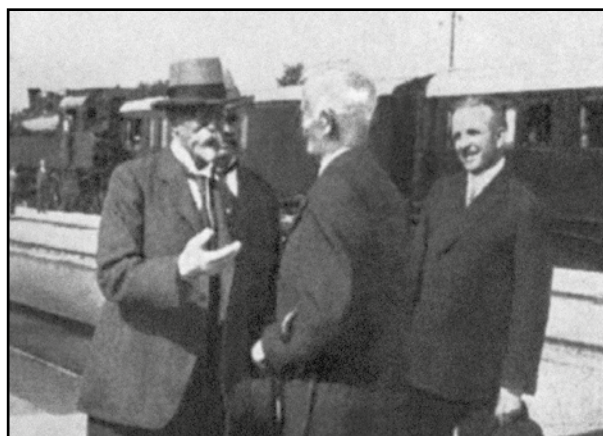
1918 rozpad monarchie

1938 okupace

1945 vyhnání Němců

Ještě v roce 1935 z drtivé většiny německé zastupitelstvo Svitav jednohlasně jmenovalo prezidenta Masaryka čestným občanem a pojmenovalo po něm jednu z hlavních ulic města. Už se blížila doba, kdy vše dobré bylo zapomenuto. V sousedním Německu se krátce před tím dostal k moci Adolf Hitler a razantně se ke slovu přihlásil nacionalismus ve všech jeho zrudných podobách. A mnoho Němců snu o Velkoněmecké říši uvěřilo. Přišla Mnichovská dohoda v září 1938, Sudety, a tedy i Svitavy, byly připojeny k Třetí říši.

Stalo se tak 10. října 1938.

V roce 1932 se prezident Masaryk objevil na svitavském nádraží, kde v doprovodu premiéra F. Udržala a hejtmana F. Hovorky krátce promluvil se starostou města Carlem Lickem.

Shromáždění členů Sudetoněmecké strany (SdP) na svitavském náměstí 1. května 1938.

V komunálních volbách ve Svitavách roku 1938 zvítězila Henleinova SdP, která získala 80% hlasů. O zbylá procenta se spravedlivě podělily společná česká kandidátka (10%) a německá sociální demokracie (10%). Pak šly události rychle: státní zákaz SdP, mobilizace, Mnichovská dohoda a příjezd německé armády do Svitav.

1300

1500 1515

1700

12. st. – slovanská kolonizace / 13. st. – německá kolonizace 1515 založeny městské knihy 17. st. – převládlo německé obyvatelstvo

Nastal exodus Čechů ze Svitav do vnitrozemí a po definitivním konci první republiky se zřízením protektorátu Čechy a Morava, začaly zlé časy nacistické totality. Pouze svitavský německý kronikář si v jedné kapitole povzdechl: „Gott mit uns!“ tedy „Bůh s námi!“. Ani snad nedomyslel, jaká prorocká slova napsal.

Demonstrace síly Hitlerovy říše: přehlídka oddílů wehrmachtu na náměstí v roce 1938.

V roce 1939 začala světová válka. Svitavané zažili přechod na válečné hospodářství. Objevily se zde kolony zajatců, totálně nasazených a při továrnách vyrostly ploty pracovních táborů. Na silnicích se začalo jezdit vpravo, vznikaly nové nacionální spolky a ve městě pracovaly říšské správní úřady. Po počátečních úspěších nacistů na západní i východní frontě, došlo k vystřízlivění. Příkladový systém, nedostatek zboží a potravin a stále častější smuteční oznámení v novinách dávaly tušit, že válka je prohraná. Svitavy mají i své oběti nacistické perzekuce – za všechny prof. Viktor Felber, svitavský rodák a rektor ČVUT v Praze se stal se svým synem jedním z prvních popravených za stanného práva v období heydrichiády. A následovali další...

Svitavy byly osvobozeny Rudou armádou 9. května 1945. V dopoledních hodinách vjel do města první sovětský tank, město bylo rychle obsazeno a začala pracovat správní komise jako přechodný orgán městské samosprávy. A v květnových dnech si nikdo nebyl jistý ničím. Zklamání, deziluze a hrůza z české poválečné odplaty dovedla přes tři stovky německých Svitavanů k fatálnímu rozhodnutí dobrovolně ukončit život, stejně jako řadu Čechů přivedla opojná chuť vítězství k nelidskému konání vůči poraženým. Bez rozdílu míry jejich provinění, leckdy proto, že jsou prostě Němci. Vyhnání, transfer, vysídlení či odsun německého obyvatelstva byl logickým vyřešením v podstatě neřešitelné situace. A to je vlastně konec celého příběhu. Německy psaná kronika města dostala první české věty a po chvilce politické plurality i Češi zažili svůj smutný příběh, tentokrát psaný totalitou komunistické strany.

Manifestace a slavnosti „Svitavy opět české“ z roku 1945.

1900 1905 1918 1938 1945

19. st. – jazykové spory a zákony

1905 Moravský pakt

1918 rozpad monarchie

1938 okupace

1945 vyhnání Němců

PŘÍBĚH SEZNAMŮ

aneb dějiny nejsou pouze černobílé

Oskar Schindler – snad jedna z nejrozpo-
rupnějších postav svitavské historie. Pro jedny
gauner, nacista, pro druhé zachránce životů.
Jeho příběh se odvíjel v temnotě holocaustu,
jeho stopy vedou od Svitav, přes Ostravu,
Krakov, Gross Rosen, Osvětim až do Brněnce
u Svitav.

Oskar se sestrou Elfriede v roce 1920.

Schindler se narodil v roce 1908 na Jihlavské
(dnes Poličské) ulici č. o. 24 ve Svitavách
v rodině drobného živnostníka. Na jedné ulici
vyrůstal společně s dětmi svitavského rabína
Felixe Kantera. Nepříliš úspěšný žák a student
svitavské reálky měl mnoho zájmů. Zamilo-
val se do žen a motocyklů. Místní ho znali
spíše pod přezdívkou gauner a švindler. Začal
pracovat pro svého otce, prodával zemědělské
stroje a pojišťoval. Na obchodní cestě se v roce
1927 seznámil se svou budoucí ženou Emílií.
Manželství uzavřené v roce 1928 se však brzy
rozpadlo, nejen pro Oskarovy neustálé zálety.

Potřeba peněz přivedla Schindlera v polovině
30. let 20. století do německé špionážní služby
abwehr, a také do Henleinovy Sudetoněmecké
strany, roku 1939 vstoupil do Hitlerovy naci-
stické strany NSDAP. Špionážní aktivity jej
roku 1938 sice dostaly před trestní soud, ale
Mnichovská dohoda jej před trestem uchráni-
la. Odešel do Ostravy a v říjnu 1939, měsíc po
porážce Polska, do Krakova. Tam lehce získal
arizovanou továrnu na výrobu smaltovaného
nádobí.

Továrník Schindler v Krakově byl i chovatelem koní.

1908 1910

1920

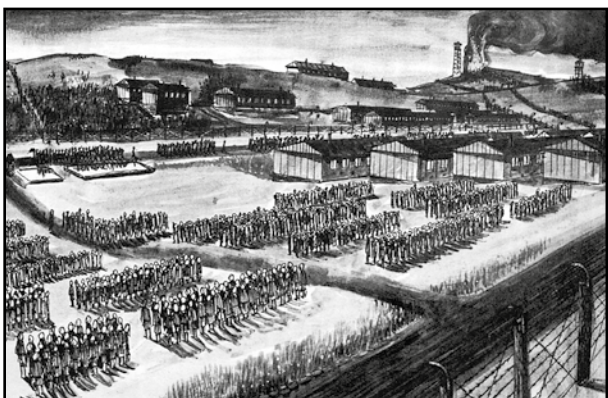
1928

1908 Schindler se narodil ve Svitavách

1928 oženil se

Židé Schindlerovi poskytli potřebný kapitál pro chod továrny, obchodoval na černém trhu, využíval kontaktů s abwehrem. Dveře k úřadům nacistické okupační správy mu nezůstaly uzavřeny, stal se vyhledávaným společníkem krakovské „smetánky“. Zaměstnával Poláky, a když bylo jasné, že zbohatnout lze na otrocké práci Židů z krakovského ghetta, stali se jeho dělníky Židé.

V tomto okamžiku ani nepřemýšlel, co nastane, chtěl vydělávat. Obklopil se lidmi, kteří pro něj byli užiteční, využíval styků svých Židů se sionistickým hnutím odporu v ghettu. A když v březnu 1943 padlo rozhodnutí o likvidaci ghetta v Krakově a nahnání Židů do pracovních a vyhlazovacích táborů, jeho dělníci mohli onu hrůznou noc zůstat ve skrytu továrny. Nyní došlo k podivnému obratu v nazírání na svět – slovy Simona Wiesenthala, známého lovce nacistů, pochopil, že Židé jsou lidé jako kdokoliv jiný. Začal jim pomáhat.

Pracovní tábor v Plašově (předměstí Krakova) vznikl v roce 1943. Byli zde internováni Židé, kteří unikli smrti při brutální likvidaci ghetta v Krakově. Právě brutalita SS, která se nezastavila před ničím, Schindlera natolik ovlivnila, že Židům začal vědomě pomáhat.

Schindler se stal spojkou sionistické organizace a distributorem podzemních finančních toků do nově zřízeného tábora. Zaměstnal více Židů a nechal vybudovat malý pracovní tábor v sousedství továrny. Jeho Židé si sami mezi sebou říkali „Schindlerjuden“. Byl to bizarní svět světa v temnotách konečného řešení.

Oskar Schindler se svými dělníky v továrně.

Když se východní fronta přiblížila, bylo jasné, že musí k něčemu dojít. Továrny byly zavírány a nacistický zbrojní inspektorát dlouho přemýšlel, než udělil Schindlerově továrně označení nepostradatelná pro potřeby armády. To znamenalo jisté možnosti řešení budoucnosti.

Proč Schindler zůstal se svými Židy? Proč neodešel do říše, vždyť ochrana abwehru by byla zárukou toho, aby se nedostal na frontu. Odehrával se působivý příběh záchranu lidí – horečně byly sepisovány seznamy Schindlerovy archy.

Zpočátku se za zápis platilo zlatem, nikoliv však do Schindlerovy kapsy, pak se vytváření listin ujali nejbližší Židé ze Schindlerova okruhu. Herr Direktor chodil, kontroloval a dopisoval jména. Na seznamech se ocitly celé rodiny, nemocní, ženy a děti. Pak bylo těch tisíc jmen vypraveno – muži přes Gross Rosen a ženy přes Osvětim – do Brněnce u Svitav. Drama však neskončilo.

Pohled do stálé expozice Hledání hvězdy Davidovy ve svitavském muzeu.

1930

1938

1939

1938 zatčen za špionáž / říjen 1938 po Mnichovské dohodě propuštěn / říjen 1939 cesta do Krakova

Gr. Rosen - AL Brnënce		Rozsehnisse / BKftlingsstand 21.10.44			
Kp.	Art	N.Nr.	Name und Vorname	Geb.-Datum	Beruf
1.	Ju.Po.	68821	Kriecher Hirsch	15. 8.1897	Autoschlosser
2.	"	"	Vogel Gedale	5. 7.1901	Fleischermeister
3.	"	"	Hiederer Hirsch	7. 9.1923	Gfensetzergehille
4.	"	"	Weinberger Jakob	16. 5.1921	Zimmerer
5.	"	"	Wein Wolf	9. 6.1900	Schneidermeister
6.	"	"	Blumen Jakob	4. 5.1915	Bilanzbuchhalter
7.	"	"	Horn Josef	4. 2.1914	Schreibkraft
8.	"	"	Klinghofer Simon	25. 3.1897	ang.Metallverarb.
9.	"	"	Mahler Abraham	7. 4.1908	ang.Metallverarb.
10.	"	68830	Leichter Josef	25.11.1917	ang.Metallverarb.
11.	"	"	Weinschelbaum Dawid	14. 2.1924	Kontingentselle
12.	"	"	Rottenberg Beer	9. 8.1920	Elektrikergehille
13.	"	"	Jakubowicz Jakob	15.11.1927	Maurergehille
14.	"	"	Weinschelbaum Pinkus	24. 9.1919	ang.Metallverarb.
15.	"	"	Sheek Jerry	25.12.1917	Maschinenbautechn.
16.	"	"	Weil Hartal	10. 9.1914	an.Metallverarb.
17.	"	"	Gottselig Dawid	6. 5.1920	Maurer
18.	"	"	Hornung Josef	6. 9.1911	Bauingenieur
19.	"	68840	Hornung Dawid	25. 2.1919	Maschinenbautechn.
20.	"	"	Birnbeck Ignacy	17. 2.1917	Glaser
21.	"	"	Wohlfelder Ignacy	1.11.1899	Glasermeister
22.	"	"	Taubé Makymilian	17. 6.1927	ang.Metallverarb.
23.	"	"	Hirschfeld Samuel	27. 2.1911	Zimmerer/Präser
24.	"	"	Taubé Samuel	16. 1.1902	ang.Metallverarb.
25.	"	"	Krug Samuel	15.12.1911	an.Metallverarb.
26.	"	"	Schlesinger Moses	5. 7.1896	Schlossergeselle
27.	"	"	Tennenbaum Isidor	1.10.1926	Maurer
28.	"	"	Sperber Giam	7. 7.1903	Schlossergeselle
29.	"	68850	Scheldlinger Markus	19. 8.1918	Schlossergeselle
30.	"	"	Horn Elias	29. 9.1907	Werkzeugmach.-Fachm.
31.	"	"	Urbach Dawid	16. 2.1896	ang.Metallverarb.
32.	"	"	Leandorf Leib	14.12.1890	ang.Metallverarb.
33.	"	"	Kopyt Josek	7. 3.1898	Zimmer-reher
34.	"	"	Grüss Abraham	6. 9.1906	ang.Metallverarb.
35.	"	"	Hirschberg Herz	16. 5.1927	Schlossergeselle
36.	"	"	Segal Chaim	30. 3.1907	an.Mechaniker
37.	"	68860	Schlesinger Abraham	2. 9.1910	Schlosser
38.	"	"	Kinschinger Joachim	11.11.1915	ang.Metallverarb.
39.	"	"	Oberfeld Adolf	14. 9.1911	ang.Metallverarb.
40.	"	"	Schlag Dawid	8. 7.1903	Klempnergehille
41.	"	"	Barl Samuel	26.10.1904	Stänzer
42.	"	"	Herz Ludwig	19. 9.1925	Maler
43.	"	"	Häsel Isak	23.12.1906	ang.Metallverarb.
44.	"	"	Hekweis Eiroin	26. 1.1916	Leukierer
45.	"	"	Haxlmann Michal Leib	8. 5.1922	Zimmerer
46.	"	68870	Mankelid Anatol	15. 5.1925	Schlossergeselle
47.	"	"	Lawerlow Jakob	30. 1.1925	Autoschlosser
48.	"	"	Klinghofer Ignacy	10.11.1908	Stänzer
49.	"	"	Herschlag Abraham	2. 3.1920	Schlossergeselle
50.	"	"	Herschlag Salomon	15. 8.1922	Schlossergeselle
51.	"	"	Haar Dawid	20.12.1912	Klempner
52.	"	"	Siznet Dawid	1. 6.1918	ang.Metallverarb.
53.	"	"	Gelischthal Aron	2. 2.1923	Schlossergeselle
54.	"	"	Klingschals Aron	18. 6.1922	Schlossergeselle
55.	"	"	Morgenbesser Rafal	9.10.1900	Buchhalter
56.	"	68880	Morgenbesser Adam	5. 9.1927	ang.Mechaniker
57.	"	"	Metensdorf Majer	1.12.1914	Klempnergehille
58.	"	"	Brennberg Jakob	16.12.1899	Schreibkraft
59.	"	"	Fernberg Jerry	9. 6.1926	ang.Metallverarb.
60.	"	"	Kinschinger Moses	21. 7.1906	Tischler

Strana z tzv. Schindlerova seznamu mužů z 21. října 1944.

V Brněnci byl pro nové dělníky připraven tábor v areálu někdejší textilky židovského majitele Löw Beera. Muži přijeli dřívě, ženy musely projít peklem selekce na osvětivské rampě, ale když v listopadu 1944 přijely do Brněnce, Schindler na ně čekal.

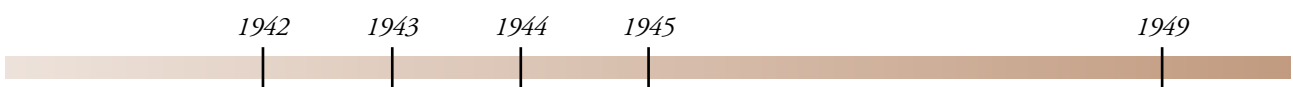

Vesnice Brněnec. Obec v údolí řeky Svitavy byla předurče- na k rozvoji průmyslu. První valchy zde byly doloženy již v 17. století, začátkem 19. století zde vznikla soukenická továrna a papírna. Papírnu koupil v roce 1854 Izák Löw Beer z Boskovic a přeměnil ji na přádelnu vlny. Löw Beerovy podniky v době své slávy zaměstnávaly 1 600 dělníků. Daubkův parní mlýn v sousedství přádelny sebral svou úlohu i v Schindlerově příběhu. V samotné arizované továrně Löw Beer, jejímiž správci byli od roku 1940 bratři Hoffmannové z Vídně, vznikla pobočka koncentračního tábora Groß Rosen – pracovní tábor Brněnec, do kterého v roce 1944 přijeli Schindlerovi Židé.

Budova táborového lazaretu, v níž se odehrávala poslední část tzv. tragédie transportu Golleschau. Byl mrazivý leden roku 1945 a Schindler se rozhodl přijmout do tábora na sto polozmrzlých vězňů. Postarala se o ně Emílie Schindlerová.

V dílnách se vyráběly nábojnice, tedy měly se vyrábět, ale výroba vázla. Materiál chyběl a Schindler jej jezdil nakupovat do zatím „bezpečného“ vnitrozemí. O vězně se starala Emílie Schindlerová, žena, která se vrátila za svým mužem, Anděl Brněnce. Do své péče přijala i na sto polozmrzlých vězňů z transportu, jehož vagón zůstal na svitavském nádraží.

1942 konečné řešení březen 1943 likvidace krakovského ghetta 1944 tábor v Brněnci 1945 konec tábora 1949 v Argentíně

Pietně upravený hromadný hrob vězňů z tábora v Brněnci na hřbitově v Bělé nad Svitavou. Původní hrob se nacházel mimo hřbitov, za zdi, ale v roce 1946 byl exhumován. Nacházelo se v něm 42 těl obětí, mezi nimi i vězni z transportu Golleschau. Dnes je zde i náhrobní kámen Anny Lauferové, první zemřelé v táboře.

Takřka 1 200 lidí se v Brněnci dočkalo konce války. Někteří z nich vytvořili prazvláštní eskortu a dopravili Schindlera k západním spojencům. Tam celý příběh Schindlerovy archy vysvětlili. V poválečném Československu se po Schindlerovi pátralo jako po válečném zločinci, na demokratickém západě a v Izraeli je oslavován. Zemřel v roce 1974 v Německu, pohřben je v Izraeli – jediný nacističtí s přívrstvem Spravedlivý mezi národy.

V roce 1962 se Oskar Schindler dočkal významného ocenění. Získal titul Spravedlivý mezi národy a mohl tak zasadit svůj olivovník v Aleji Spravedlivých v památníku Jad Vašem v Jeruzalémě. Od roku 1993 je na desce pod stromem také jméno Emilie Schindlerové. Podle tradice žije totiž v každé generaci 36 spravedlivých lidí, kteří, sami ač jiného vyznání, Židům pomáhají.

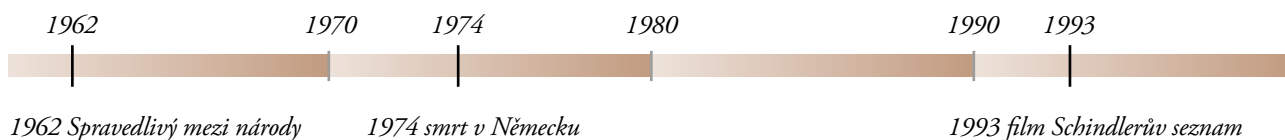
Schindlerův životní příběh se stal světoznámým v roce 1993. Tehdy americký režisér Steven Spielberg uvedl do kin film Schindlerův seznam. Černobílý snímek se stal zlomem světové kinematografie jako jeden z nejlepších filmů o holocaustu. Česká předpremiéra filmu se odehrála ve Svitavách, a to za velké mediální pozornosti. Při příležitosti této akce byla naproti Schindlerovu rodnému domu za přítomnosti významných hostů odhalena pamětní deska.

Vaše práce ještě nekončí...

G Vygúgluj...

1. Vzpomeň si, co znamená termín Křišťálová noc? Jak se jedním slovem označuje násilí páchané na Židech?
2. Co je to genocida?
3. Nástrojem nacistické rasové politiky se staly tábory různých typů. Dokážeš tábory rozlišit podle jejich funkce? Vyjmenuješ nejnámější z nich?

PŘÍBĚH MUZEJNÍ

aneb jaký osud měly svitavské sbírky

Cesta k založení městského muzea byla trnitá. Muzejní spolek sice vznikl roku 1894, ale nikdy neměl vlastní budovu. Situace se změnila až v roce 1947, kdy ve vile Johanna Budiga, někdejšího starosty, bylo otevřeno muzeum nové. Jeho sbírky byly výsledkem práce předchozích generací, ale rozrostly se i o hodnotné konfiškáty. Obrazy, střelecké terče, cínové nádoby, sklo, porcelán, betlémy, sochy, knihy, předměty denní potřeby, mince – to vše tvořilo rozsáhlý sbírkový fond.

Cínové poháry z 18. století z původních muzejních sbírek.

Zlomem v historii muzea a jeho sbírek se staly rozsáhlé opravy budovy, které skončily roku 1969. Po nich zde zůstaly pouze výstavní síně jako součást vlastivědného muzea v Litomyšli. Cenné muzejní sbírky byly odvezeny do depozitářů muzeí v Brně, Pardubicích, Litomyšli či Moravské Třebové. Část sbírek byla předána školám, spolkům a úřadům.

Střelecký terč Johanna Steinbrechera z roku 1830 s motivem Panny orleánské.

Tragický byl osud sbírky tisíců knih bývalé Ottendorferovy knihovny, která byla téměř zničena. V roce 1976 zde vzniklo okresní muzeum dělnického hnutí, ovšem bez vlastních

Svitavská sbírka prací techniky je největší sbírkou svého druhu v České republice.

1800

1900 1914

19. století – doba soukromých sbírek konec 19. století – založeno muzeum 1914 muzeum hledá sídlo

Střelecký terč Philippa Kammlera z roku 1841 s motivem rytířského turnaje.

sbírek. Dnešní muzeum bylo zřízeno roku 1991 a zaměřilo se na dokumentaci domácnosti, řemesel, historie regionu a prací techniku. Spravuje i torzo fondu Ottendorferovy knihovny. V posledních letech se podařilo získat zpět část původních sbírek.

Ve fotoarchivu svitavského muzea se ukrývá řada cenných snímků a pohlednic. Jedním z klenotů je rodinné album svitavského starosty Johanna Budiga, které na skleněných pozitivěch dokumentuje výstavbu vily na Máchově aleji.

V rámci projektu Muzejní animace vznikly na zabradě muzea herní prvky, které se věnují dějinám města.

Vaše práce ještě nekončí...

G Vygúgluj...

1. Do kterých muzeí v okolí Svitav můžeš zajít?
A co je tam možné vidět?
2. V muzeu jsou i depozitáře. Co toto slovo znamená?
Co v takovém depozitáři najdeš?
3. Součástí Moravského zemského muzea v Brně je také pavilon Anthropos. Nachází se zde naše světově nejproslulejší soška. Jak se jmenuje? Jak je veliká?
Z kterého období pochází?

Bonus

Muzea uchovávají určitý typ historických pramenů. O nich jste ve škole určitě mluvili. Vzpomeneš si, co pojem historický pramen znamená?

Zapiš si...

- Nejstarší česká a moravská muzea vznikala od počátku 19. století

1945 1947

1991 2000

1945 Rudá armáda poničila sbírky / 1947 muzeum v Budigově vile / 1991 nové městské muzeum a galerie / 21. st. – vrácení části sbírek

PŘÍBĚH PAMÁTEK

aneb není okruh jako okruh

Labyrint svitavských příběhů pomalu končí. Naše vyprávění směřuje z nudné teorie dat a událostí konečně ven, do ulic města Svitavy. Pojdme se projít po památkovém okruhu a vlastně si zopakovat, co jsme se po přečtení knížky naučili. Provedeme vás po místech, která zatím míváte bez povšimnutí. Možná se to celé změní, protože jste už poučení. A tak třeba rodičům tyto příběhy budete vyprávět vy sami, možná je budete vyprávět sourozencům a možná jednou i vašim dětem.

A výsledkem snad bude i to, že nebudeme ke svému městu lhostejní. Protože už prostě to své město znáte více než ostatní.

1. NÁMĚSTÍ MÍRU – MĚSTSKÁ PAMÁTKOVÁ ZÓNA

Náměstí vzniklo podél středověké cesty se založením města kolem roku 1250. Původně zde stávalo 83 právovárečných domů. Ty získaly v 16. století renesanční podobu a po požáru města roku 1781 byly barokně upraveny. Lze říci, že náměstí je doslova učebnicí architektury a najdeme zde téměř všechny stavební slohy. Dnešní vzhled zóny je výsledkem celkové rekonstrukce z let 1993–1994.

2. STARÁ RADNICE

Úřadovalo se zde od roku 1538, kdy se renesanční budova stala majetkem města.

Věž je doložena v polovině 18. století, barokní podoba je výsledkem přestaveb z let 1781–1849. Tehdy byla dokončena celková rekonstrukce, včetně klasicistních interiérů a znaku města na fasádě domu. Radnice zde sídlila do roku 1933.

3. DŮM U MOUŘENÍNA – INFORMAČNÍ CENTRUM

Jeden z nejstarších renesančních domů je doložen k roku 1551. Původní sídlo purkmistrů bylo v polovině 18. století přestavěno na zájezdní hostinec. V roce 1776 zde přespal císař Josef II. a během napoleonských válek také ruský generál Korsakov. Od roku 1860 měla ve sklepech své trezory zdejší spořitelna.

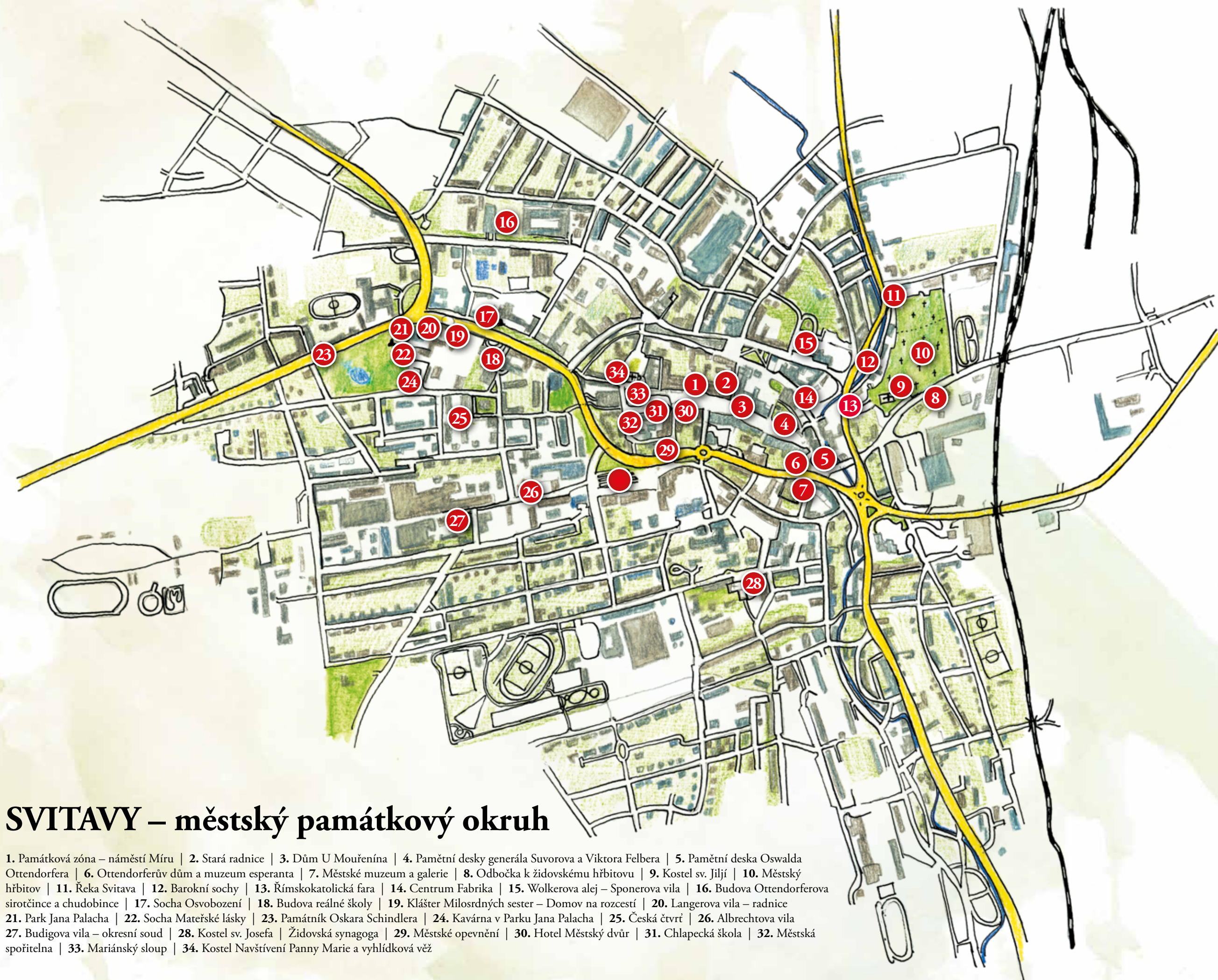

4. – 5. PAMĚTNÍ DESKY

V Ottendorferově domě jsou připevněny hned tři, dvě z nich jako poděkování mecenáši za jeho dobrodiní, ta poslední je připomínkou všech, kteří se na výstavbě knihovny podíleli.

Na dolní části náměstí jsou na domě připevněny dvě desky vedle sebe. Přespal zde generál Suvorov a narodil se Viktor Felber. V nadačním domě je deska Oskaru Schindlerovi, která byla instalována ještě před premiérou filmu německou společností Ackermann Gemeinde. Ve foyeru základní školy je zakládací pamětní deska. Desky jsou uvnitř mariánského kostela. Vzpomínky nejsou pouze na fasádách, ale objevují se i na dlažbě. Od roku 2013 jsou před domy, kde kdysi bydleli Židé, pokládány Stolpersteine – Kameny zmizelých.

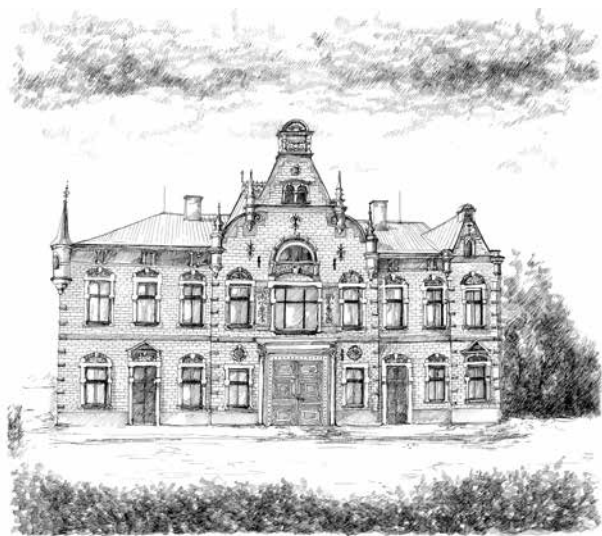
SVITAVY – městský památkový okruh

1. Památková zóna – náměstí Míru | 2. Stará radnice | 3. Dům U Mouřenína | 4. Pamětní desky generála Suvorova a Viktora Felbera | 5. Pamětní deska Oswalda Ottendorfera | 6. Ottendorferův dům a muzeum esperanta | 7. Městské muzeum a galerie | 8. Odbočka k židovskému hřbitovu | 9. Kostel sv. Jiljí | 10. Městský hřbitov | 11. Řeka Svitava | 12. Barokní sochy | 13. Římskokatolická fara | 14. Centrum Fabrika | 15. Wolkerova alej – Sponerova vila | 16. Budova Ottendorferova sirotčince a chudobince | 17. Socha Osvobození | 18. Budova reálné školy | 19. Klášter Milosrdných sester – Domov na rozcestí | 20. Langerova vila – radnice | 21. Park Jana Palacha | 22. Socha Mateřské lásky | 23. Památník Oskara Schindlera | 24. Kavárna v Parku Jana Palacha | 25. Česká čtvrť | 26. Albrechtova vila | 27. Budigova vila – okresní soud | 28. Kostel sv. Josefa | Židovská synagoga | 29. Městské opevnění | 30. Hotel Městský dvůr | 31. Chlapecká škola | 32. Městská spořitelna | 33. Mariánský sloup | 34. Kostel Navštívení Panny Marie a vyhlídková věž

6. OTTENDORFERŮV DŮM

Stavbu knihovny a čítárny zcela financoval mecenáš Oswald Ottendorfer. Budova byla otevřena roku 1892 a knižním fondem patřila k největším německým veřejným knihovnám na Moravě. Autorem projektu stavby byl brněnský architekt Germano Wanderley. Koncertní sál je nejkrásnějším společenským sálem ve městě.

7. BUDIGOVA VILA – MĚSTSKÉ MUZEUM A GALERIE

Rezidenční vila Johanna Budiga, mecenáše a starosty města, byla ve stylu německé renesance postavena v letech 1891–1892. Zahrada byla vysazena kolem roku 1910. V konfiskované budově sídlí od roku 1947 městské muzeum. Vila v následných letech utrpěla necitlivými přístavbami. Po roce 1992 byla opravena do nynější podoby.

8. K ŽIDOVSKÉMU HŘBITOVU

Židovský hřbitov byl zřízen v roce 1892 a nachází se při hlavní silnici na Moravskou Třebovou (mimo trasu památkového okruhu).

9. KOSTEL SV. JILJÍ

Původně románský kostel byl založen litomyšlskými premonstráty kolem roku 1150. Raně barokní přestavba dokončená v roce 1689 je architektonickým skvostem regionu. Dochovalo se původní zařízení interiéru, kaple sv. Mikuláše a mariánské kaple, oltáře a kazatelna. Kostel je od roku 1804 kostelem hřbitovním.

10. MĚSTSKÝ HŘBITOV

Hřbitov je připomínán k roku 1575. Z této doby také pocházejí nejstarší náhrobky na hřbitovní zdi. Oddíl starého hřbitova kolem centrálního Jaichova kříže z roku 1849 je místem s náhrobky významných osobností města. Vedle kříže jsou hromadné hroby Svitavanů z roku 1945. Barokní kostnice byla postavena roku 1646.

11. ŘEKA SVITAVA

Téměř sto kilometrů dlouhá řeka pramení na zemské hranici u obce Javorník. Jméno získala podle slovanského pojmenování „čisté, průzračné“ vody. Řeku poprvé připomněl kronikář Kosmas k roku 981. Svitava je napájena několika prameny, které se v těchto místech stékají.

12. BAROKNÍ SOCHY

Zóna kolem městského hřbitova je místem původní slovanské osady. Zde je i mnoho barokních soch, světeckých a trojičních sloupů. Umělecky nejcennější je sousoší tzv. Pacákovského okruhu, jehož autorem je snad Severin Tischler. Socha Nejsvětější Trojice vznikla v roce 1734 a původně stávala v Lačnově.

13. ŘÍMSKOKATOLICKÁ FARA

Původní farní budova vznikla v polovině 12. století se založením Starých Svitav. Kdysi premonstrátská fara byla v letech 1626–1636 přestavěna do barokní podoby. Na stavbě se podílelo město i olomoucký biskup František z Dittrichštejna, jehož znak zdobí fasádu budovy. Fara byla v 19. století rozšířena o zadní trakty.

14. CENTRUM FABRIKA

Z částí bývalé továrny bratří Ettlů z roku 1926, později barevny podniku Vigona, vzniklo v letech 2005–2008 multifunkční kulturní centrum. Chátrající průmyslový objekt byl za pomoci evropských fondů přeměněn na společenské centrum s divadelním sálem a moderní knihovnou.

15. WOLKEROVA ALEJ

Na místě hradebních příkopů od Brněnské k Lanškrounské bráně byla v roce 1849 vysazena tzv. Severní alej. Procházela komplexem Ettlůvých továren a ústila do parku před Sponerovým domem. Oblíbené místo odpočinku se dočkalo celkové obnovy v roce 2010 za pomoci fondů EU.

SPONEROVA – ETTLOVA VILA

Budova v historizujícím slohu italské renesance je dílem vídeňských architektů Hinträgera a Clausseho. Postavena byla v letech 1886–1887 pro rodinu Sponerů. Vilu s parkem, který vznikl roku 1897, zakoupila v roce 1909 rodina Ettlů a od roku 1945 je sídlo ve vlastnictví státu.

16. OTTENDORFERŮV SIROTČINEC

Mecenáš města Oswald Ottendorfer byl v roce 1886 osobně přítomen při otevření stavby ve stylu italské renesance. Projekt vznikl v dílně architektů Clausseho a Hinträgera ve Vídni. Základní kámen byl položen roku 1885. Před budovou sirotčince a chudobince stávala busta Ottendorfera od sochaře Bayera z Vídně.

17. SOCHA OSVOBOZENÍ

Socha dívky jakoby mávající letadlům je dílem sochaře Josefa Kadlece, rodáka z Borové u Poličky. Model díla vznikl v roce 1945, ale socha byla slavnostně odhalena 6. června 1948. V polovině 50. let 20. století byla upravena střední část ulice a socha získala nové místo před vilou Ferdinanda Sigmunda z roku 1886.

18. REÁLNÁ ŠKOLA

O zřízení reálné školy se město snažilo od poloviny 19. století. Se žádostí uspělo roku 1895 a vlastní budova byla postavena v letech 1896–1897 podle projektu Josefa Hudka z Vídně. Stavitelem se stal místní Julius Randa. Škola byla postavena spolu s botanickou zahradou, sadem a cvičištěm. Patřila k pýše tehdejších Svitav.

19. KLÁŠTER MILOSRDNÝCH SESTER

Thomas Christ, svitavský rodák, založil klášter Milosrdných sester sv. Vincence z Pauly v roce 1867. O rok později byla stavba vysvěcena a v roce 1874 byl dům rozšířen o novogotickou kapli sv. Vincence. O ženy s mentálním postižením zde řádové sestry pečovaly do roku 1988, ale dům si sociální účel podržel až do současnosti.

20. LANGEROVA VILA

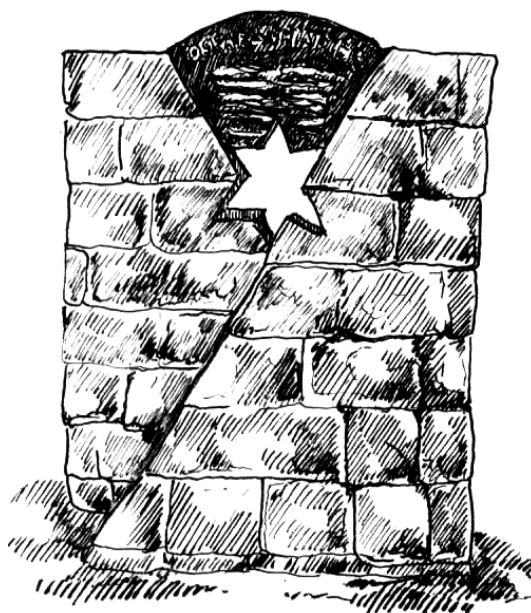
Vila v historizujícím slohu byla postavena v letech 1888–1891 pro majitele pily Julia Langeru. Autorem projektu byl Germano Wanderley. Po finančním bankrotu rodiny Langerů se rezidence stala majetkem spořitelny, která ji od roku 1933 pronajala městu pro zřízení radnice. Nemovitost později přešla do vlastnictví města.

21. PARK JANA PALACHA

Park vznikl podle návrhu Huga Wandelaye těsně po postavení vily. Dokončen byl v roce 1907. Roku 1999 byl celý park nově upraven a bylo zde zřízeno arboretum.

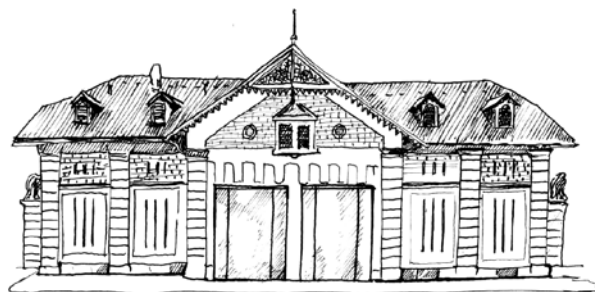
22. SOCHA MATEŘSKÉ LÁSKY

Autorem sochy je Adolf von Donndorf, profesor stuttgartské akademie. Sousoší vzniklo v roce 1892 z finančního daru Oswalda Ottendorfera. Autorem kašny a podstavce je brněnský kameník Johann Tomola. Celé sousoší bylo v roce 1981 převezeno od Ottendorferovy knihovny sem do městského parku.

23. POMNÍK OSKARA SCHINDLERA

Pomník s pamětní deskou před rodným domem Oskara Schindlera symbolizuje osud Svitav jako města tří národností – Čechů, Němců a Židů. Odhalen byl v roce 1994 při příležitosti české premiéry filmu Stevena Spielberga *Schindlerův seznam*. Nápis připomíná ojedinělý čin – záchranu lidských životů v době holocaustu.

24. STARÁ KOČÁROVNA

Technické objekty Langrovy vily – tzv. kočárovny z konce 19. století byly v roce 2009 přestavěny na moderní informační centrum a kavárnu. Architektonický projekt Petra a Jana Stolínových využil myšlenky přestavby budovy stylem „domu v domě“. Projekt byl realizován s využitím evropských fondů.

25. TZV. ČESKÁ ČTVRŤ

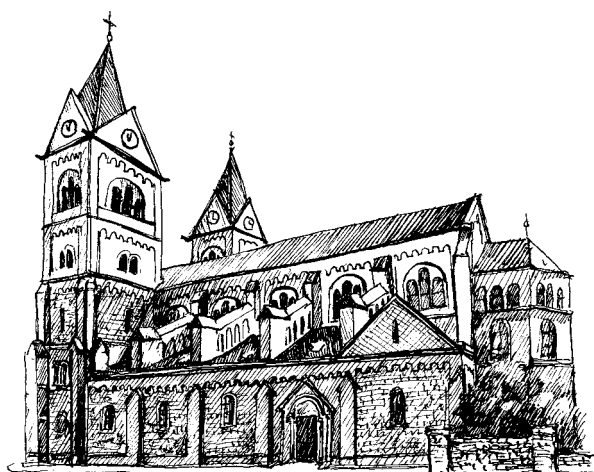
Česká menšina v německých Svitavách nebyla příliš početná. Aktivní se stala po vzniku samostatného státu v roce 1918. Češi zakoupili prázdné pozemky za reálkou, na nichž v letech 1920–1929 vznikla čtvrť domů českého stavebního družstva. V roce 1920 byla otevřena menšinová škola, která roku 1921 získala vlastní budovu.

26. ALBRECHTOVA VILA

Rodina Albrechtů vlastnila továrnu na zpracování kůží v těsném sousedství jejich honosné vily. Rezidence byla postavena v letech 1899–1900 místním stavitelem Johannem Bierem. V roce 1945 byla vila zkonfiskována, stala se sídlem nechvalně známého Úřadu pro Němce, do roku 1995 byla majetkem nemocnice.

27. BUDIGOVA VILA – OKRESNÍ SOUD

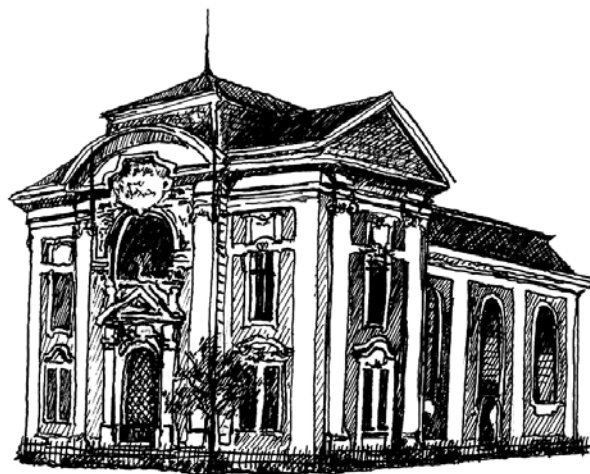
Vilu si v letech 1891–1892 nechal postavit průmyslník Johann Budig a jeho syn Max. Novorenesanční budova v době krize roku 1933 připadla jako zástava spořitelně, v letech nacismu byla správním sídlem okupačních orgánů. Od roku 1946 zde sídlí soud. V roce 2005 byla k opravené budově nově přistavěna moderní část.

28. KOSTEL SV. JOSEFA

Klášter redemptoristů s kostelem sv. Josefa byl postaven v letech 1894–1896 podle plánů architekta Josefa Schmalzhoffera. Novorománská trojlodní bazilika se šesti

kaplemi a cennou výzdobou sloužila řádu do roku 1950, kdy byl klášter zásahem StB násilně zrušen a klášterní budova připadla zdejší nemocnici.

ŽIDOVSKÁ SYNAGOGA

Na místě hlavní budovy autobusového nádraží stávala od roku 1902 židovská synagoga.

Byla postavena architektem Ernstem Gotthilfem v orientálním stylu. Synagoga nepřežila běsnění za Křišťálové noci v listopadu 1938, kdy byla vypálena, srovnána se zemí a na jejím místě vzniklo malé náměstí. Podoba místa se změnila v 80. letech 20. století výstavbou autobusového nádraží.

29. MĚSTSKÉ OPEVNĚNÍ

Původní opevnění vzniklo se založením města v polovině 13. století. Kamenné hradby s parkátem a vodním příkopem byly stavěny po roce 1389. Měly dvě brány, později přibyla další, a vstupní branku. Hradby postupně chátraly, až v 19. století zcela zanikly. Brány byly zbourány, příkopy zavezeny. Zůstala pouze jediná bašta s kusem hradby.

30. MĚSTSKÝ DVŮR

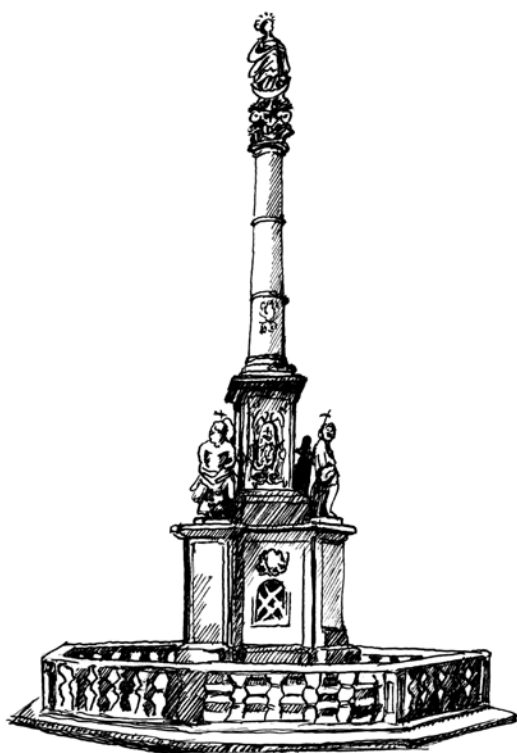
Dům je připomínán v roce 1758, kdy v něm během sedmileté války přespal pruský král Friedrich II. Původně zájezdní hostinec U Zlaté koruny, později Městský dvůr, byl do současné podoby přestavěn roku 1896. Svým reprezentativním sálem se stal centrem společenského a kulturního života města. Dnes je objekt komerčně využíván.

31. CHLAPECKÁ ŠKOLA

Architekt Karel Frieml z Brna navrhl tuto budovu v novorenesančním stylu. Stavba byla zahájena v roce 1877 a dokončena roku 1878. V interiéru školy se dodnes dochovala zakládací deska. V roce 1888 byla budova rozšířena o tělocvičnu a později o zadní trakt. Škola byla určena výhradně pro chlapce.

32. MĚSTSKÁ SPOŘITELNA

Bankovní dům byl založen v roce 1860 a stal se pilířem místního peněžnictví. Majetek spořitelny se rozrostl natolik, že v letech 1902–1903 byla na místě nízkých měšťanských domů postavena honosná budova v pseudoklasicistním slohu v podobě antického chrámu. Jako sídlo peněžních institucí je budova využívána dodnes.

33. MARIÁNSKÝ SLOUP

V roce 1680 zasáhla město velká epidemie cholery. Roku 1703 byl vztyčen mariánský sloup, výraz vděku měšťanů za ochranu města. Sousoší neznámého mistra se sochami P. Marie, sv. Floriána, sv. Rocha, sv. Jana, sv. Šebestiána a sv. Rozálie je odrazem lidového baroka olomouckých sochařských dílen.

34. KOSTEL NAVŠTÍVENÍ P. MARIE

Původně snad románský kostel vznikl při zakládání Nových Svitav kolem roku 1250. Byl poničen v období husitských bouří, pak opraven a stal se kostelem farním. V roce 1781 celý vyhořel a byl barokně přestavěn litomyšlským stavitelem M. Rosou. V letech 1993–1994 se uskutečnila celková obnova kostela, zvláště jeho interiéru. Součástí kostela je sezónně přístupná vyhlídková věž.

Tento QR kód je určen pro chytré telefony a tablety. Nasměruje vás na mobilního průvodce městským památkovým okruhem, kde získáte mnoho dalších informací. Okruh s fotografiemi a mapou můžete projít na webových stránkách muzea na adrese www.muzeum.svitavy.cz.

Tam jsou také další a další informace o historii města, které se do našeho labyrintu prostě vejít nemohly. Věříme ale, že i toto stačí, abyste našli cestu z labyrintu ven.

PŘÍBĚH LITERATURY

aneb co ještě můžete vyčíst z knih

Knížka, kterou držíte v ruce, nemůže popsat vše. O městě existuje mnoho literatury, vyšlo velké množství článků a studií, které shromažďuje veřejnosti přístupná sbírková knihovna svitavského muzea. Obrovské množství materiálů je uloženo ve Státním oblastním archivu Zámrsku, do jehož organizace spadá nám bližší Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli (ve zkratce SOkA). Tam jsou také uloženy kroniky města, noviny, statistické údaje, policejní hlášení... Stačí si pouze vyžádat tzv. archivní pomůcku pro město Svitavy, což je vlastně rejstříkový seznam všeho, co prošlo rukama archivářů a co bylo zaevidováno. Pravdou ale je, že nezbytným předpokladem pro studium dějin města do roku 1945 je znalost němčiny, a to i její psané podoby – tzv. kurentu. Ale vše lze zvládnout. V našem soupisu je pouze to nejpodstatnější a u některých publikací je připojen symbol „*“, protože tyto knihy stojí za to přečíst.

Nejstarší kroniky se nacházejí v archivu v Litomyšli, mají signaturu KR a jsou evidovány ve zvláštním fondu. Nové kroniky, které byly psány po roce 1945, jsou také ve svitavském muzeu a jsou už digitálně zpracovány. Velké kalendárium dějin města je i na www.svitavy.cz.

VÝBĚR POUŽITÉ LITERATURY:

*BÁČA, M.: *Literární toulky po Svitavsku*. Ústí nad Orlicí 2014.

*BARTOŠ, J. A KOL.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*. Olomouc 1976.

BRODESSER, S.: *Staletími podél řeky Svitavy*. Brno 2005.

CZEPAN, T.: *Statistik von Zwittau*. Brno 1862.

CZERNY, A.: *Der politische Bezirk Mähr. Trübau*. Mor. Třebová 1884.

CZERNY, A.: *Der politische Bezirk Mähr. Trübau*. Mor. Třebová 1904.

ČUHELOVÁ, B. – FIKEJZ, R.: *Svitavy na starých pohlednicích ze sbírky Miroslavy Samkové*. Svitavy 1999.

DEUTSCH, G.: *Geschichte der Städte Zwittau und Brüsau*. Šumperk asi 1880.

DVOŘÁK, J.: *Cechy ve Svitavách v 16. a 17. století*. Diplomová práce na FF MU Brno, Brno 2002.

DVOŘÁK, J.: *Vrchnostenské město v raném novověku. Vztahy k vrchnosti a venkovskému zázemí na příkladu Svitav v 17. století*. Brno 2013.

*FIKEJZ, R. – VELEŠÍK, V.: *Historie a současnost podnikání na Svitavsku, Litomyšlsku, Poličsku, Moravskotřebovsku a Jevíčsku*. Žehušice 2003.

*FIKEJZ, R. – VELEŠÍK, V.: *Kronika města Svitavy*. Svitavy 2006.

FIKEJZ, R.: *Oskar Schindler 1908–1974*. Svitavy 1998.

FIKEJZ, R.: *Hledání hvězdy Davidovy – Oskar Schindler, Spravedlivý mezi národy*. Svitavy 2010.

FIKEJZ, R.: *Prof. Alexander Makowsky 1833–1908*. Svitavy 1998.

*FIKEJZ, R.: *Svitavy*. (ed.) *Zmizelé Čechy, Morava a Slezsko*. Praha, Litomyšl 2010.

GLOSER, J.: *Místopis okresu Svitavy*. Svitavy 1982.

HEINZ, W. – HEINZ, M.: *Mährisch Lotschnau – ein Dorf im Schönhengstgau*. Göppingen 1976.

HILMER, F.: *40 Jahre Genossenschaftsarbeit in Deutschmähren*. Brno 1932.

HOSÁK, L. – ŠRÁMEK, R.: *Místní jména na Moravě a ve Slezsku*. Praha 1970–1980.

HOSÁK, L.: *Historický místopis země moravskoslezské*. Praha 2004.

JANÁK, J.: *Hospodářský rozmach Moravy 1740–1918. Dějiny Moravy – díl 3/1. Nová řada, svazek 7. Vlastivěda moravská – Země a lid*. Brno 1999.

*JANSKÝ, B.: *Pamětní spis města Svitav*. Brno 1946.

KMOŠEK, P.: *Střelecké spolky východních Čech a jejich malované terče*. Ústí nad Orlicí 2003.

KOLEKTIV AUTORŮ: *Die Vertreibung der deutschen Bevölkerung aus der Tschechoslowakei. Bundesministerium für Vertriebene und Flüchtlinge Weltbildverlag*. Augsburg 1994.

KOLEKTIV AUTORŮ: *100 let kostela svatého Josefa ve Svitavách – Lánech*. Svitavy 1996.

KOLEKTIV AUTORŮ: *Na křižovatce prusko-rakouské války 1866*. Svitavy 2008.

- KOLEKTIV AUTORŮ: *Svitavy včera a dnes. Sv. I a II*, Svitavy 2002 a 2007.
- KOLEKTIV AUTORŮ: *Velké dějiny země Koruny české*. Praha – Litomyšl 1999–2014.
- *KOPECKÝ, J.: *Pověsti a zázky ze Svitavska. Strojopis*, Svitavy, nedatováno.
- KOPECKÝ, J.: *Sto let tabákového průmyslu ve Svitavách*. Svitavy 1974.
- *KOPECKÝ, J.: *Svitavy a jejich kraj v budovatelské práci*. Svitavy 1947.
- *KOPECKÝ, J.: *Svitavy a jejich kraj v minulosti*. Svitavy 1946.
- KORKISCH, G.: *Geschichte des Schönhengstgau*. Sv. I. a II., Mnichov 1966 a 1975.
- *LICK, B.: *Beiträge zur Geschichte der Stadt Zwittau und ihrer Umgebung*. Svitavy 1937.
- LICK, C.: *Kurze Geschichte der Stadt Zwittau*. Svitavy 1894.
- *LICK, C.: *Zur Geschichte der Stadt Zwittau und ihrer Umgebung*. Svitavy 1903–1910.
- LIDL, J.: *Der Schönhengstgau*. Göppingen 1992.
- MACKERLE, J. – TOVÁREK, F. – VACOCÁ, P.: *Moravskotřebovský okres*. Jevíčko 1946.
- MUDRAK, A.: *60 Jahre Turnverein*. Svitavy 1922.
- MUDRAK, A.: *Krippen der Heimat Zwittau – Neutitschein*. Lanškroun 1923.
- MUDRAK, A.: *Zwittau*. Svitavy – Liberec [asi 1923].
- *NEKUDA, V. (ed.): *Vlastivěda moravská – Moravskotřebovsko a Svitavsko*. Brno 2002.
- NEUBAUER, J.: *Der Bauernhof des Schönhengster Oberlandes*. Göppingen 1989.
- ONDRYÁŠ, F. J.: *Dějiny Svitav*. Rukopis z pozůstalosti. MMG
- *PETR, J. A KOL.: *Svitavy – 700 let města*. Svitavy 1956.
- PETR, J.: *Viktor Felber*. Svitavy 1990.
- POCHE, E.: *Umělecké památky Čech. Sv. I – IV*. Praha 1977–1982.
- PRAŽÁK, V.: *Baroko, architektura, sochařství východních Čech*. Hradec Králové 1999.
- *RAUSENSTEIN, A. T.: *Beiträge zur Geschichte der Stadt Zwittau*. Svitavy 1894.
- *RAUSENSTEIN, A. T.: *Geschichte der Stadt Zwittau*. Svitavy 1894.
- RICHTER, K.: *Sudety*. Praha 1994.
- *RŮŽIČKA, J. A KOL.: *Okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli*. Hradec Králové 1973.
- *RŮŽIČKA, J. A KOL.: *Svitavy, dějiny a současnost města*. Hradec Králové 1987.
- SAMEK, B.: *Umělecké památky Moravy a Slezska. Sv. I a II*. Praha 1994–1999.
- SEVERIN, K.: *Kolonizace Hřebečska*. In: *Archeologia historica* 28/03. Brno 2003.
- SEVERIN, K.: *Staré stezky 6/2001*. In: Sborník referátů z 6. semináře 25. dubna 2001, SPÚ. Brno 2001.
- SCHWOY, F. J.: *Topografie vom Markgrafthum Mähren*. Vídeň 1793.
- SKŘIVÁNEK, M.: *Německé dějepisectví Hřebečska od konce 19. století do roku 1945*. In: *Pomezí Čech a Moravy*, sv. 1, Litomyšl 1997.
- *SKŘIVÁNEK, M.: *Odsun Němců ze Svitavska 1945–1947*. *Dissertationes Historicae* 4/1995, Hradec Králové 1995.
- SKŘIVÁNEK, M.: *Svitavy do roku 1848*. SOKA, Sběrka vědeckých a literárních rukopisů sign. R 265.
- STACKE, J.: *Svitavský okres – zeměpisný obraz*. Svitavy 1956.
- STANĚK, T.: *Odsun Němců z Československa 1945–1947*. Praha 1991.
- *ŠTĚRBA, V.: *Valentin Oswald Ottendorfer 1826–1900*. Svitavy 2000.
- ŠUSTROVÁ, D.: *Česká menšina ve Svitavách*. Svitavy 1983, SOKA Sběrka vědeckých a literárních rukopisů sign. R 271.
- ŠUSTROVÁ, D.: *Menšinová česká škola ve Svitavách*. Svitavy 1983, SOKA, Sběrka vědeckých a literárních rukopisů sign. R 257.
- ŠUSTROVÁ, D.: *Naše Hřebečsko v dávnověku*. Svitavy 2003.
- *ŠUSTROVÁ, D.: *Svitavské pověsti*. Svitavy 1996.
- *TYROLT, R.: *Heimatbuch Zwittau*. Göppingen 1974.
- VANĚK, M.: *Johann Dittmann*. Svitavy 2001.
- *VELEŠÍK, V.: *Osídlování Svitavska v letech 1945–1947*. In: *Pomezí Čech a Moravy*, svazek 4, Litomyšl 2000.
- VYKOUPILOVÁ, L.: *Slovník českých dějin*. Brno 2000.
- WALENTA, O.: *Adressbuch der Stadt Zwittau*. Svitavy 1911–1940.
- WOLNY, G.: *Kirchliche Topographie von Mähren*. Brno 1857.
- WOLNY, G.: *Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert. Sv. V*. Brno 1839.
- ŽILKA, J.: *Nástin vývoje textilní výroby na území dnešního okresu Svitavy ve 2. pol. 19. stol.*. Diplomová práce, FF MU v Brně, Brno 1998.

Klíčová aktivita 01 – Regionální historie

LABYRINT SVITAVSKÝCH PŘÍBĚHŮ aneb co v učebnicích dějepisu nenajdete

Muzejní animace ve Svitavách

CZ.1.07/1.1.28/02.0018

Vydáno v rámci realizace operačního programu Vzdělání pro konkurenceschopnost v Městském muzeu a galerii ve Svitavách, Máchova alej 1

Vydalo: Městské muzeum a galerie ve Svitavách v roce 2014

Autor textu: Radoslav Fikejz

Autoři metodické části: Jiří Žilka, Vladimír Velešík st., Radoslav Fikejz

Ilustrace: Leona G. Sehnalová, Marianne Heinz a archiv Městského muzea a galerie ve Svitavách (fond: výtvarné umění)

Fotografie: Fotoarchiv Městského muzea a galerie ve Svitavách;

barevné fotografie: Miroslav Sychra, Petr Říha, Jiří Zdražil, Radoslav Fikejz, Jitka Olšánová, Josef Čermák, Květuše Korbářová, HI-VISION Brno; použité pohlednice ze sbírek svitavského muzea, soukromých sbírek Miroslavy Samkové, Pavla Grima a Pavla Špačka

Konečná úprava fotografií: Michal Lněnička

Návrh obálky a map: Leona G. Sehnalová

Sazba: Radoslav Fikejz a Petr Říha

Tisk: DTP centrum, v.o.s. Svitavy

Náklad: 600 kusů

Zvláštní poděkování: autor děkuje všem, kteří cennými radami a připomínkami pomohli k realizaci knihy, zejména: Blance Čuhelové, Aleně Mauzerové, Jitce Olšánové, Jitce Flíglové, Janě Čermákové, Leoně G. Sehnalové, Jiřímu Žilkovi a Vladimíru Velešíkovi st. Za laskavé svolení k použití jejich snímků patří poděkování autorům barevných fotografií.

ISBN: 978-80-260-6745-0

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

MUZEJNÍ ANIMACE VE SVITAVÁCH